5/16

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.
Nr 5 (297). Травень – maj 2016. http://czasopis.pl ■ Cena 5 zł (w tym 5% VAT)

Раман Маліноўскі, народны майстар з Нараўкі, нядаўна стварыў драўляны макет неіснуючага царскага палацу ў Белавежы. Цяпер канчае макет нараўчанскай царквы. *(стар. 30-52)*

Шаноўныя Чытачы, Супрацоўнікі, Сябры!

Жадаем Вам спакойных, вясёлых і сямейных Велікодных Сьвятаў. Хай гэты сьвяточны час напоўніць Вашы сэрцы верай і надзеяй, радасьцю і аптымізмам. Ад усёй душы жадаем Вам моцнага здароўя, посьпехаў і зьдзяйснення мараў. Хрыстос Уваскрос! З Вялікаднем!

Рэдакцыя

W numerze:

З Мінска прыйшла сумная вестка – 4 красавіка не стала старэйшага беларускага літаратара, навукоўца, перакладчыка, літаратуразнаўца Уладзіміра Казберука. Не... (str. 43)

Każdy, kto chociaż raz w swoim życiu spotkał Mikołaja Hajduka i odbył z nim dłuższą rozmowę, na długo zapisał go w swojej pamięci. Niekonwencjonalny sposób bycia, bystry refl... (str. 46)

- ***Tamara Bołdak-Janowska.*** ***Robię moje.*** Mam star... **str. 4**
- ***Іаанна Чабан.*** ***Сустрэча з земляком***. – Прыедзе... **str. 7**
- ***Minął miesiąc.*** ***W regionie***. W dniach 22-27 marca na... **str. 9**
- ***Tomasz Sulima.*** **Bieżeństwo – brakujący mit. Pod**... **str. 16**
- ***Злачынства над Пушчай.*** **Міністр аховы ася**... **str. 18**
- ***З пушчы ў пустыню?*** **19 красавіка кааліцыя**... **str. 21**
- ***Dwie drogi Sokólszczyzny.*** **„Światopogląd jedno**... **str. 23**
- ***Muzyka cerkiewna w dwóch odsłonach.*** **Wzore**... **str. 28**
- ***Незвычайная рэканструкцыя.*** **Драўляны м**... **str. 30**
- ***Календарыюм.*** ***Травень – гадоў таму.*** **900 – 1116**... **str. 31**
- ***Калісь пісалі.*** **Хрыстос Ўваскрос**. Хрыстос Уваск... **str. 32**
- ***Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinouski) w ś***... **str. 36**
- ***Parafia w środku puszczy.*** **Za kilka miesięcy para**... **str. 39**
- ***Ён родам быў з Беласточчыны.*** **З Мінска п**... **str. 43**
- **Мікола Півавар:** ***„Не хапае падтрымкі дзяржа***... **str. 44**
- ***Mikołaj Hajduk jako uczeń LO w Michałowie***... **str. 46**
- ***Успаміны з 1999 г. 2***. **Польшча.** У другой пало... **str. 49**
- ***Mfkieta carskiego pałacu w Muzeum Białoru***... **str. 52**
- ***Наесціся лопуху.*** **Лопух** (Arctium) – двухгадовая... **str. 53**
- ***Jak to byłóo z mojim imjom.*** ***Halina Maksimjuk***... **str. 54**

Фота на вокладцы Янкі Целушэцкага

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. У красавіку Польшча адзначала 1050-ую гадавіну свайго хрышчэння. Юбілейныя ўрачыстасці – пад ганаровым патранатам прэзідэнта Анджэя Дуды – адбыліся ва ўсёй краіне, таксама на Беласточчыне, хаця сюды Хрыстова вера прыйшла значна пазней і спярша з усходу, а толькі пасля з захаду. У 966 г. (прынята, што было гэта 14 красавіка) у Гнезне на сённяшняй Познаншчыне хрысціўся пястоўскі князь Мешка I і яго жонка чэшка Дабрава. Так зрадзілася польская дзяржава, і такі вось, а не іншы, выбар паўплываў на тое, што пасля касцельнага расколу сталася яна каталіцкай. Тымчасам на нашу Беласточчыну хрысціянства прыйшло пераважна не з захаду, але з усходу, як пазнейшае праваслаўе. Гэты рэлігійны падзел перамтрываў тут да нашых часоў і таму, скажам, у гэтым годзе адны святкуюць Вялікдзень толькі на пачатку траўня, калі іншыя даўно ўжо яго адсвяткавалі.

Пры нагодзе святкаванняў круглай гадавіны ахрышчэння Польшчы ў нас на Падляшшы ажылі, на жаль, спробы перайначання гісторыі. Праваслаўная вера, хаця тут карэнная і прысутная ўжо шмат-шмат стагоддзяў, на жаль, ёсць часам маргіналізаваная. Прытым такія адносіны зусім несправядлівыя, нічым неабгрунтаваныя і неапраўданыя. А з другога боку маргіналізацыя праваслаўя, а затым нас – аўтахтонных вернікаў, беларусаў, пярэчыць жа ідэі шматкультурнасці Падляшша, якою ўсе так ганарацца і хваляцца на ўвесь свет. І не здзіўляе, калі такімі ігнарантамі з'яўляюцца простыя і нявучаныя тутэйшыя радавітыя католікі ці неафіты, якія хочуць быць стопрацэнтнымі палякамі. Але калі робяць так навукоўцы, гэта ўжо праява з іх боку шкоднай усім неталерантнасці.

„Часопіс" з самога пачатку насуперак тых жа ігнарантаў ёсць доказам, што на Беласточчыне пражываюць усё-такі беларусы, праваслаўныя. І то здавён. Гэту гістарычную праўду прыходзіцца нам, аднак, безупынна абараняць. Недзе дваццаць гадоў таму, памятаю, часта вялі мы такую адкрытую палеміку з прафесарам Юзафам Марошкам з беластоцкага ўніверсітэта. Так склалася, што тры гады таму запрасіў я яго ў Гарадок на канферэнцыю з нагоды 150-ых угодкаў Студзеньскага паўстання. Выступіў ён з дакладам пра двор у Мастаўлянах і наваколле як радзіму Кастуся Каліноўскага – „камісара польскага Нацыянальнага ўраду ўпаўнамочанага на Літву". Дарэчы, мала хто ведае, што ў тым двары штодзённай мовай паноў і службы была руская мова, хаця навокал, вядома, аж гудзела ад тадышняй беларушчыны. Нягледзячы на сваё нахільнае аднабаковае польскае бачанне тутэйшай гісторыі, праф. Юзаф Марошак здаўся мне даволі адкрытым на крыху іншыя погляды. Надта не аспрэчваў, скажам, таго, што Кастусь Каліноўскі як свой астаўся таксама ў памяці беларусаў.

Ад некалькіх месяцаў у „Ч" публікуем знакаміты даклад пра тое з гарадоцкай канферэнцыі нашай рэдакцыйнай сяброўкі, праф. Лены Глагоўскай. І вось цяпер, калі я ўжо думаў, што праф. Марошак пагадзіўся ўрэшце з нашым беларускім бачаннем сваёй гісторыі, нечакана ў інтэрв'ю ў беластоцкай штодзёнцы з нагоды юбілею польскага хрысціянства сказаў ён, што 1050 гадоў таму Падляшша быццам было часткай... пястоўскай дзяржавы.

Хаця я не гісторык, але дастковыя ў мяне веды, каб такую хлусню аспрэчыць. Бо дзе Крым, а дзе Рым, пане Марошак... Тысячу гадоў таму на гэтых землях наогул не было яшчэ аніякай дзяржавы. А хрысціянства, якое з захаду замацоўвала Польшча, Беласточчыны не сягала. Дарэчы, тутэйшыя аўтахтоны – яцьвягі, славяне – язычнікамі заставаліся яшчэ многія стагоддзі.

Але, безумоўна хрысціянства найперш прыйшло сюды з боку Русі. Доказам ёсць тое, што праваслаўныя храмы з'явіліся тут нашмат раней чымсьці каталіцкія. У Гродне, Бельску ці Драгічыне цэрквы былі ўжо на пачатку другога тысячагоддзя. Тымчасам касцёлы пачалі будаваць на Падаляшшы толькі пасля хрышчэння Віленшчыны ў XV ст., і то на паўночных і заходніх ускраінах нашага рэгіёну. У пасе з Гарадка па Белавежскую пушчу касцёлаў не было ажно да 20-30-х гадоў мінулага стагоддзя. Пабудавалі іх сабе прыезджыя католікі – чыноўнікі, фабрыканты і сяляне, якія тут атрымалі надзелы зямлі з даўніх апусцелых маёнткаў.

Падляшша таму і так завецца, бо распаложана было не пад лесам

(якім лесам?!), але ля самых зямель, якімі заўладзелі ляхі – мазуры (мазаўшане), якія выйшлі з даўняга племя ляхаў.

Шкада, што гэтых элементарных ведаў не навучаюць у падляшскіх школах. Таму так лёгка змагары за польскасць „крэсаў” могуць запускаць у народзе розныя неверагодныя гістарычныя міфы. Нават навукоўцы – свядома, або не (хто іх ведае, мо самі ў гэта вераць) – маніпулююць фактамі. Як той жа праф. Марошак, які назву Падляшша стаў выводзіць ад ляхаўскага (польскага) заканадаўства, абавязваючага на гэтай тырыторыі Вялікага княства Літоўскага. Але ж такі закон абавязваў таксама глыбей на ўсход і поўнач. Чаму тады толькі Падляшша прысвоіла такую назву?

Каб добра зразумець свет, у якім жывеш, павінен ты ведаць як найбольш пра яго мінулае. Ужо старажытныя рымляне (філосаф Цыцэрон) казалі, што той, хто не ведае гісторыі, усё жыццё ёсць дзіцём.

Мінулае Беласточчыны яшчэ, на жаль, да канца не абследаванае гісторыкамі, а перадусім археолагамі. Гістарычнай праўды трэба шукаць таксама ў зямлі, а гэта даволі дарагое. Я ўжо даўно заўважыў, што калі нават паяўляюцца нейкія грошы на раскопкі – як апошнім часам з еўрасаюзных праграм – археалагічныя экспедыцыі нашае ўсходняе Падляшша і так абмінаюць шырокім колам. А чаму, растлумачыў мне калісьці сябра з беластоцкага музея. Шчыра прызнаўся, што польскія археолагі не зацікаўлены праводзіць раскопкі, скажам, на Замкавай гары ў Гарадку, гарадзішчаў, курганоў і старажытных могілак на ўсходняй Беласточчыне, бо „тут, дзе толькі не ўткнеш рыдлёўку, адразу паказваюцца першарускія сляды”.

Часам, аднак, археолагі вымушаны і ў нас праводзіць экспедыцыі. Такія працы абавязковыя падчас буйных інвестыцыяў, як, напрыклад, пабудова вялікіх дарог ці прадпрыемстваў. І вось калі дваццаць гадоў таму клалі польскую частку газапровода Ямал – Еўропа, археолагі дакладна абследавалі звалы раскапанай зямлі. Іх знаходкі проста шакіруюць. Пад Геранімовам каля Міхалова знайшліся сляды пабудовы даўнасці ажно трох тысяч гадоў...

Вяртаючыся да хрысціянства, трэба зразумець, што на Беласточчыне нават яшчэ і сёння існуе не так рэлігійна-канфесійны падзел на праваслаўных і католікаў, колькі на рускіх (беларусаў) і польскіх. Бо ад прадвеку на праваслаўе казалі ў нас, што гэта руская вера, а каталіцтва – польская. Гэта не да канца адпавядае праўдзе, як на Сакольшчыне, пра што ў гэтым нумары ёсць надта цікавы артыкул нашага незвычайнага супрацоўніка з Варшавы, паляка захопленага беларускім Падляшшам. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Robię moje. Mam starą Biblię Odesską, w której mój dziadek podkreślił wszystkie momenty antyfeministyczne z dopiskami na marginesach: *priewoschodno*. Zrobił to poślinionym kopiowym ołówkiem. Takie ołówki przybierały fioletową barwę. Są nie do usunięcia. Te ołówki zniknęły. Jeszcze je pamiętam. Dokumenty podpisywało się takim kopiowym ołówkiem, poślinionym, bo niepoślinione nie pisały w ogóle. Nauczyciele posługiwali się kopiowym ołówkiem. Podkreślali nim byki i stawiali oceny. Potem zaczęli używać dwustronnego ołówka, czerwono-granatowego, którego nie trzeba było ślinić, bo od razu wżerał się w papier jak tamten kopiowy. I nie można było wymazać ani wytrzeć gumką uwag i złych ocen.

Dziadkowe dopiski oczywiście mi się nie podobają. Nie wiem dlaczego dziadek wiązał język rosyjski z białoruskim – gdzieniegdzie napisał: *heta*

priewoschodno. Nie jest to powodem do nielubienia naszej Księgi, ponieważ pełno w niej momentów feministycznych, choćby ten, kiedy kobiety widzą Zmartwychwstałego i to one tworzą ten obraz. Nie jesteśmy też ludźmi książek. Już nie. Mamy w tym miejscu gadaninę lub milczenie. Mamy w tym miejscu czczą gadaninę w Internecie. Byle szybciej, byle krócej. Z bykami ortograficznymi i wszelkimi. I slangiem. Czasy mamy takie, że nas kurczą. W telewizyjnej gadaninie o kulturze mamy bełkot. Mówi się dużo i głupio. Nie nadaję się do życia w warunkach takiej globalizacji, kurczącej umysł, rozwadniającej język.

Eliot przed laty napisał o wydrążonych ludziach. Teraz ktoś powinien napisać o skurczonych głowach. Debilejemy, bo mamy nadprodukcję podłych tekstów i innych dzieł kultury. Filmy nam debileją. Nawet Raczek, znawca filmów, zdenerwował się i wywalił: moglibyście już przestać oglądać tę amerykańską taniochę, bo staniecie się pełnymi debilami. Od dawna nie oglądam tej taniochy. Przerzucam kanały, a tam wszędzie strzelają się, padają martwo, wstają i pędzą do tego samego w następnej taniosze.

W jakim świecie my żyjemy? Monika Stępień, notabene znakomita poetka, napisała pracę magisterską na temat młodzieży, unikającej rzeczywistości. Coraz więcej młodych ludzi, z przewagą płci męskiej, odmawia uczestnictwa w życiu poza domem, ponieważ mechanizmy systemu są dla nich zbyt okrutne. Albo pracują zdalnie, tj. używając komputera, albo są na utrzymaniu rodziców. Ich znajomi to internetowi znajomi. To bunt przeciw systemowi ze stale rosnącą liczbą buntowników. Zdajemy sobie z tego sprawę, jak wielu młodych ludzi uznaje system polityczno-społeczny za nieludzki? Czują się osaczeni przez zło, dopadające ich dosłownie zewsząd. Żyją w świecie okrutnej przemocy i odmawiają współudziału.

Robię swoje. Robię moje. Ikona to moje.

Lubię wschodnie chrześcijaństwo ze względu na obecność w nim sztuki i bliskości do filozofii zen – znowu setny raz powtarzam. Europeizacja wschodniego chrześcijaństwa oznacza jego zniszczenie. Zniszczenie sztuki ikony, sztuki muzyki, sztuki bycia *jurodiwymi* (chociaż w odwadze bycia autsajderami), sztuki otszelników, sztuki starców. To wszystko jest wyrafinowaną wielką sztuką słowa, obrazu, muzyki, teologii i krańcową nieobecnością kiczu i dewocji. Taki jest trzon naszej ortodoksji, unikalny, surowy, piękny. Europeizacja oznacza pójście w stronę na przykład krzywienia ikony, aby było słodko, realistycznie, z perspektywą „jak w rzeczywistości" i wychodzą z tej Europy rzewne obrazki jak z dewocyjnych pisemek. Nowe ikony to straganowy kicz. Tu nie mamy czego doganiać. Ikona powinna pozostać archaiczna, jak u starowierców. Prosta, surowa, piękna. Powstał jej kanon i trzeba się go trzymać, choć można wynaleźć inną formę plastyczną, niemal geometryczną, jak zrobił to Nowosielski, ale on kanonu nie zmieniał. Twarze, pochylenia głowy, znaczenie barw. To wszystko Nowosielski utrzymał.

Podobne zdanie o niszczeniu przez europeizację kultury bizantyńskiej znajduję w znakomitym wstępie Barbary Dąb-Kalinowskiej do książki „Między Bizancjum a Wschodem" (PAN,1990). Europeizacja oznacza podporządkowanie, najczęściej podporządkowanie obowiązującej modzie. Moda to sezonowość. Wchodzimy jak w cudze masło w tę modną sezonowość, tracąc siebie. Sezonowi ludzie.

Maluję ikony i kolejny raz jestem poprawiana, że ikony się pisze. Kolejny raz powtarzam: nie. Pisać obraz to rusycyzm. W języku rosyjskim mówi się: *pisat' kartiny*. I oznacza to malować obrazy.

Namalowałam kilkanaście miniaturowych Kseniek Petersburskich. Kobieta z laską i białymi włosami, wymykającymi się spod kartuza. Te miniaturki były pamiątką dla gości Naraju 2015. Napisałam monodram o Kseni dla pani Joanny Troc i jej teatru, a następnie posypały mi się miniaturki Kseniek.

Ze znajomą doktor psychiatrii rozmawiam o istocie ikony. Mówi, że trzeba mieć oczy duszy i wiarę, aby docenić jej wartość. Mówię, że rozumiem to inaczej: wartość ikony jest niesiona przez cząsteczki elementarne, ponieważ zawiera się w niej życie świętej osoby, jej marzenia, pragnienia, jej duchowość. I to się do nas niesie sprzed wieków – nadal żywe. Ikona to najwyższy rodzaj obrazu, jaki kiedykolwiek stworzył człowiek. Nie można jej podrobić, bo ona się rodzi i albo się urodzi, albo nie. Musi na nas patrzeć. Jeśli nie urodziła oczu, wnikliwie na nas patrzących, to nie jest żywa. Nie może być robiona pod wystawę. Najlepiej, jeśli osoba na ikonie pochodzi z głębi czasów, kiedy religia była doświadczeniem obecności innego wymiaru i było to szczere doświadczanie.

Musi być w niej głębokie piękno. Na czym to polega? Na tym, że ukazuje duchowe piękno danego człowieka, a także jego mękę dialogu, wręcz kłótni z Bogiem, aby poprawił los osoby i jej kochanych bliskich. Kłótnia z Bogiem? Ano. Taką mękę wyznaczyła sobie św. Ksenia Petersburska, która nie mogła pogodzić się z przedwczesną śmiercią męża, Andreja Fiodorowicza Pietrowa. *Hospodi Bożе*, ja się na to nie godzę. Moja matka twierdziła: *Boh? Jon minie tak skryŭdziŭ. Sapraŭdy skrydziŭu.* Kłótnia z Bogiem nie przeczy jego istnieniu. *A ci jon sapraŭdy jość, Hospodź Boh?* Im mniej kłótni z *Hospodom Bohom*, tym mniej *Hospoda Boha*. Głupie mam myśli? Jeśli są wierni, to jest Bóg. A jaki? Bez naszej z nim kłótni nie staje się lepszy. Wierni bywają straszni, jeśli z imieniem bożym na ustach zabijają bliźnich. Lepiej jednak, jeśli duchowni zdejmują z nas ciężar obcowania z Bogiem. Lepiej? Niekiedy lepiej. Lepiej wtedy, kiedy gro-

ziłby nam religijny świr, a taki świr charakterystyczny jest dla wielu starych kobiet.

Piękno ikony żyje w cząsteczkach elementarnych, bo co zostało raz stworzone, to nie ginie. Mamy wokół siebie mnóstwo kieszeni, tworzonych przez cząstki elementarne, a w tych kieszeniach tkwią dobre, uwznioślające energie. Nie tylko takie kieszenie mamy obok siebie. Kieszeń z faszyzmem również. Mamy z czego brać. Bierzemy rzeczy ludzkie i nieludzkie. Nic nie ginie, jeśli tylko człowiek coś wymyśli. Według Seneki, obrzydzenie wywołują w nas ludzie, którzy czerpią z byłych rzeczy nieludzkich. W nas, to znaczy w kim? Oczywiście w ludziach, którzy nieustannie zmieniają się na lepszych, na bardziej ludzkich, i dobrze wiedzą, że sami niejednokrotnie byli nieludzcy. I taka zmiana jest dla nich przyjemna. Według Seneki, mało jest ludzi, którzy nie chcą służyć innym ludziom, aby powiększać zło na świecie. Czy zdajemy sobie sprawę, że tak służymy nie sobie, tylko tym innym od przemocy? *Jak mahu, uciakaju ad kiszanioŭ, poŭnych ludziej wajny. Hetyje kiszani wyzywajuć i mianie trywohu i nienawiść.* Napisałam te zdania w języku prostym i kolejny raz myślę: czy dobrze leżą w kontekście filozoficznym? Czy język prosty nie może udźwignąć żadnej myśli spoza dotyczących jedynie spraw bytowych, domowych? *Hetuju prastuju mowu trebo rabić na nowo. Heta mowa ważna, a nie z telebaczannia. U hetaj mowie możno mnoho zrabić, a na peŭno sztoś skazać, ci lepiaj napisać jak szyfram, i chto znaja, toj znaja, toj praczytaje i zrazumieja. U telebaczynnaj mowie niczoho ni możno zrabić, bo jana prapahandnaja i cały czas syplacca z kiszanioŭ, poŭnych czużoj wajny. Prynamści Biełsat sypla z kiszynioŭ czużoju wajnoju. I wymahaje ad mianie, kab była pa hetaj samaj staranie. A ja ni chaczu być pa czyjejś staranie u czużoj wajnie.*

Tolo czyta mi Senekę i jest to dla nas obojga przyjemne. Odkrywamy myśliciela i zdajemy sobie sprawę, ze dotychczasowa nieznajomość jego esejów była ohydnym brakiem. Seneka: życie jest krótkie, kiedy je trwonimy. Jednak Seneka stawia kobietę między dzieci. Jest jeszcze niepełna człowieczeństwa. Każdy myśliciel sprzed wieków, a i przez wieki, robi ten patriarchalny błąd. Ten błąd rośnie w siłę. O tym błędzie, o nieustającej przemocy wobec kobiety, pisała Anna Świrszczyńska. Pisała tak przejmująco, że aż Miłosz nazwał ją „najbardziej bezczelną feministką".

Odkrywam rzadką ikonę – „Kobieta jako źródło życia". Bogurodzica z Dzieciątkiem siedzi na niej w głębokim naczyniu, w kielichu, jakby w fontannie, z której przez otwory w kielichu leje się żywa woda. Dołem ludzie piją tę żywą wodę z różnych kielichów, mniejszych i większych, zależnie od stanu finansowego. Picie żywej wody łączy żebraków z bogaczami. Bogacze mogą dziś w jednej chwili stawać się żebrakami. Taki system. Niemal wojenny. Nawet nie „niemal". Globalizacja jest systemem wojennym i przetasowuje majątki przy pomocy brudnej gry, to jest wojny. Po prostu: wojny. Wojna nagle ma różne nazwy – ekonomiczna, hybrydowa, medialna.

Górą ikony Kobiety Jako Źródła Życia płyną chmury, złożone z błękitnych kulek. To nie są realistyczne obłoki, może jeszcze z wiązkami promieni. Na tych kulkach stoją archaniołowie ze złotymi aureolami.

Na niebie nad Olsztynem pojawiły się nagle te chmury złożone z kulek. Pierwszy raz widzę takie. Następnego dnia znowu są takie.

Żywa woda na ikonie. Rzeczywiste obłoki z ikonicznych kulek na rzeczywistym niebie.

Europeizacja oznacza rozwój patriarchatu. Piszę to, jakkolwiek kuriozalnie brzmią takie słowa. Koryguję: nie tyle rozwój patriarchatu, co jego stan wstrzymany na złośliwym rodzaju raka, na przykład na ciszy wokół handlu ludźmi, na traktowaniu kobiety jako przedmiotu, a o tym nie wolno mówić w głównym nurcie. Ponoć kobieta ma już wszystko. Ponoć wolna jest i basta.

Szkoda, że percepcja ikony ogranicza się do Madonn z Dzieciątkiem. Reszta ikon pozostaje w cieniu. Jest zapomniana, nieodkrywana na nowo. A przecież tyle w nich prekursorskiej teologii. Kobieta, kobieta. Jak jej dużo w ikonach.

To, że maluję kolejne ikony, otwiera mi oczy na detale rzeczywistości. Nagle widzę zielonego ptaka z zielonym dziobem. Ależ to nie ptak. To czubek gałązki, urwany wiatrem, wleciał mi pod nogi. Nie. To zielony ptak. Postawił zielone skrzydła. Wysunął zielony dziób.

Jakie fantastyczne złudzenie.

Rodzą mi się myśli na pograniczu snu i jawy, kiedy zasypiam albo się budzę. Na przykład: żyć w nierozchlapanej jęzorami anegdocie. Albo: starość to stan, kiedy nie ma ani jednej rzeczy, która by nie wymykała się z rąk. Ani jednej. Albo: najcięższa jest nieobecność. Martwość. Cześć bliskich umarła. Dźwigam te nieobecność jako straszliwy ciężar.

A więc wnikanie w istotę ikony jest wnikaniem w rzeczywistość duchową. Zielony ptak z gałązki jest duchową postacią tej gałązki. Kuriozalnie brzmi? Nie wiem. Metaforyzacja jest stanem duchowości. Ikona to nie symbol. To metafora. To dosłowne życie duchowe. Metafora jest dosłownym życiem duchowym. Metafora bywa istotna i wydumana. Ta wydumana nie pasuje do rzeczy, którą usiłuje określać. Mój zielony ptak nie był wydumaniem. Rzeczywiście wyrósł mi pod nogami.

Maluję ikonę, której tematem jest drabina. Tym razem Tolo czyta mi na przemian to Senekę, to Koran Buczackiego. Dobrze jest słuchać tego i tego. Tolo od razu, już na wstępie, na „Krowie" (część Koranu) nie zgadza się z treścią tej Księgi. Bo Księga już na wstępie dzieli ludzi na wiernych i niewiernych i jest w tym bardzo kategoryczna.

Mówię, że to Orient, że zaraz na-

tkniesz się na frazę, która miło spojrzy na niewiernych, by po chwili znowu ostro ich potraktować. Bierz cudzymi oczami nasze chrześcijaństwo. W końcu wyprawy krzyżowe kończyły się rzezią ludzi Orientu. Jak mają postrzegać takich chrześcijan oprawców? Cudze oczy to coś. Zobaczysz siebie cudzymi oczami i otrzymasz straszny widok. Poza tym Koran wyrósł z poezji pustynnej i sam stanowi poezję. Ważna w nim metafora. No i jeszcze to: Orient to wpadanie z nastroju z nastrój, taka ciągła zmiana spojrzenia na zjawisko, sprawę, czasy, los, płeć.

A z innej beczki: żyjemy w czasach złej poezji i złej jej percepcji. Większość uważa, że jak krótkie, to poezja, a jak długie, to proza. O, tak rozumieją tekst. W półśnie zostałam obdarzona przez mój mózg tą frazą: jak krótkie to poezja, a jak długie, to proza. Roześmiałam z się w półśnie z tego powodu. Dobrze obudzić się ze śmiechem z doznanej myśli.

Przyrządzamy sobie wierszyk w parku.

Przed nami fontanna. Mówię: patrz, fontanna dymi.

Patrzymy, rzeczywiście dymi. Stawia dymy z białej wody.

Zadymieła. Dymić, a jakby dychała. Dychaje u horu i u niz.

Mówię: patrz, a drzewa wybuchły i tak stoją. To banalne spostrzeżenie, bo nawet mówi się, że wiosna wybuchła. Ale jakby zestawić jedno i drugie, to mamy wierszyk:

Dymiące fontanny
i wybuchłe drzewa.

Inaczej:

Wybuchłe drzewa
i dymiące fontanny.

Straszny cokolwiek wierszyk z drugim znaczeniem. Jeśli w tle czujemy niedawną bombę i trupią obecność cywilnych ofiar w strasznym pejzażu. Poza tym w pierwszym znaczeniu to wiosenny wierszyk. Pogodny.

Tolo dodaje: słyszymy wczorajszy śpiew ptaków. Masz trzecią frazę do wierszyka. Ptaki śpiewają, jak śpiewały wczoraj.

Mamy całość wierszyka:

Wybuchłe drzewa
i dymiące fontanny.
Wczorajszy śpiew ptaków.

Oboje jesteśmy pewni, że to prawdziwa poezja. Nie żadne tam sentymentalizmy, bujanie w obłokach i pijane pędzenie na słowie i na niewstrzymanym przez formę uczuciu.

Usiłuję przetłumaczyć to na język prosty. Jakbyśmy to wczoraj powiedzieli…

Wybuchłyje drewy
i dymiaszczyje fantany.
Ŭczorasznija śpiewy ptuszkaŭ.
Oj. Ci heta dobry pierakład?

Niekataryje mocno upeŭniany, szto nikjakoj wajny ni budzia, bo każdaja starana maja atom. I szto z hetaho, szto atom majuć i na hetym raście peŭnaść?

Ja niupeŭniana ani trochi. Heta skazaŭ mnie nasz wierszyk. Jon prylacieŭ z wietram z paślazaŭtra i adtul hladzić na mianie dymiaszczymi waczami.

Da pabaczennia paślazaŭtra. ■

Іаанна Чабан

Сустрэча з земляком. – Прыедзе да мяне крынскі яўрэй, збіраемся ў Крынкі, – інфармуе мяне па тэлефоне Люсы Лісоўская – старшыня Цэнтра грамадзянскай адукацыі Польшча-Ізраіль.

З гэтай навінай спяшу да дырэкцыі крынскай школы. Разам абмяркоўуем план сустрэчы гімназістаў з, можна сказаць, нашым земляком.

З-за недахопу вольнага часу не магу быць кампаніяй Томку Віснеўскаму ў запісванні кадраў яго чарговага сюжэту пра даваенныя Крынкі. Вандруючы адзінока соннымі крынскімі вуліцамі і завулкамі, памячае ён тут і там вымаляваныя свастыкі, зоркі Давіда на шыбеніцы і нецэнзурныя лозунгі ў адрас «здраднікаў народа».

– Трэба неадкладна гэта замаляваць, – вельмі ўсхваляваны Тамаш крычыць мне ў тэлефонную трубку.

Тым больш наконадні прыезду земляка. Думаю, што мне асабіста

было б даволі страшна ўбачыць сябе на няхай бы толькі намаляванай шыбеніцы. Як гэта сталася, што я не заўважыла гэтых малюнкаў? Мабыць, не заўважыў іх ніхто, нават ксёндз, на якога гаспадарчым будынку ад вуліцы, насупраць касцёла, красуецца адзін з непрыстойных малюнкаў. Чарговы тэлефон. У гэты раз я набіраю нумар. Званю ў крынскую плябанію. Найветлівей як толькі магу, прапаную крануць тэму малюнкаў у адным з нядзельных казанняў. Ксёндз рашуча адмаўляецца, але абяцае заняцца справай. Абяцае адразу сфатаграфаваць малюнкі і пайсці з імі ў паліцыю. Толькі здзіўляецца, чаму палякаў можна на такіх шыбеніцах маляваць, а яўрэяў – не. За акном дождж. Ці захочацца яму выйсці з хаты? Ці збяраецца ў гэтую разведку на машыне, роварам, ці пяшком? А можа ўвогуле гэты святар нікуды не пойдзе?

Фота Іаанны Чабан

Кадыш – малітва сапраўднага крынскага Жыда на кіркуце ў Крынках

Аказваецца, я не магу правесці выхаваўчай акцыі замалявання свастык і зорак з мясцовымі вучнямі. Было б гэта парушэннем прыватнасці ўласнікаў размаляваных будынкаў і платоў. Бацькі вучняў супрацівяцца. Ну, што ж, законы і волю бацькоў, безумоўна, трэба ўшанаваць. Яшчэ больш здзіўляюся, калі звычайныя жыхары Крынак інфармуюць мяне, што малюнкі гэтыя ўжо старыя, а іх аўтараў даўно пакаралі. Але пра самыя малюнкі не падумаў ніхто. Нікому гэта проста завельмі не перашкаджае. Набожны народ, тлумна наведваючы касцёл штотыдня, пераходзіць побач. Туды і назад, і зноў туды і назад. Тыдзень за тыднем, месяц за месяцам, год за годам. Што сабе яны думаюць? Ці ўвогуле штосьці думаюць? Вось, малюнак – як малюнак. Кажуць, што ніякіх расістаў ці антысемітаў у Крынках няма. Гэта толькі выява дзіцячых жартаў і фантазіі. Што самае страшнае – і я не іншая. Таксама неаднойчы тудою праходзіла. А цяпер шчыра, з рукой на сэрцы, не магу сказаць: заўважыла я гэта, ці не. Як гэта магчыма, як я магла прайсці побач абыякава? Мабыць, я адна з ахвяр сацыяльнага бяспамяцтва, прыжытая, выдатна скампанавана з навакольным ландшафтам. Занадта прыжытая, занадта шчаслівая.

А што з госцем-земляком? Што будзе, калі ўбачыць гэтыя малюнкі? Нічога не будзе. Ён жа, напэўна, не здзівіцца. Адно, чым можна яго здзівіць, гэта адкрытасць, гасціннасць, звычайнае зацікаўленне госцем.

У час сустрэчы са шматліка сабранай у школьнай святліцы моладдзю я спыталася пра эмацыйны бок яго паездкі. Пенсіянер, жыхар Мінэсоты (США) прызнаўся, што шмат у сваім жыцці падарожнічаў, але ніколі раней так не хваляваўся, як цяпер. І ўвогуле ён разгубіўся. Стары, прыхварэлы, худзенькі, маленькі, у акулярах. Першы раз у сваім жыцці ў Польшчы і мабыць першы раз у жыцці ў цэнтры агульнай увагі. Быццам вырваны з вулічнага тлуму, з ваеннай лапанкі. Пасадзілі яго, быццам зорку, пасярэдзіне запоўненай вучнямі і настаўнікамі залы, далі мікрафон. Прыйшлося адказваць на падрыхтаваныя мной, як вядучай сустрэчу, пытанні. Не справіўся. Не быў у змозе. Чаго ж можна спадзявацца па чалавеку, які жыў, у асноўным, невялікім, прыватным бізнесам, які ніколі раней не задумваўся, адкуль ён і куды ідзе. Ніколі не ажаніўся, не займеў дзяцей. І вось, ужо напрыканцы свайго шляху, прачнуўся. Дакладна год таму. Паехаў на вяселле да сваякоў у Лондан. Там пайшла гаворка пра супольных продкаў з Беласточчыны. Як вядома, з Лондана ў Беласток зусім блізка. Збіраецца шукаць інфармацый пра сваіх – беластоцкіх, крынскіх, а нават брэсцкіх продкаў. Без досведу ў карыстанні архівамі, у наладжванні адносін іншых чым бізнесовыя, а і падарожжа ў Беларусь здаецца яму зусім нялёгкім заданнем. Апошні пенсійны грош уклаў у гэтую паездку. Наракае, што польскія гіды-апекуны надта дарагія. У Варшаве здзерлі з яго 500 долараў за экскурсію. У Беластоку аказалася крыху танней, а Крынкі выйшлі яму зусім нядорага. Безнадзейна шукаю чагосьці ў сваіх занатоўках. Няма пра што спытацца, аб чым пагаварыць. Навошта я сабрала ўсіх гэтых дзяцей, адвяла іх ад урокаў. Звяртаюся да шаноўнага госця з апошнім пытаннем:

– Ці хочаце штосьці важнае перадаць нашым вучням, чымсьці з намі падзяліцца?

– Вашыя дзяды, напэўна, ваявалі ў час апошняй вайны, – кажа госць гледзячы на вучняў.

У зале цішыня. Толькі адзін з гімназістаў прызнаецца, падымаючы руку, але гаварыць яму пра гэта зусім няёмка. Яго ж прадзед здабываў Берлін у радах Савецкай арміі, а ў зале сядзіць настаўніца гісторыі – узор польскага патрыятызму.

– Вельмі шкадую, – працягвае госць, – што я ніколі раней не цікавіўся гісторыяй сваёй сям'і, ніколі не пагаварыў на гэту тэму з бацькамі. Прашу, не адкладвайце гэтага на пасля, не паўтарайце маёй памылкі.

Важныя словы. Важная сустрэча.

Госць з удзячнасцю пакарыстаўся маім запрашэннем на шпацыр па Крынках. Пачаў з жыдоўскіх могілак. Вельмі спадзяваўся знайсці там сваіх продкаў. Не паспеў. Беластоцкім, добра аплачаным, гідам надта спяшалася дахаты. Але паспеў згаварыць кадыш. Добра да гэтага падрыхтаваўся. Прывёз з сабою ўсё неабходнае, каб так памаліцца. А я стала сведкам гістарычнай падзеі – упершыню пачуўшы на крынскіх могілках малітву сапраўднага крынскага Жыда. ■

Minął miesiąc

W regionie. W dniach 25-27 marca na Świętej Górze Grabarce odbyło się doroczne modlitewne spotkanie maturzystów. Wzięła w nim udział około setka młodych ludzi, którzy modlili się o powodzenie na maturze. Spotkanie zorganizowało Bractwo Młodzieży Prawosławnej.

1 kwietnia w Podlaskiem ruszył odstrzał sanitarny dzików w ramach walki z wirusem ASF. W całym regionie odstrzelonych ma być ponad 1,7 tys. dzików. Podlaskie jest jak dotąd jedynym województwem, gdzie wystąpił wirus afrykańskiego pomoru świń u dzików (90 przypadków), odnotowano też trzy ogniska tego wirusa u trzody chlewnej. Z tego powodu w wielu gminach rolnicy nie mogą hodować trzody chlewnej. By walczyć z ASF, minister rolnictwa zdecydował o odstrzale sanitarnym 40 tys. dzików w obszarze o szerokości 50 km wzdłuż granicy z Białorusią i Ukrainą. Obejmuje on łącznie 312 gmin.

15 kwietnia w ramach Dyskusyjnego Klubu AB-BA (stowarzyszenia na rzecz dzieci i młodzieży uczącej się języka białoruskiego w Białymstoku) odbyło się spotkanie z Viktorem Sazonavym, pisarzem, działaczem społecznym, obrońcą praw człowieka z Grodna. Tematem spotkania było białostocko-grodzieńskie sąsiedztwo oraz prezentacja najnowszej książki gościa „Bajdy sąsiedzkie”.

W połowie kwietnia w cerkwi Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w monasterze w Supraślu rozpoczęła się rekonstrukcja słynnych supraskich fresków. Prace zostały zlecone artystom z Belgradu, specjalizującym się w malowaniu fresków. Monaster zaangażował wykonawców właśnie z Serbii, ponieważ autorem oryginalnych fresków był Nektariusz z Bałkanów. Specjaliści z Belgradu zapoznali się najpierw z historią powstania fresków w cerkwi Zwiastowania NMP, wykonali już próbne freski i najprawdopodobniej w maju przystąpią do prac, które potrwają kilka lat. Jest to niezwykle trudne zadanie zarówno pod względem technicznym, jak i historycznym. Supraskie freski zostaną odtworzone na podstawie archiwalnych zdjęć cerkwi z początku ubiegłego wieku oraz podobnych kompozycji, które zachowały się w cerkwiach serbskich.

16 kwietnia w Teatrze Dramatycznym w Białymstoku odbyła się premiera spektaklu „Biała siła, czarna pamięć”, zrealizowanego na podstawie zbioru reportaży Marcina Kąckiego, wydanego pod tym samym tytułem. Przypomnijmy, iż Kącki opisał w nim przykłady trudnych relacji polsko-białoruskich i polsko-żydowskich, zarówno w kontekście historycznym, jak i współcześnie. Spektakl wyreżyserował Piotr Ratajczak, scenariusz napisał Piotr Rowicki. Przed premierą prawicowe środowiska Białegostoku protestowały przeciwko spektaklowi, żądając jego zdjęcia z afisza.

Фота Мацея Халадоўскага

Spektakl „Biała siła, czarna pamięć” Teatru Dramatycznego w Białymstoku przed premierą wywołał protesty środowisk narodowych. Ale publiczność po obejrzeniu przyjęła go długimi owacjami na stojąco

Tego samego dnia około czterystu osób z całej Polski przemaszerowało ulicami miasta z okazji 82. rocznicy powstania Obozu Narodowo-Radykalnego. Członkowie ONR-u wcześniej wzięli udział we mszy w katedrze, którą celebrował ksiądz Jacek Międlar, duszpasterz narodowców. Władze kurii metropolitalnej odcięły się od wszelkich wypowiedzi wspomnianego księdza oraz skrajnie nacjonalistycznych poglądów głoszonych przez uczestników marszu. Pochód ONR-owców był szeroko komentowany przez ogólnopolskie media, wielu zaś polityków wspominało o konieczności delegalizacji ONR-u, który głosi hasła nienawiści na tle rasowym, religijnym i narodowym. *Czyt. niżej.*

Фота Янкі Целушэцкага

У святліцы ў Ляўкове Старым у Нараўчанскай гміне дзеткі, моладзь і дарослыя рыхтуючыся да Вялікадня выконвалі вербачкі – „пальмы” і малявалі яйкі (таксама традыцыйным спосабам – у лупінах цыбулі)

20 kwietnia miało miejsce spotkanie przedstawicieli organizacji mniejszości narodowych na Podlasiu z wojewodą Bogdanem Paszkowskim. Liderzy organizacji wyrazili swoje zaniepokojenie aktywnością skrajnej prawicy i takimi zdarzeniami, jak obchody zorganizowane w Białymstoku przez ONR. Temat ten zdominował tegoroczne spotkanie, które w poprzednich latach zazwyczaj poświęcone były głównie mniej kontrowersyjnym problemom, jak np. finansowanie przedsięwzięć kulturalnych i edukacyjnych.

Powiało grozą

Działacze Obozu Narodowo-Radykalnego wybrali Białystok na kwietniowe obchody 82. rocznicy założenia tej skrajnie prawicowej polskiej organizacji, która pod szyldem „wielkiej Polski” propaguje też rasizm, antysemityzm i ksenofobię. Niecałe dwa miesiące wcześniej w spokojnej Hajnówce współorganizowali oni kontrowersyjny marsz Żołnierzy Wyklętych, odebrany przez naszą mniejszość jako prowokacja.

Rodzi się pytanie, skąd wziął się w ostatnim czasie ten wzrost aktywności narodowców na Podlasiu – regionie uchodzącym w kraju za najbardziej różnorodny i barwny wielokulturowo. Bo jeszcze dwa lata temu ONR tu wcale nie istniał, podlaska brygada zawiązała się dopiero w 2014 r. Teraz tworzą ją młodzi ludzie z Białegostoku, Suwałk, Łomży, Augustowa, Siemiatycz i Hajnówki. Nie ma wśród nich oczywiście nikogo niepolskiej narodowości. I choć członkowie brygady twierdzą, że „nic przeciwko mniejszościom na Podlasiu nie mają”, to ich marsze w oczach naszej społeczności, a także litewskiej, romskiej czy tatarskiej, jednoznacznie są przejawem nietolerancji i ksenofobii. Narodowcy, maszerując na początku kwietnia przez centrum Białegostoku, skandowali między innymi: „Opamiętaj się rodaku – Polska tylko dla Polaków!”. Były to na razie okrzyki antyimigranckie, ale oby nie zostały wkrótce skierowane także przeciwko mniejszościom tu obecnym.

Co prawda ruch ten w naszym regionie nie jest znowu tak liczny, bo w marszach uczestniczy nie więcej jak sto kilkadziesiąt osób, ale jest bardzo głośny. Ich okrzyki budzą lęki i obawy naszej i pozostałych mniejszości w regionie, mimo że hasła te, jak przekonują działacze ONR, skierowane są raczej do napływających do Europy uchodźców islamskich. Mimo to przez takie działania wielokulturowe Podlasie zaczyna być postrzegane w Polsce i Europie jako arena zmagań rasistowskich. Koniecznie należy to zwalczyć w zarodku. Wszyscy żyjemy tu przecież w zgodzie – Białorusini, Polacy, prawosławni, katolicy i pozostałe mniejszości narodowe i wyznaniowe – choć różnimy się językowo, kulturą, zwyczajami i czasem tylko inaczej postrzegamy wydarzenia historyczne.

Póki co podczas marszów narodowców na Podlasiu do poważnych incydentów nie dochodzi, ale państwo, w którym żyjemy, powinno być czujne, aby sytuacja nie wymknęła się spod kontroli. Same zapewnienia i oświadczenia władz nie wystarczą.

Jerzy Chmielewski

Конкурс „Роднае слова – 2016”

4 красавіка ў Бельскім доме культуры з удзелам 105 маладых дэкламатараў адбыўся фінал штогадовага дэкламатарскага конкурсу „Роднае слова”. Быў ён арганізаваны ўжо 42-гі раз (ад звыш дзесяці гадоў Таварыствам беларускай культуры, а раней Беларускім грамадска-культурным таварыствам). Цэнтральны конкурс папярэдзілі адборачныя – у Орлі, Бельску-Падляшскім, Гайнаўцы ды Беластоку. Вучні з пачатковых школ і гімназій, якія вывучаюць беларускую мову, спаборнічалі ў трох катэгорыях: дзеці з прадшколляў, класаў I-III, IV-VI ды гімназій.

Радыё Рацыя

Фота Мацея Халадоўскага

15 красавіка ў памяшканні БГКТ ў Беластоку прайшоў 37. конкурс „Сцэнічнае слова”. Вершы і пастаноўкі прэзентавалі вучні сярэдніх школ

Pion śledczy IPN w Białymstoku skierował do strony białoruskiej wniosek o pomoc prawną w śledztwie dotyczącym tzw. obławy augustowskiej. Formalnie wniosek został skierowany do prokuratury krajowej, a za jej pośrednictwem trafi do prokuratury generalnej Białorusi. Chodzi o przeprowadzenie przez stronę białoruską, na jej terytorium, prac archeologicznych w miejscach wskazanych konkretnymi współrzędnymi geograficznymi, w rejonie wsi Kalety i leśniczówki Giedź. IPN w swoim wniosku o pomoc prawną prosi też o możliwość udziału w tych pracach prokuratora Instytutu oraz biegłego archeologa powołanego w śledztwie dotyczącym obławy, a w przypadku odkrycia szczątków ludzkich o przekazanie ich pionowi śledczemu IPN w Białymstoku.

W dniach 22-24 kwietnia w Operze i Filharmonii Podlaskiej – Europejskim Centrum Sztuki i Białostockim Teatrze Lalek odbyły się V Międzynarodowe Targi Książki w Białymstoku. Wzięły w nich udział najbardziej znaczące polskie wydawnictwa (w sumie zgłosiło się siedemdziesiąt podmiotów). Są to jedyne targi książki po tej stronie Wisły. Zyskały one ponadto status imprezy międzynarodowej, bowiem w targach – tak jak w roku ubiegłym – poza wydawnictwami polskimi, wzięły także udział wydawnictwa z Białorusi.

Od 1 maja przejście graniczne „Lesnaja – Rudawka” stanie się dostępne dla pieszych i rowerzystów. Dotychczas to sezonowe rzeczne przejście na kanale Augustowskim mogli przekraczać jedynie podróżni na kajakach i małych statkach. Jak poinformował szef obwodowych władz grodzieńskich Uładzimir Kraucou, następnym krokiem w rozwoju turystyki regionu stanie się umożliwienie bezwizowego wjazdu w strefie Kanału Augustowskiego oraz w Puszczy Białowieskiej. Strona polska również wyraziła zainteresowanie tą sferą współpracy. Planowane jest rozszerzenie sieci ścieżek rowerowych w celu połączenia z trasami Polski i Litwy. Dzięki udziałowi w programach transgranicznej współpracy, które są finansowane przez Unię Europejską, może powstać międzynarodowa trasa rowerowa. Obecnie startuje ona ze Skandynawii i przebiega przez całą Europę, lecz omija Białoruś.

W wieku 84 lat zmarł Roman Sieńko, znany białostocki fotoreporter prasowy i przedsiębiorca. Od 1957 r. pracował w redakcji „Gazety Białostockiej” (późniejszej „Gazecie Współczesnej”). Jego zdjęcia ukazywały się też w „Nowej Wsi” i prasie ogólnopolskiej, a także w białoruskiej „Niwie”. W 1990 r. założył znany salon samochodowy Sieńko i Syn.

W kraju. Decyzją Świętego Soboru Biskupów PAKP powołano nowych opiekunów duchowych Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce. 4 kwietnia miało miejsce oficjalne podziękowanie byłym już opiekunom – abpowi Jakubowi oraz o. Mikołajowi Ostapczukowi. Nowymi opie-

kunami BMP zostali bp Grzegorz i o. Paweł Szwed.

15 kwietnia, w kulminacyjnym momencie obchodów 1050-lecia Chrztu Polski, odbyło się uroczyste posiedzenie Zgromadzenia Narodowego (połączony Sejm i Senat) w Poznaniu. Wzięły w nim udział najwyższe władze państwowe na czele z prezydentem RP Andrzejem Dudą i premier Beatą Szydło, a także przedstawiciele korpusu dyplomatycznego, delegacje parlamentów z wielu krajów, Episkopat Kościoła rzymskokatolickiego, przedstawiciele innych Kościołów chrześcijańskich i związków wyznaniowych w RP. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny reprezentował metropolita Sawa. *Чыт. Ад рэдактара на 3-й стар.*

22 kwietnia w Warszawie Ośrodek KARTA i Dom Spotkań z Historią zorganizowali dyskusję „Uchodźcy w XX wieku i dziś”. W spotkaniu wzięli udział m.in. Doroteusz Fionik – autor książki „Bieżeństwo. Droga i powroty 1915-1922” oraz Aneta Prymaka-Oniszk – dziennikarka; prowadząca portal biezenstwo.pl. Jesienią ukaże się jej książka o bieżeńcach.

Przeciwko powołaniu Polsko-Białoruskiej Grupy Unii Międzyparlamentarnej zaprotestowali członkowie Parlamentarnego Zespołu do spraw Białorusi, którym kieruje poseł PO Robert Tyszkiewicz. – Nie ma potrzeby tworzenia nowej grupy poselskiej zajmującej się sprawami Białorusi – uważają posłowie. Ich zdaniem obecny krok polskiego sejmu oznacza obniżenie presji wobec władz białoruskich na rzecz wprowadzenia standardów OBWE oraz porzucenie wspierania postulatów demokratycznej opozycji i społeczeństwa obywatelskiego. *Czyt. obok*

W Republice Białoruś. Przewodniczącego opozycyjnej Zjednoczonej Partii Obywatelskiej Anatola Labiedźkę ukarano karą pieniężną w wysokości 10,5 mln rubli (prawie 2 tys. złotych). Grzywnę wymierzono mu za udział w uroczystościach obchodzonego 25 marca w Mińsku Dnia Woli. Władze spisały też dane wielu innych osób do ukarania za nielegalne przyłączenie się do wiecu, składanie kwiatów itp., m.in. Aleksieja Janukiewicza, Witala Rymaszeuskiego, Anatola Szumczanki, Pauła Siewiarynca i Uładzimira Niaklajewa.

29 marca białoruskie media poinformowały, że Ministerstwo Finansów Białorusi i Eurazjatycki Bank Rozwoju podpisały umowę o udzieleniu Mińskowi kredytu w wysokości 2 mld dolarów ze środków Eurazjatyckiego Funduszu Stabilizacji i Rozwoju. Środki przeznaczone na wsparcie polityki gospodarczej i zmiany strukturalne w rządzie i Narodowym Banku Białorusi będą przekazywane w siedmiu ratach w latach 2016-2018.

Niewykorzystywane atuty

W ostatnich tygodniach odbyły się w Białymstoku wybory rektorów wyższych uczelni publicznych na kolejną kadencję, a także przeprowadzono konkurs na stanowisko dyrektora Książnicy Podlaskiej. Ubiegający się o te funkcje kandydaci, wypowiadając się szeroko w mediach, w zasadzie nie wskazywali, by w swych wizjach zarządzania tymi placówkami uwzględniali wielokulturową specyfikę regionu i jego sąsiedztwo z Białorusią. Te aspekty jakby w ogóle dla nich nie istniały. Kandydaci swoje oferty konkursowe równie dobrze mogliby przedstawić w każdym innym mieście. Czy wynika to z ich niewiedzy i braku świadomości, aby bogactwo kulturowe Podlasia i przygraniczne położenie wykorzystać do podniesienia atrakcyjności kształcenia akademickiego i rozwoju białostockiej nauki, czy też działalności książnicy? A może jest to już na tyle oczywiste, że nie ma potrzeby o tym nawet wspominać?

Nowym rektorem Uniwersytetu w Białymstoku został ekonomista prof. Robert Ciborowski. Jako wyzwania, jakie stoją przed uniwersytetem, wymienił zapewnienie stabilności finansowej uczelni oraz jej umiędzynarodowienie. Warto przypomnieć, że od lat głęboki kryzys przeżywa na tej uczelni białorutenistyka (w ramach filologii wschodniosłowiańskiej, jak też skromniutkiej katedry kultury białoruskiej).

Prof. Lech Dzienis, dotychczasowy rektor Politechniki Białostockiej, został wybrany na kolejną kadencję. Tuż po wyborach przyszło mu się zmierzyć z incydentem na tle rasistowskim, do którego doszło na terenie uczelni podczas obchodów 82-lecia ONR. W ich programie znalazł się bowiem koncert w studenckim klubie „Gwint” zespołu Nordica, który miał promować idee faszyzmu i rasizmu. Biuro ds. współpracy międzynarodowej Politechniki Białostockiej miało ostrzegać zagranicznych studentów programu Erasmus w Białymstoku przed uczestnikami obchodów i zalecało pozostanie w pokojach akademików. Rektor w wydanym oświadczeniu napisał: „Chcę stanowczo zaznaczyć, że hasła i ideały głoszone przez to środowisko (ONR) są naszej, akademickiej społeczności całkowicie obce”.

O fotel dyrektora Książnicy Podlaskiej ubiegało się siedmiu kandydatów. Konkurs wygrała, od początku uznawana za faworytkę, Jolanta Gadek, do niedawna prezes Polskiego Radia Białystok, a wcześniej rzeczniczka wojewody podlaskiego Macieja Żywno. Zastąpi na tym stanowisku Jana Leończuka, który z dniem 1 maja odchodzi na emeryturę. Warto wspomnieć, iż Jan Leończuk szefował Książnicy Podlaskiej od 1998 r. Bardzo często na spotkania autorskie zapraszał białoruskich literatów z Białegostoku, rozwijał też współpracę z instytucjami i organizacjami w Białorusi.

Sejm wznawia współpracę z parlamentem białoruskim

13 kwietnia ukonstytuowała się Polsko-Białoruska Grupa Parlamentarna. Jej współprzewodniczącymi zostali podlascy posłowie Adam Andruszkiewicz z Kukiz'15 i Mieczysław Baszko z PSL. Tym samym po jedenastu latach przerwy polski parlament nawiązał oficjalną współpracę z białoruskim. Takiej grupy od 2005 roku celowo w Sejmie nie było, bo rozwiązano ją w geście protestu, wobec delegalizacji władz Związku Polaków na Białorusi. Cały czas na Wiejskiej działały jednak zespoły parlamentarne ds. współpracy z Republiką Białoruś. W ostatniej kadencji było ich nawet dwa. Jednemu przewodniczył poseł SLD Eugeniusz Czykwin, a drugiemu poseł PO Robert Tyszkiewicz, który w odróżnieniu od Czykwina ponownie dostał się do Sejmu i nadal przewodniczy takiemu zespołowi. W jego skład wchodzą posłowie PO i PiS. Zaapelowali oni do marszałka Marka Kuchcińskiego o wycofanie się z polsko-białoruskiej grupy bilateralnej, gdyż „nie ustały powody, dla których zawieszono oficjalne kontakty z białoruskim parlamentem".

Tyszkiewicz zarzucił też, że na czele grupy stanął Adam Andruszkiewicz, młody poseł związany z Ruchem Narodowym. – Jeśli chce zajmować się sprawami białoruskimi, niech najpierw przeprosi za udział w marszu w Hajnówce, który gloryfikował morderców mniejszości białoruskiej w Polsce – powiedział dla mediów.

– Nie zauważyłem, by zespołowi posła Tyszkiewicza udało się załatwić coś konkretnego – ripostował Andruszkiewicz.

Transze kredytu mają być spłacone w okresie 10 lat każda, przy obowiązywaniu pięcioletniego okresu karencji. Eurazjatyckim Funduszem Stabilizacji i Rozwoju zarządza Eurazjatycki Bank Rozwoju – międzynarodowa organizacja finansowa, której członkami są Rosja, Kazachstan, Armenia, Białoruś, Kirgistan i Tadżykistan.

31 marca szefowa przedstawicielstwa Unii Europejskiej w Białorusi Andrea Wiktorin poinformowała, że UE przekaże Białorusi w bieżącym roku wsparcie w wysokości 29 mln euro. Jest to prawie dwukrotnie więcej niż w ubiegłym roku. Suma ta obejmuje trzy tzw. priorytety w sferze migracji, regionalnego rozwoju gospodarczego oraz pomocy technicznej.

W Białorusi kontynuowana jest akcja karania niezależnych dziennikarzy, przygotowujących materiały dla zagranicznych mediów. I tak homelski sąd skazał Łarysę Szczyrakową na karę w przeliczeniu ok. 970 zł za „pracę bez akredytacji" i „nielegalny wyrób produkcji medialnej" (dla TV Belsat). W 2016 r. w stosunku do Łarysy Szczyrakowej wszczęto już pięć podobnych spraw.

2 kwietnia prezydent Łukaszenka złożył prezydentowi Putinowi życzenia z okazji Dnia Zjednoczenia Narodów Białorusi i Rosji. Obchodzone tego dnia święto przypomina o podpisaniu w 1996 r. przez Borysa Jelcyna i Aleksandra Łukaszenkę umowy „O utworzeniu Wspólnoty Rosji i Białorusi". Równo rok później, 2 kwietnia 1997 r., podpisano umowę „O Związku Białorusi i Rosji".

Rosja i Białoruś stworzyły wspólny system obrony przeciwlotniczej – poinformował pierwszy zastępca głównodowodzącego Siłami Powietrzno-Kosmicznymi Federacji Rosyjskiej generał-lejtnant Paweł Kuraczenko. Szefem zjednoczonego systemu został generał-major Aleh Dzwihalou – dowódca sił powietrznych i przeciwlotniczych białoruskich sił zbrojnych. W ramach porozumienia Rosjanie przekazali Białorusinom cztery dywizjony wyremontowanych rakietowych systemów przeciwlotniczych i przeciwbalistycznych S-300 PS.

9 kwietnia białoruską stolicę odwiedziła Anna-Maria Anders, pełnomocnik polskiego premiera do spraw dialogu międzynarodowego. Z przedstawicielami białoruskich władz rozmawiała o kwestii aktywizacji polsko-białoruskiego dialogu historycznego. Z Mińska pani Anders udała się do Katynia i Smoleńska.

11 kwietnia prezydent Aleksander Łukaszenka podpisał dekret o podniesieniu wieku emerytalnego o trzy lata, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn. Obecnie wynosi on odpowiednio 55 i 60 lat. Ma być podnoszony stopniowo – o sześć miesięcy co roku – od 1 stycznia 2017 r. Obecnie w Białorusi, liczącej 9,5 mln mieszkańców, co czwarta osoba jest na emeryturze

Od 14 kwietnia obywatele Białorusi, którzy autem lub koleją przekraczają granicę częściej niż raz na kwartał, płacą cło za przewożone towary o wartości przekraczającej 300 euro lub ważące ponad 20 kilogramów. Wcześniej można było każdorazowo wwozić zakupy za 1500 euro, ważące do 50 kilogramów. Stara norma pozostaje aktualna, gdy przekraczamy granicę nie częściej niż raz na kwartał. Ponadto wprowadzono przepis, że bez płacenia cła Białorusini mogą otrzymywać raz w miesiącu przesyłki pocztowe z zagranicy na sumę do 22 euro i o wadze do 10 kilogramów. Nowe prawo ma ograniczyć handel towarami z Polski.

14 kwietnia w jednej z sal mińskiego Pałacu Republiki odbyło się spotkanie noblistki Swietłany Aleksijewicz z czytelnikami. Okazją do spotkania była prezentacja książki „Aleksijewicz na Svabodzie", która ukazała się z inicjatywy Związku Pisarzy na Białorusi i Radia Svaboda. No-

blistka podpisywała swoje książki oraz mówiła o planach twórczych na najbliższą przyszłość. Mała sala Pałacu Republiki, licząca prawie pięćset miejsc, zapełniła się w całości. Swietłana Aleksijewicz została honorowym członkiem komitetu organizacyjnego tegorocznej akcji „Czarnobylski Szlak” – corocznego pochodu, upamiętniającego ofiary katastrofy. Białoruskie państwowe instytucje kulturalne od czasu otrzymania nagrody w październiku ub.r. nie zorganizowały ze Swietłaną Aleksijewicz ani

Штогадовае пасланне Аляксандра Лукашэнкі народу і парламенту паўтары гадзіны ў прамым эфіры транслявалася тэлебачаннем, а затым 2 гадзіны і 40 хвілін адказваў ён на пытанні дэпутатаў за зачыненымі дзвярыма

jednego spotkania; pisarka znana jest z krytycznego stosunku do władz.

Kanstancin Żukouski, niezależny białoruski dziennikarz z Homla, zaszył sobie usta w proteście przeciwko prześladowaniom ze strony władz. Zdecydował się na tak drastyczny krok 15 kwietnia, gdy sąd wymierzył mu kolejną grzywnę w wysokości 7,5 mln rubli białoruskich (ponad 1,4 tys. zł). Była to dla niego już szósta kara pieniężna w tym roku. W sumie ma zapłacić ponad 50 mln rubli białoruskich, czyli prawie 10 tys. zł. Żukouskiego skazano za tzw. nielegalną produkcję medialną – jego materiały były pokazywane w nadającej z Polski TV Biełsat. Nagranie wideo z akcji Żukouskiego można zobaczyć na jej stronie internetowej.

16 kwietnia Stowarzyszenie „Wiartanie pamjaci” („Przywracanie Pamięci”) zorganizowało akcję porządkowania Kuropat, podmińskiego lasu, w którym w latach 30 XX w. chowano dziesiątki tysięcy skazańców, masowo rozstrzeliwanych w mińskich więzieniach. Akcja odbyła się po raz czwarty i zawsze organizowana jest jedynie przez niezależne organizacje społeczne; oficjalne władze całkowicie ją ignorują. Prezydent Łukaszenka nigdy nie złożył w Kuropatach kwiatów.

19 kwietnia o godzinie 3. nad ranem przed wejściem do swojego domu został zatrzymany i poturbowany przez milicję lider opozycyjnego ruchu „Razem” Wiaczasłau Siuczyk. Oskarżono go o „drobne chuligaństwo” i „niepodporządkowanie się poleceniom funkcjonariuszy milicji” – czyli typowe zarzuty często stosowane przeciwko opozycjonistom. Są one łatwe do udowodnienia, gdyż jedynymi świadkami podczas procesów są milicjanci.

21 kwietnia prezydent Aleksander Łukaszenka wygłosił doroczne orędzie do narodu i Zgromadzenia Narodowego. Tradycyjnie białoruski przywódca, jak „ojciec narodu”, odniósł się w nim do właściwie wszystkich dziedzin życia. Były więc i ogólne kwestie polityczne, jak przyjaźń z Rosją i zarazem otwarcie na Zachód, odniesienia do nadchodzących wyborów parlamentarnych, problematyka socjalna, w tym zmiany w systemie emerytalnym, komentarze do głośnych ostatnio aresztowań białoruskich biznesmenów, itd. Orędzie było transmitowane na żywo przez liczne media, w tym w Internecie. Na zdjęciach z kamer można dojrzeć też znajomą twarz z Polski – zasłuchanego Jana Syczewskiego, przewodniczącego Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. *Czyt. niżej*

Niezależny instytut badawczy NISEPD opublikował wyniki swoich badań, z których wynika, że białoruski prezydent cieszy się coraz mniejszą popularnością. We wrześniu ub.r. odsetek osób, które wyrażały chęć głosowania na Łukaszenkę wynosił 45,7 proc. W grudniu ub.r. wskaźnik ten zmniejszył się już do poziomu 33,3 proc. – a obecnie wynosi jedynie 27, 3 proc.

Rada miejska Witebska postanowiła uczcić Marca Chagalla, świato-

Лукашэнка інакш пра беларускую дзяржаўнасць, а інакш пра нацыянальнасць

Нягледзячы на ўсё ж надта недастатковы нацыянальны характар Беларусі як асобная дзяржава, аднак, яна замацоўваецца. Выглядае на тое, што аншлюсу ў Раксію ў прадбачальным часе не будзе. Можна так меркаваць пасля красавіцкага паслання Аляксандра Лукашэнкі. Падчас паўтарагадзіннага выступлення крануў ён таксама праблему беларускага суверэнітэту. Адназначна здыстанцыянаваўся ён ад Расіі, кажучы што „Беларусь – суверэнная дзяржава, якая пражывае з Расіяй у адным доме, але ў сваёй кватэры. Няхай сабе невялікай, але сваёй”.

Але ўжо беларускай нацыі Лукашэнка надалей не лічыць асобнай з расійскай. – Расіяне і беларусы – брацкія народы, – ізноў падкрэсліў у пасланні. – Мы адзін народ, – дадаў, – палова людзей тут у парламенце, а магчыма і больш, гэта людзі, у жылах якіх плыве руская кроў.

wej sławy malarza, który urodził się w tym mieście. Fragment ul. Prawdy otrzymał jego imię; znajduje się tam budynek, niegdyś mieszczący szkołę sztuk pięknych, do której artysta uczęszczał w młodości. Marc Chagall urodził się w 1887 r. w Witebsku, w rodzinie żydowskiego sprzedawcy śledzi. W swoim rodzinnym mieście spędził pierwsze 19 lat życia, po czym przeniósł się do Petersburga, by kontynuować naukę malarstwa. Następnie wyjechał do Francji, gdzie zyskał światową sławę.

Dwie inwestycje w infrastrukturę na polsko-białoruskich przejściach granicznych na łączną kwotę 10,1 mln euro będą realizowane w najbliższych latach. Komisja Europejska zatwierdziła projekty z Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina na lata 2014-2020. I tak unijne wsparcie finansowe otrzyma budowa mostu po białoruskiej stronie na przejściu w Bobrownikach oraz dalsza rozbudowa kolejowego przejścia w Siemianówce.

130 tys. euro próbował nielegalnie wywieźć z Białorusi do Polski 42-letni mieszkaniec Brześcia. Swoim samochodem przekraczał granicę w punkcie „Domaczewo". Celnicy pod jego ubraniem i w samochodzie odkryli poukrywane zwitki banknotów. Zarówno cała kwota pieniędzy, jak i samochód zostały skonfiskowane. Zgodnie z białoruskim prawem należy deklarować posiadane środki od sumy 10 tys. dolarów. Za naruszenie przepisów w tym zakresie grozi kara od 2 do 4 lat ograniczenia wolności lub grzywna.

Białoruskie służby bezpieczeństwa aresztowały 20-latka z Witebska, używającego pseudonimu „Terror Maszyna". Walczył on w Donbasie przeciwko separatystom w batalionie Azow. Słynący z odwagi i brawury młody człowiek, otwarcie przyznaje się do wyznawania neonazistowskich idei. Potwierdza to jego profil na jednym z portali społecznościowym – na przykład na zamieszczonych tam zdjęciach widać, że na piersi ma wytatuowaną liczbę 88, czyli w slangu neonazistów zaszyfrowany skrót inicjałów hasła „Heil Hitler", a także emblemat dywizji SS „Dirlewanger" – oddziału, który zanim zdobył ponurą sławę, mordując mieszkańców Warszawy podczas powstania w 1944 r., zajmował się krwawą pacyfikacją białoruskich miejscowości.

Na świecie. 4 kwietnia Komisja Europejska wszczęła postępowanie antydumpingowe, dotyczące importowanych z Białorusi stalowych prętów zbrojeniowych. Inicjatorem wniosku jest przemysł hutniczy w Polsce, zrzeszony w Hutniczej Izbie Przemysłowo-Handlowej (HIPH) w Katowicach, która z kolei jest członkiem Europejskiego Stowarzyszenia Hutnictwa Stali Eurofer. Statystyki potwierdzają gwałtowny wzrost przywozu białoruskich prętów zbrojeniowych do Unii Europejskiej. W 2015 r. trafiło ich do UE 477 tys. ton, o 102 proc. więcej niż rok wcześniej (236 tys. ton) i aż o 221 proc. więcej niż w roku 2011 (149 tys. ton). Jednocześnie miał miejsce nadmierny – w ocenie przedstawicieli branży – spadek cen.

14 kwietnia prezydent Aleksander Łukaszenka odwiedził Turcję. Spotkał się m.in. z prezydentem Erdoganem, którego zaprosił do odwiedzenia Mińska. Łukaszenka zaproponował tureckiemu prezydentowi „restart" wielu kierunków we wzajemnych relacjach – z naciskiem na handel i gospodarkę. Omawiano wzrost tureckich inwestycji w Białorusi oraz współpracę w dziedzinie turystyki – w tym możliwości zwiększenia intensywności połączeń lotniczych pomiędzy obu krajami.

Organizacja „Reporterzy bez Granic" ogłosiła swój doroczny ranking wolności słowa w poszczególnych krajach świata. Białoruś ponownie znalazła się na 157. miejscu, które zajmuje niezmiennie od czterech lat. Mimo gestu uwolnienia więźniów politycznych, w Białorusi wciąż prześladuje się niezależnych dziennikarzy, a państwo zaktywizowało kontrolę nad rozpowszechnianiem mediów drukowanych i nad Internetem. Na pierwszym miejscu rankingu znalazła się Finlandia, a ostatnie – 180 miejsce na świecie zajęła Erytrea; Rosja poprawiła swoją pozycję o 4 punkty i zajmuje obecnie 148 miejsce, a Ukraina o 22 punkty i jest na 107 pozycji.

Na szczycie nuklearnym w Waszyngtonie pojawiło się pięćdziesięciu przywódców państw będących atomowymi potęgami, bądź prowadzącymi badania związane z wykorzystaniem energii jądrowej. Wśród nich znalazł się prezydent Aleksander Łukaszenka, jako przywódca państwa budującego elektrownię atomową. Odbyło się nawet krótkie spotkanie w kuluarach białoruskiego prezydenta z prezydentem Barackiem Obamą. Obama pochwalił Białoruś za pozytywne zmiany w kwestii przestrzegania praw człowieka oraz podkreślił jej rolę jako mediatora i organizatora spotkań stron konfliktu w Donbasie. Gospodarz Białego Domu podkreślił ponadto, że Departament Stanu USA popiera pomysł zaproszenia Aleksandra Łukaszenki na Światowe Forum Gospodarcze w Davos w 2017 r.

Turystyczny portal travel.ru ogłosił ranking najbardziej perspektywicznych dla Rosjan kierunków turystycznych wśród krajów Wspólnoty Niepodległych Państw. Białoruś znalazła się na piątym miejscu (w 2015 r. na 300 tys. turystów Rosjanie stanowili połowę). Liderem jest Azerbejdżan, do którego w ub. roku przyjechało ponad 2 mln turystów z zagranicy. Następne są Armenia i Kirgistan (po 1,2 mln) oraz Kazachstan (500 tys.). Sąsiedzi ze Wschodu jadą do Białorusi do Mińska, Witebska, Homla, Grodna, Brześcia, na stoki narciarskie w Łagojsku i nad jezioro Naracz. ■

Bieżeństwo – brakujący mit

Tomasz Sulima

Pod koniec kwietnia na spotkanie poświęcone uchodźstwu w XX w. do Ośrodka Karta w Warszawie zostali zaproszeni Aneta Prymaka, autorka strony biezenstwo.pl, oraz Doroteusz Fionik z Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach. O wydarzeniu sprzed stu lat mówiono w audycji historycznej w Programie I Polskiego Radia. Książka „Bieżeństwo. Droga i powroty 1915-1922" cieszy się niespotykaną popularnością. Podczas jej prezentacji w Bielsku, Hajnówce, Białymstoku i Mińsku sale były wypełnione po brzegi. Skąd to szerokie zainteresowanie tematem?

Kilka dobrych lat szykowaliśmy się do okrągłej rocznicy *bieżeństwa* – prawdopodobnie najważniejszego dla podlaskich Białorusinów historycznego wydarzenia zeszłego stulecia. Im bliżej roku 2015, tym większe zainteresowanie społeczne ta rocznica budziła. Konferencje, wystawy, spotkania autorskie, spektakle, publikacje, w końcu historyczna rekonstrukcja. Wydarzenie zmobilizowało różne osoby i organizacje – białoruskie, także środowisko cerkiewne. Temat nie został wyczerpany, tym bardziej, że w zeszłym roku nacisk położony została na wyjazd w głąb Rosji, a okrągła rocznica exodusu potrwa do lat 2021-2022 (stulecie powrotów w rodzinne strony).

Mimo tak bogatej oferty, którą w związku z rocznicą przygotowano, pozostawało odczucie niedosytu. Często pytano o książkę, która w popularny, ale wiarygodny sposób przybliżałaby temat. Takiej pozycji dotychczas nie było. Brawa należą się oczywiście historykom i redaktorom „Niwy" za zbiór wspomnień z roku 2000 oraz uzupełniony i dobrze wydany z roku ubiegłego. Ta księga pamięci bieżeńców zawiera bardzo ciekawy materiał, dotyczący doświadczeń i obserwacji bezpośrednich świadków historii. Większość z nich była w momencie wybuchu I wojny światowej dziećmi, ich wspomnienia cechuje zatem spojrzenie z perspektywy dziecka, przez co wiele tematów zostało całkowicie pominiętych. W *bieżeńskiej* pamięci nie utrwaliło się przesunięcie frontu na linię kolejową Brześć – Bielsk i szereg potyczek z sierpnia 1915 roku, które dotkliwie zniszczyły opuszczone białoruskie wsie. *Bieżeńcy* nie do końca mogli zrozumieć przyczyny położenia, w jakim się znaleźli. Nie mogli wiedzieć, że są ofiarami politycznej gry w Rosji i błędnej decyzji szefa Sztabu Generalnego gen. Mikołaja Januszkiewicza, którego historia oceniła jako nieudolnego dowódcę. Nie wiedzieli, że antyniemiecka propaganda wymierzona w najeźdźcę była na rękę armii gen. Maxa von Gallwitza, która miała wielu szpiegów na tyłach rosyjskiego wojska.

Dlaczego wyjeżdżali głównie prawosławni, a katolicy i żydzi pozostali? Dlaczego wyjeżdżano tak daleko, choć bezpiecznie było już we wschodniej Białorusi? Próbę odpowiedzi na takie pytania można podjąć dopiero dziś.

Warto zacząć od tego, o czym wielu zapomina. W momencie wybuchu wojny Cerkiew prawosławna była – od 1721 roku – przedziwną, całkowicie podporządkowaną państwu strukturą. Car Piotr I zamiast patriarchy postawił na jej czele Świątobliwy Synod Rządzący, którym zarządzał oberprokurator – świecki urzędnik reprezentujący cara. Od lipca do września 1915 roku był nim rosyjski polityk i posiadacz ziemski Aleksander Samarin. Patriarchę po niemal dwustuletniej przerwie powołano w 1917 roku, po abdykacji cara.

W 1915 roku każdy kapłan grodzieńskiej *jeparchii* podlegał zatem urzędnikowi Aleksandrowi Samarinowi. Okólnik cerkiewny zachęcający do ewakuacji duchowieństwo potraktowało więc niemal jak rozkaz. Wszak cerkwie wraz z majątkiem ruchomym również były własnością państwa. Duchowni wyjechali zatem niemal wszyscy, ale część wiernych pozostała. Najwięcej we wsiach mieszanych wyznaniowo w zachodniej części bielskiego *ujezdu*. Dlaczego jedni wyjechali, a drudzy nie? Być może zaważyła psychologia tłumu. Jeżeli mieszkam w typowo białoruskiej wsi, a wokół mnie wszyscy w lipcu 1915 roku zaczynają przygotowania do wyjazdu, to wyjeżdżam i ja. Co innego, gdy sąsiednią wieś zamieszkują Polacy i Żydzi, którzy nigdzie nie mają zamiaru się ruszać. Jeżeli oni zostają, to i ja mogę zaryzykować.

Ciekawy jest przykład Grabowca koło Dubicz Cerkiewnych. W okresie międzywojennym działał tu dywersyjny oddział „Skomorocha", z pobliskich Dubicz pochodził Iwan Kraskowski, jeden z założycieli białoruskiej partii Hramada. Ogromna wieś po wojnie, ze względu na liczbę mieszkańców, nazywana była „Chinami". Ale latem 1915 roku niemal wszyscy opuścili wieś, udając się w kierunku Puszczy Białowieskiej. Tam zatrzymali się na jednej ze swych łąk. Posłano gońców do wsi. Ci wrócili i przekazali, że Niemcy wcale nie palą zabudowań i nie mordują tych, któ-

rzy z uwagi na choroby i wiek postanowili pozostać. Zawrócono i wioska się uratowała.

Przykład politycznej aktywności Grabowca w okresie międzywojennym i demograficzny wzrost pokazuje, ile realnie straciliśmy w czasie ewakuacji roku 1915. Choć po powrotach w latach 1918-1922 wsie ponownie się zapełniły, *bieżeństwo* niewątpliwie zatrzymało rozwój demograficzny na Podlasiu.

Zaraz też Białorusinów dotknęła pierwsza fala stygmatyzacji społecznej. II RP domagała się od nich wyraźnych dowodów lojalności. Bieżeńcy powracali na swoją ziemię do kraju, o którym nie słyszeli i języka, którego musieli się nauczyć.

Tego typu rozważania pojawiają się po lekturze książki Doroteusza Fionika „Bieżeństwo. Droga i powroty 1915-1922". To prawdziwa księga pamięci i faktów, która ma szansę zostać *nastolnaj knihaj* w wielu białoruskich domach. Cieszy się niezwykłą popularnością i najprawdopodobniej wkrótce doczeka się drugiego wydania. Na dotychczasowych prezentacjach książki, w których uczestniczyłem, uderzyło mnie wielkie zainteresowanie tematem, nawet w Białymstoku, gdzie do Centrum Ludwika Zamenhofa przyszli mieszkańcy głównie spoza środowiska prawosławnego, oraz wielogodzinne dyskusje i opowieści. Na żadnym ze spotkań nie brakowało tych, którzy chcieli podzielić się historią własnej rodziny. Wyglądało to jak zbiorowa terapia. Po raz pierwszy temat, który dotąd nie wychodził poza ściany domostwa, został publicznie opowiedziany. W ten sposób zaczęło się budowanie swoistego rodzaju wspólnej tożsamości potomków *bieżeńców*, nawet jeśli ocena samego wydarzenia była odmienna.

Czy na wspólnym losie i doświadczeniach pradziadów można zbudować coś konstruktywnego? Podczas białostockiej prezentacji swoje wątpliwości wyraził białoruski historyk, prof. Oleg Łatyszonek. Nazwał *bieżeństwo* społeczną katastrofą, która zatrzymała rozwój białoruskiego narodu zachodniej Białorusi. Trudno odmówić mu racji, wszak setek tysięcy bezimiennych mogił na *bieżeńskim* szlaku można było uniknąć. Darek Fionik w swoim wywodzie *bieżeństwo* niemal sakralizuje. Porównuje je do religijnego mitu powrotu narodu izraelskiego z egipskiej niewoli. Ta wędrówka jest jednym z najważniejszych toposów judeo-chrześcijańskiego świata. *Bieżeńcy* powracali na swoją ziemię z bagażem doświadczeń, wypróbowani przez Boga i los. Wyjazd uchronił część z nich przed nieubłaganą śmiercią w wyniku działań wojennych. *Bieżeństwo* nie miało wpływu na przebieg I wojny światowej i upadek caratu, te zmiany i tak by nastąpiły. Nasi przodkowie na własne oczy zobaczyli jednak dziesiątki innych kultur, a także religii. O ile wcześniej z myślą polityczną stykali się głównie studenci, to w *bieżeństwie* właściwie każdy z własnego doświadczenia mógł na nowo interpretować kim jest i jaki jest otaczający go świat. Powrót do rodzinnej wsi, podobnie jak w przypadku Izraelitów, mógł spełnić również funkcję utrwalenia narodowej tożsamości i przywiązania do małej ojczyzny na Podlasiu.

Bieżeństwo jako wydarzenie historyczne do dzisiaj pozostaje marginalnym epizodem historii narodów Europy. Choć dotknęło kilka milionów mieszkańców byłej guberni grodzieńskiej, nie zostało zagospodarowane przez żaden z narodowych mitów współczesnej Europy. To w dość symboliczny sposób oddaje charakter ziem, które zamieszkujemy. Strefa buforowa, kresy – czyli pogranicza i kolonie – polskie, ruskie. Ziemia graniczna, o którą biją się mocarstwa. W polskiej historiografii miejsca dla *bieżeństwa* zabrakło. Po pierwsze dlatego, że w dominującym przekazie w ten exodus udawali się prawosławni, których w historii Polski zawsze uznawano za margines. Po drugie w polskiej martyrologii wyjazdy w głąb Rosji, powiązane ze słowami „zsyłka" i „wygnanie", rozpatrywane są w kategoriach wyłącznie negatywnych. W historiografii rosyjskiej *bieżeństwo* pojawia się fragmentarycznie, obok głównego wątku działań militarnych. To niejako tło wydarzeń. Trudno rosyjskim historykompaństwowcom wchodzić w szczegóły tych działań, ponieważ musieliby przyznać, że taktyka spalonej ziemi była wymierzona we własny naród i stała się przyczyną klęski humanitarnej. Z kolei białoruska historiografia – zawsze w cieniu rosyjskiej, stanęła przed sporym dylematem. W ujęciu sowieckim *bieżeństwo* można było z powodzeniem oceniać w kategoriach klasowych, jako uderzenie caratu i Cerkwi w prostego chłopa. Jednak na etapie renesansu rosyjskiego imperializmu staje się to trudne. Tereny białoruskie były areną, na której rozgrywał się początek i koniec *bieżeństwa*. To na stacjach przeładunkowych w Baranowiczach i Orszy zostawiano tysiące furmanek i przesiadano się do wagonów. Pamięć o roku 1915, przechowana przez okres międzywojenny, na zawsze została załamana pod ciężarem zbrodni II wojny i sowieckiego życia pełnego niepewności.

Bieżeństwo zapoczątkowało wielką wędrówkę ludów na terytorium Imperium. Te migracje były kontynuowane w latach następnych. Wygnania, zsyłki, ucieczki, chęć rozpoczęcia nowego życia. W moim przekonaniu ma to ogromne znaczenie dla charakteru społeczeństwa na całym obszarze byłego ZSRR. Rodzin mieszkających w jednym miejscu od pokoleń jest tam stosunkowo niewiele. Oznacza to brak zakorzenienia i utrwalonej tożsamości, którą można swobodnie manipulować. Większość potomków, którzy nie wrócili, prawdopodobnie nie ma pojęcia o swoich korzeniach.

Czy można zatem budować tożsamość na *bieżeństwie*? Jeżeli tego historycznego wydarzenia nie zagospodarowała żadna historiografia, to znaczy że nadal pozostaje ono zbiorem rodzinnych opowieści, tworzących swego rodzaju epos. Historia *bieżeństwa* nie została zawłaszczona na po-

trzeby polityki historycznej, dlatego nadal może być tą intymną historią ludzkich losów. Czy potrafimy jednak w syntetyczny sposób stworzyć z poszczególnych głosów harmonię, nadawać im głęboki sens, budować wokół nich więź, spajającą naszą społeczność? Obchody rocznicowe pokazały potencjał, drzemiący w micie *bieżeństwa.* Podczas różnego rodzaju uroczystości rocznicowych zgodnie uczestniczyły w nich organizacje cerkiewne i białoruskie. *Bieżeńców* łączy i wyznanie, i narodowość, wielu spolonizowanych potomków zaczyna to rozumieć. Lekcję *bieżeństwa* my, prawosławni Białorusini, musimy odrobić. Okazją będą okrągłe rocznice rewolucji bolszewickiej, niepodległości Białorusi i Polski, jak też powrotów z *bieżeństwa*. ■

Злачынства над Пушчай

Міністр аховы асяроддзя Ян Шышка заявіў у Сейме, што падаў у пракуратуру заяву ў падазрэнні ў здзяйсненні злачынства, учыненага ў адносінах да лясоў у 2008-2015 гадах, то-бок, у час уладарання Польшчай кааліцыяй Грамадзянскай платформы і ПСЛ. Міністр адзначыў, што сярод іншага справа датычыць Белавежскай пушчы, пра якую пайшла істэрычная гаворка па ўсёй краіне, што цяперашні кіраўнік міністэрства і ўрад хочуць яе выразаць у пень.

Міністр адзначыў, што «не выразалі ў Белавежскай пушчы дрэў, але памерла іх больш дзясятка мільёнаў з масай амаль у 4 мільёны кубаметраў і тая драўніна ляжыць – дрэвы не былі зрэзаныя, а перавярнуліся, упалі, кошт іх складае больш за 700 мільёнаў злотых. А гэта абазначае таксама знікненне асяроддзяў пасялення прыярытэтных для Еўрапейскага Саюза, у сувязі з гэтым і знікненне відаў». Па гэтай прычыне Польшчы пагражаюць працэсы Польшчы з Еўрапейскай камісіяй, дзеля таго і ягоная заява ў пракуратуру.

Шышка інфармуе

12 красавіка. У 2008-2015 гадах кааліцыя ГП-ПСЛ памылковымі эканамічнымі рашэннямі, кіруючыся кароткатэрміновымі палітычнымі выгодамі, прывяла да ўзнікнення эпідэмій захворванняў шматлікіх дрэў у Белавежскай пушчы, ахопленых рознымі формамі абароны, пачынаючы ад экалагічнай сеткі «Натура-2000», заканчваючы на спадчыне ЮНЕСКА.

Эфектам гэтых рашэнняў з’яўляецца адміранне мільёнаў пушчанскіх дрэў розных відаў у масе больш за 3 млн. 700 тыс. кубаметраў і коштам больш за 700 млн. зл. Гэта прывяло да дэградацыі асяроддзяў пасялення ў сетцы «Натура-2000», якія маюць важнае значэнне для Еўрапейскай супольнасці, што можа паставіць Польшчу перад Еўрапейскім трыбуналам.

Сучасны стан Белавежскай пушчы выклікаў вялікую занепакоенасць гаспадароў гэтай тэрыторыі, то-бок, мясцовага насельніцтва, якое карыстаецца і фармуе пушчу на працягу многіх стагоддзяў, пра што сведчыць надпіс на адным з надмагілляў больш за стогадовай жанчыны, якая памерла ў 2010 годзе: *Гэты лес я садзіла.*

У ходзе кансультацый праведжаных з Еўрапейскай камісіяй, як і ЮНЕСКА, запушчана поўная інвентарызацыя страт, якія ўзніклі ў сувязі з асяроддзямі пасялення і відамі, важнымі для Супольнасці, пры якой працуюць дзясяткі спецыялістаў. Запрапанаваны працэдуры ратунку і метады аб’ектыўнай ацэнкі метадаў лячэння з дапамогай пастаяннага маніторынгу асяроддзяў пасялення і маніторынгу становішча асяроддзяў пасялення і відаў, якія маюць важнае значэнне для Еўрапейскай супольнасці. Усе дадзеныя, уключаючы вынікі ўсіх кансультацый, публікуюцца рэгулярна на вэб-сайце Міністэрства аховы асяроддзя. Яны рассылаюцца па СМІ ў Польшчы і па ўсім свеце з просьбай прыняць удзел у абмеркаваннях. Увесь свет павінен даведацца пра аб’ектыўную праўду аб Белавежскай пушчы – культурнай і прыроднай спадчыне мясцовага насельніцтва.

Шышка прабуе выклікаць вайну?

Роберт Тышкевіч (ГП): З паведамленняў Міністэрства аховы асяроддзя можна даведацца шмат цікавага – напрыклад таго, што гэта «кааліцыя ГП-ПСЛ прывяла да ўспышкі захворванняў у Белавежскай пушчы». Відавочна, што міністр Шышка не адчувае сябе камфортна са сваімі рашэннямі пра Пушчу. І спрабуе весці пастаянную вайну. Але я ўпэўнены, што значна менш дрэў у Пушчы ўпала з-за эпідэміі, чым упадзе неўзабаве з-за рашэння міністра павялічыць высечку ў Белавежскай пушчы (каб было ясна – выразаць можна не толькі хворыя дрэвы, але і віды, якіх караед не атакуе, і лес не пойдзе на карысць народу з-пад Гайнаўкі, паколькі драўніна вывозіцца з рэгіёна). Прызнайцеся – для абароны дрэў іх высечка неапраўдана. Жукі-караеды не працуюць па камандзе, па чыймсь заказе.

Сава папярэджвае

Кіраўнік Навуковай рады лясной гаспадаркі Януш Сава папярэджвае: «Белавежская пушча па-

мірае з-за няправільных рашэнняў чалавека!». На яго думку, адзіным рашэннем з'яўляецца прыняцце мер, якія дазволяць паменшыць градацыю яловых караедаў.

Навуковая рада лясной гаспадаркі была створана 18 лютага прэм'ерміністрам Беатай Шыдла. Рада павінна быць дарадчым і кансультатыўным органам старшыні Рады Міністраў у пытаннях кіравання лясамі і функцыянавання польскіх лясных экасістэм. Як падкрэсліў Я. Сава, тры дні пасля прызначэння каманды экспертаў, яны падаліся ў Белавежскую пушчу. – Тое, што я ўбачыў у Белавежскай пушчы, ашарашыла нас усіх. Можна сказаць коратка, Белавежская пушча, цуд прыроды – памірае. Памірае на нашых вачах. І што яшчэ горш, памірае ў выніку няправільных рашэнняў чалавека. Цяперашняя градацыя караеда пачалася ў лістападзе 2011 года, калі было першае няправільнае рашэнне. А менавіта, пасля таго, як пасля ветраломаў і ветрапавалаў, калі вецер зламаў 5 тысяч кубічных метраў дрэў, рашылі не рэагаваць і пакінуць тыя завалы драўніны. Цяпер адзіны выхад гэта дзеянні, якія дазволяць захаваць тое, што засталося ад Пушчы. Адзіны выхад – прыняцце мер, якія дазволяць паменшыць градацыю караеда і ўратаваць тыя лясныя масівы, якія яшчэ не былі ім атакаваныя. Мы ўсе павінны спяшацца, таму што неўзабаве пачынаецца першая ройка яловага караеда.

Як адзначыў Януш Сава, існуюць актыўная і пасіўная абарона. Пасіўная абарона заключаецца ў тым, што дзеянне пакінута прыродзе. У той час як актыўная абарона – у выдаленні дагэтуль жывых яшчэ дрэў, дзе жывуць кузуркі, дзе ўжо складзены лічынкі, з якіх вылеціць з кожнага дрэва столькі насякомых, што заселяць трыццаць дрэў. Трэба гэта спыніць.

Па словах дырэктара «Грынпіс-Польшча» Роберта Цыгліцкага, такія рашэнні не прынясуць вынікаў: – Захаванне пушчы з дапамогай пілы і сякеры неэфектыўнае, і былі неаднаразова праведзеныя даследаванні не толькі ў Польшчы, але і за мяжой, і вядома, што градацыя караеда абумоўлена многімі фактарамі. Дзеянні, якія прапануе прафесар, з'яўляюцца дзеяннямі па мікраўзроўню, то ёсць такімі, якія ў пэўнай ступені будуць уплываць на памер папуляцыі яловага караеда, але ніякім чынам не спрычыняцца да сістэмнага спынення градацыі.

У сваю чаргу, Партыя зялёных патрабуе адклікаць міністра аховы асяроддзя Яна Шышку і паставіць перад Дзяржаўным трыбуналам. Сябры партыі падалі ў Міністэрства аховы асяроддзя подпісы пад петыцыяй у справе высечкі лесу ў Белавежскай пушчы да міністра. Хадайніцтва было падпісана больш чым дзвюма тысячамі грамадзян.

Прадстаўнікі «Грынпісу» звярнуліся да прэм'ер-міністр Беаты Шыдла, каб замест «глухога на доказы эколагаў міністра» гэта яна ўзяла на сябе абарону Белавежскай пушчы.

Што прапанаваў міністр?

Прапанаваў запуск праграмы аднаўлення Белавежскай пушчы. Пацвердзіў вынікі раней падпісанай з генеральным дырэктарам Дзяржаўных лясоў Конрадам Тамашэўскім «Праграмы для Белавежскай пушчы як культурнай і прыроднай спадчыны ЮНЕСКА і абшару сеткі Натура-2000». Праграма дзеліць Пушчу на дзве часткі, дзе трэць плошчы лясоў будзе эксперыментальна выключаная з чалавечай дзейнасці, апрача выключных выпадкаў грамадскай бяспекі. Затое ў астатняй частцы будзе праходзіць вельмі абмежаванае, сканцэнтраванае на ахове прыроды ўстойлівае ўпраўлянне лясамі, з дбаннем аб асяроддзі пасялення, важныя для ЮНЕСКА і сеткі «Натура-2000». У той час будзе адбывацца інвентарызацыя прыродных рэсурсаў у трох першабытных лясных раёнах дзяржаўных лясоў, мэтай якой з'яўляецца дакументацыя відаў важных для Еўрапейскага Саюза. Падчас канферэнцыі Ян Шышка спаслаўся на дзеянні актывістаў «Грынпіс Польшча», якія раніцай узлезлі на дах міністэрства і развесілі сцяг «Уся Белавежская пушча Нацыянальным паркам». Ян Шышка адзначыў, што пра пытанні Белавежскай пушчы будзе размаўляць толькі ў пушчы і якраз туды запрашае эколагаў.

– Я разумею, што гэта людзі, якім на сэрцы ляжыць дабро пушчы. Але размаўляць можам апіраючыся на падставе дадзеных, якія ў нашым распараджэнні, і з людзьмі, якія жывуць там, якіх справа непасрэдна тычыцца.

Калі пачнем ваяваць з караедам, **ЮНЕСКА забярэ** нам свой сертыфікат – галосяць эколагі, – заўважыў **Яцак Лізіневіч** з выдання «Gazeta Polska Codziennie». – Большая частка Пушчы знаходзіцца ў Беларусі. Там няма ніякіх сумненняў у тым, што дрэвы занятыя яловым караедам павінны быць выдаленыя. Папраўдзе ЮНЕСКА не апрацавала прынцыпаў гаспадарання Белавежжам. Польскі бок не можа парушыць законаў, таму што яны не існуюць! Варта таксама адзначыць, што Дзяржаўныя лясы, як фірма, былі ўзнагароджаны ЮНЕСКА! Яны атрымалі ўзнагароду «за выдатныя дасягненні ў галіне аховы прыроды». Таму, што насуперак таму, што кажуць у Польшчы эколагі, леснікі рэалізавалі на практыцы тое, аб чым мараць сусветныя абаронцы прыроды. Так, але нашы аматары прыроды мусяць мець ворага. Не маюць значэння ў гэтай спрэчцы абгрунтаванні. Бо нішто для іх аб'ектыўныя фактары, такія як павелічэнне ляснога пакрыву краіны. Нішто для іх праца па ахове прыроды, якую робіць штодня 25 тысяч леснікоў і экалагічная адукацыя. Субсідаван-

не нацыянальных паркаў. На нішто гаворка пра тое, што за апошнія 60 гадоў у Польшчы не прапаў ані адзін від, а Дзяржаўныя лясы выдаюць мільёны злотых на праграмы па захаванні прыроды.

Ці магчымы **дыялог аб будучыні** Пушчы?

З сеціва:

– Я перакананы, што з гэтага эксперыменту леснікі выйдуць у поўным бляску, але шкадую, што такая велізарная плошча аддадзеная для эксперыментальных мэт. Ды як эксперыментаваць з патрабавальнымі актывістамі (не эколагамі, як напісалі Дзяржаўныя лясы), я бачу тут фіяска. Для іх адзіны кампраміс: атрымаць 100% ад сваіх прэтэнзій, і нават больш, і зноў паявяцца неапраўданыя акцыі тэрору. Цалкам магчыма, што міністр Шышка спадзяецца палепшыць свой імідж у грамадскім успрыманні, паказваючы гатоўнасць да дыялогу, адкрытасці і ўзаемаразумення. Але я думаю, што гэта вельмі наіўны падыход, таму што актывісты надалей будуць змешваць яго з граззю, патрабаваць усё больш, а не прызнаюць яны дыялогу з кімсьці, хто мае іншае меркаванне па гэтым пытанні чым прыняцце іх патрабаванняў, незалежна ад таго, якія фактычныя аргументы ім прадстаўляюцца.

Міністр у сеціве:

– Тэлебачанне паказвае прыгожы лясны масіў, а не той, што распаўся і гніе... Белавежская пушча амаль заўсёды была месцам дзеяння чалавека, які жыў у гармоніі з прыродай. Як бортнік. Але і спальваў вугаль, паляваў, выкарыстоўваў кавалкі зямлі. Можна гэта ўбачыць на старых картах. У пушчы насаджвалі дрэвы ўжо ў сямнаццатым стагоддзі. Белавежская пушча ў вялікай частцы лес, пасаджаны чалавекам. Ёсць месцы, якія былі ўвогуле недаступныя, у асноўным у балотах, але ёсць таксама фрагменты пастаянна выкарыстоўваныя на працягу стагоддзяў чалавекам... У Белавежскай пушчы памерла 4 млн. кубічных метраў дрэў. У асноўным елі, але і ясені, алешыны, дубы, хвоі. Можна было б зрабіць з гэтага плот з Масквы ў Лісабон. СМІ ўводзяць у зман людзей, калі гаворка аб Пушчы. Дрэвы прыгожыя да пэўнага ўзросту, пасля паміраюць. Такі быў лёс запаведнікаў ахопленых аховай 20 гадоў таму. Гэта былі стогадовыя дрэвы, цяпер іх няма. Пасадзілі іх у адзін дзень, памерлі таксама амаль у адзін. Нішто не вечнае, дрэвы таксама не вечныя. Забарона гаспадарання пры пасіўнай ахове гэта смерць для многіх відаў. Калі мы пакінем пушчу самой сабе, на канец дойдзе да масавай гібелі дрэў. Трэба несці адказнасць за лес у будучыні. Гэта ўсяго толькі пытанне часу. Акрамя таго, гніючы і парахнеючы лес больш не прымае вуглякіслага газу, а сам яго выдзяляе.

Аргумент безыменнага «Эколага»: «Якім правам гэты тэхнакрат (...) выказваецца пра наша агульнае дабро?!».

Рада Белавежскай гміны вырашыла адрэагаваць на рашэнне Генеральнага дырэктара Дзяржаўных лясоў Конрада Тамашэўскага. Гэта

рэакцыя мясцовых самаўраднікаў

на вызначэнне дэталёвых правіл вядзення лясной гаспадаркі і выключэнне з карыстання вялікімі плошчамі надлясніцтва Белавежа. У межах гэтак званых апорных участкаў апынуліся: лясніцтва Грудкі і Падцэрква, паўднёвая частка лясніцтваў Новае і Батароўка, чыгуначны шлях Белавежа – Гайнаўка, мясцовасці Чарлёнка і Грудкі, турыстычны аб'ект Месца Моцы і некалькі пешаходных маршрутаў, пад'язныя дарогі і запланаваная роварная сцежка з Белавежы ў Гайнаўку.

– Жыхары страцяць з-за гэтага магчымасць здабываць лясны падлесак і купіць дровы, – лічыць віцэ-старшыня Гмінай рады Белавежы Альжбета Ляпрус. – Страцяць велізарную плошчу, прызначаную для язды на веласіпедах і адпачынку, для зносін з прыродай, якую ведаюць з дзяцінства, і з якой адчуваюць эмацыйную сувязь.

Рада Белавежскай гміны азначае, што апорныя ўчасткі не ствараюцца ў надлясніцтве Гайнаўка, а ў надлясніцтве Броўск аддзеленая плошча значна меншая. – Мы пратэстуем супраць забароны на ўваход у лясную зону каля 1/3 надлясніцтва Белавежа, выключаную з грамадскага выкарыстання без нашага ведама і згоды, – тлумачыць віцэ-старшыня. – Турыст прыедзе ў лес, у які не будзе мець доступу, а Пушча ж гэта не толькі Белавежскі нацыянальны парк.

Ураджэнка Белавежы: – Будзе такая сіутацыя, калі мёртвае дрэва будзе ляжаць у лесе, а мясцовае насельніцтва не зможа купіць сабе дроў на зіму. Лес для таго, каб жыхары Белавежы і турысты маглі збіраць ягады, грыбы, арэхі...

Белавежскія радныя канчаюць свой пастулат словамі: «З улікам працягваючагася працэсу збяднення мясцовай супольнасці наваколля Белавежскай пушчы, а асабліва Белавежскай гміны, мы прапануем прыпыніць выкананне або адмяніць пастанову № 52 Генеральнага дырэктара Дзяржаўных лясоў да часу правядзення кансультацый з грамадскасцю і прыняцця пад увагу інтарэсаў мясцовай супольнасці, якія, акрамя польскага закону, гарантуе, ратыфікаваная Польшчай, Еўрапейская хартыя мясцовага самакіравання».

Жыхар Белавежы: – Ці да гэтага часу ніякі «эколаг» не прыдумаў, што жыхароў Белавежскай гміны можна дэпартаваць? Можа, якісь з іх, нарэшце, адважыцца і вернецца да ідэі з 1941 года вядомага эколага Германа Герынга, які высяліў пушчанскія вёскі?

Міраслава Кастанчук

З пушчы ў пустыню?

19 красавіка кааліцыя сямі няўрадавых арганізацый, якія займаюцца пытаннямі аховы прыроды, адправіла скаргу ў Еўрапейскую камісію. Тычыцца яна Белавежскай пушчы і рашэння міністра аховы асяроддзя наконт павелічэння высечкі дрэў і патраенне нарыхтоўкі драўніны на тэрыторыі Белавежскага надлясніцтва.

Праінфармавала пра гэта прадстаўніца гэтых арганізацый Агата Шафранюк, юрыстка ClientEarth, на адмысловай прэс-канферэнцыі.

– Мы зрабілі ўсё магчымае, каб у справе абароны Белавежскай пушчы паразумецца ў Польшчы, без пасрэдніцтва міжнародных арганізацый, – тлумачыў на канферэнцыі дырэктар Грынпіс Польшча Роберт Цыгліцкі. – Сёння мы глядзім на законы Еўрапейскага Саюза.

Паводле аналізу арганізацый падпісаных пад скаргай у Брусель, рашэнне аб высечцы парушае Дырэктыву аб месцапражываннях. Як паказвала Шафранюк, дырэктыва была прынятая з мэтай абароны «гэтага каштоўнага прыроднага месца, якім з'яўляецца Белавежская пушча». Скарга

на дзвюх падставах

Скарга арганізацый апіраецца на двух абвінавачаннях. «Першае сцвярджае парушэнне артыкула 6, пункту 3 Дырэктывы аб месцапражываннях, у адпаведнасці з якім любое мерапрыемства, якое можа істотна ўплываць на той абшар Натуры 2000 патрабуе так званай асаблівай ацэнкі. Такая ацэнка дазволіла б вывучыць уплыў мерапрыемства на абшар – у дадзеным выпадку – месцаў рассялення лесу і відаў, якія жывуць у Белавежскай пушчы. Паводле падпісантаў, такая ацэнка для абшару Белавежскай пушчы не праводзілася. Падпісаўшыя скаргу арганізацыі таксама лічаць, што рашэнне міністра парушае запіс дырэктывы, у адпаведнасці з якой дзяржавы-члены не могуць прыводзіць да дзеянняў, якія могуць пагоршыць асяроддзе пражывання.

Скаргу ў Еўрапейскую камісіі падпісалі: ClientEarth, Дзікая Польшча, Greenmind, Грынпіс Польшча, WWF Польшча і Агальнапольскае таварыства па абароне птушак і Майстэрня дзеля ўсіх істот.

Прадстаўнік прэс-службы Міністэрства аховы асяроддзя Яцэк Кшамінскі адказаў: «Міністэрства аховы сяроддзя, калі атрымае сігнал ад Еўрапейскай камісіі па гэтай скарзе з просьбай даць адпаведныя тлумачэнні, тады выкажа сваю пазіцыю».

У той жа час арганізацыі звярнуліся да Еўрапейскай камісіі з просьбай аб «прымяніць так званыя часовыя меры дзеля забеспячэння прыпынення ўсіх работ, звязаных з высечкамі лесу, пакуль не будзе выказана пазіцыя Трыбуналу справядлівасці Еўрапейскага Саюза».

Зноў той яловы караед

У канцы сакавіка міністр аховы асяроддзя ўхваліў дадатак да Плана кіравання лесам (ПКЛ) для надлясніцтва Белавежа. Большую высечку леснікі тлумачаць змаганнем з масавым з'яўленнем караеда, які атакуе яліны. Дадатак мяркуе павелічэнне нарыхтоўкі драўніны да 188 тыс. кубаметраў за апошнія 10 гадоў (2012-2021). Папярэдні ПКЛ планаваў здабычу больш 63,4 тыс. кубаметраў драўніны на працягу 10 гадоў.

ЕК выказала сваю турботу рашэннем у справе высечкі. У адказ на просьбу польскіх СМІ, было перадана: «Еўрапейская камісія занепакоеная нядаўнім рашэннем польскіх уладаў аб павелічэнні высечкі ў Белавежскай пушчы ў кантэксце цэласнасці гэтага ўнікальнага абшару». Чыноўнікі з Бруселя ўжо раней звязаліся па гэтым пытанні з польскімі ўладамі, што падкрэслівалася: каб пераканацца, што прапанаваныя польскім урадам дзеянні адпаведныя з заканадаўствам ЕС. Еўрапейская камісія атрымала тлумачэнне ад Варшавы. «На аснове гэтых адказаў, Камісія прыме рашэнне аб далейшых кроках». Неафіцыйна, у Брусэлі прызнаюць, што тэарэтычна можна падаць у суд на Польшчу за парушэнні заканадаўства ЕС. Міністр пакуль не каментуе справу. Затое разварушыліся інтэрнаўты, якія раней з ахвотай досыць спрыяльна выказваліся на тэму дзеянняў экалагічных арганізацый, а зняважліва – да міністра, міністэрства, леснікоў і часткі жыхароў прыпушчанскіх мясовасцей. Пратэстуючы Грынпіс на даху Міністэрства аховы не баяўся: «У нас ёсць харчы, палаткі і высокі маральны дух».

Мох: Эколагі, ці жывяце ў полі пад палаткай, ці ў вялікіх гарадах? Такія вы, абаронцы навакольнага асяроддзя, за зламаны талер!

Ген?: Данос і і калабарацыя гэта нейкая новая лявацкая мода?

Люка: Чарговыя карысныя ідыёты ў руках немцаў і Пуціна.

Ваграк: Справа банальна простая: эколагі падтрымліваюць абарону караедаў, а міністр ахову лясоў.

Малады: Так як ПіСаўскія еўрадэпутаты маглі гадамі лётаць са скаргамі ў Брусэль, іншыя могуць таксама.

ЗОМО: У стаднінах добрая змена і коні паміраюць Цікава, што разваляць у пушчы?

Бле: Прырода заўсёды справіцца ў адзіночку. Самае горшае, гэта ўмяшанне чалавека. І часцей за

ўсё гэта робіцца ў імя «выратавання прыроды»!

Пытаннейка: Ці ўжо сказалі, якое будзе «адступное» за адкліканне скаргі? То ёсць, я хацеў бы спытацца, колькі заробяць за гэтыя даследаванні, якіх няма і з якіх выйдзе, што Шышка прыняў правільнае рашэнне, і можна секчы яшчэ нават больш.

Эртры: Дамы і спадары. У справе Белавежскай пушчы павінны выказвацца спецылісты. Гэта важная справа, таму падтрымліваю, што дэбата павінна мець месца. Толькі што мы маем тут? Вось самаабвешчаная **група абаронцаў Белавежскай пушчы** (я сумняваюся, ці хоць адзін з іх паставіў нагу ў гэтым лясным комплексе), глухая на мерытарычныя абгрунтаванні – лозунг «пушча абароніцца сама» можна выкрыкваць, але яго мерытарычная каштоўнасць роўная нулю, – не маючы шанцаў на перамогу у дэбаце, вырашыла пайсці па маршруце пратаптаным Таргавіцай – ударыла са скаргай у Брусель. Я пастараўся праверыць, якая кваліфікацыя за гэтымі людзьмі. І што знайшоў? Дамы і спадары, гэта куча дылетантаў, якія, верагодна, нават не ведаюць значэння слова экалогія, але добра ведаюць, што магчыма жыць добра з гэтага. Самі спрабуйце ацаніць: Роберт Цыгліцкі – па адукацыі бадай сацыёлаг. Кажуць, разбіраецца па фотагальванічных элементах – вось дырэктар польскай філіі Greenpeace. Звесткі аб кваліфікацыі гэтага спадара старанна схаваныя. Іх «праціўнік» праф. Ян Шышка, міністр аховы асяроддзя. У Вікіпедыі: **Ян Фелікс Шышка** (нар. 19 красавіка 1944 года ў Старой Мілоснай) – польскі ляснік, выкладчык, прафесар лясной палітыкі, 1997-1999 гг. міністр аховы асяроддзя, прыродных рэсурсаў і лясной гаспадаркі ва ўрадзе Ежы Бузка, у 2005-2007 гг. міністр аховы асяроддзя ва ўрадзе Казімежа Марцінкевіча і Яраслава Качынскага, з 2015 года міністр аховы асяроддзя ва ўрадзе Беаты Шыдла, член парламента V, VI, VII і VIII тэрмінаў. У 1966 годзе скончыў факультэт лясной гаспадаркі ВШСГ, у якой пасля прайшоў навуковыя ступені доктара і докрага габілітаванага навукі лясной гаспадаркі. У 2001 годзе атрымаў званне прафесара. У 1993-1994 гг. займаў пасаду дырэктара Управы Нацыянальных паркаў у Міністэрстве аховы асяроддзя, прыродных рэсурсаў і лясной гаспадаркі. Быў акадэмікам сельскагаспадарчага універсітэта і дырэктарам дэпартамента ландшафтнай архітэктуры на факультэце садаводства і ландшафтнай архітэктуры, сузаснавальнік і дырэктар Лабараторыі ацэнкі прыродных рэсурсаў. Працаваў у Камітэце па экалогіі Польскай акадэміі навук. Таксама выкладае ў Школе медыя-культуры ў Торуні. З'яўляецца аўтарам больш за сто навуковых публікацый у галіне выкарыстання прыродных рэсурсаў і экалогіі. Ён заснаваў і кіруе прыватнай станцыяй навуковых даследаванняў для польскіх і замежных студэнтаў, у якой даследаванні праводзяцца па паляпшэнню стану здароўя лясоў і выкарыстання прыродных рэсурсаў для эканамічнага развіцця. Гэта адзін з заснавальнікаў і прэзідэнт Асацыяцыі па ўстойліваму развіццю Польшчы. Для нікога, хто думае лагічна, не дзіўна, што выступаючы ў гэтым канфлікце прафесар Шышка ведае, што кажа, і можна давяраць яму, спадзяючыся на яго вопыт і веды, у той час як яго апаненты вывяргаюць з сябе банальнасці і добрыя пажаданні, у поўнай ізаляцыі ад фактаў і вопыту. Гэта мяне не здзіўляе, таму што, як ужо сказаў, Грынпіс і сябры ведаюць, што з «эка» добра можна жыць. У маім асабістым меркаванні, Greenpeace з'яўляецца экатэрарыстычнай арганізацыяй, і я ведаю, што многія людзі так думаюць. Гэта абуральна, што ідуць маршрутам пракладзеным Схетынай, Пэтру і кампаніі дзейнічаючай на шкоду Польшчы ў Брусэлі. Яны скардзяцца еўрачыноўнікам, якія з'яўляюцца такімі ж дылетантамі ў лясной гаспадарцы як падпісанты скаргі. Гэта прыклад таго, як дзейнічаць супраць сваёй краіны ў імя захавання карыта.

Фота Радаслава Мацієвіча

Госць: Высечка елі інфіваканай караедам гэта не абарона. Драўніна з караедам непрыдатная для карыстання.

Госць: У абодвух выпадках, ідэя заключаецца ў тым, што дрэвы загінуць. І пытанне не ў тым, ці няправільна высякаецца лес, справа

ў нячыстых намерах. Дрэвы адрастуць, вядома, але не пры маім ці вашым жыцці.

Ідыёту: Дрэвы павінны быць ўтылізаваныя, каб не заражвалі шкоднікам іншыя, каб не распаўсюджваўся караед.

Аля і Ас: **Пакіньце пушчу** самой сабе, бо ўсюды дзе чалавек умешваецца, там разбурае ўсё. Менавіта людзі насадзілі яліну, якая з'яўляецца ахвярай яловага кареда. Жукакараеда не было б, калі б не было елак. Лапы прэч ад пушчы, высечка дрэў не прывядзе да знікнення караеда. Умяшанне ў жыццё лесу непрымальнае, колькі ж разоў паўтараць тыя ж памылкі!

Уууу: Эколагі павінны грэцца пры вогнішчы, усюды хадзіць пешшу і спаць на саломе, тады я палічу, што клопоцяцца яны аб навакольным асяроддзі

Рэзы: **Абаронцы караедаў!** Будзьце гатовыя, каб абараніць дрэвы і пушчу!

Абаронца: Хай пушча памірае. Абы натуральна. Белавежская пустыня таксама гучыць даволі прыгожа**.**

Птахар: Гэтыя «экатэрарысты» як дабраверныя Сведкі Іеговы, якія неаднаразова дазваляюць сваім блізкім памерці, не пагадзіўшыся з пераліваннем крыві ці ўжываннем крывіпадобных лекаў. Гэта секта. Вось і ўсё

Окі: Ужо нічога нельга ў сваёй уласнай краіне. А гэтая някранутая пушча складае ўсяго 20%, а астатняя облесеная чалавекам. Усе крычаць, крычаць, а не ведаюць дакладна, у якой справе.

Правіца польская: Я міністру неаднаразова тлумачыў, што трэба было выдаць загад аб санітарна-гігіенічных працэдурах у мэтах абароны Белавежскай пушчы, а не павялічваць высечкі ў рамках лясной гаспадаркі. Тады размова была б іншая, а так ён сам падставіўся і даў падставу для нападаў і актыўнасці чырвона-зялёных.

Саж: Хопіць праверыць, хто фінансуе гэтыя «незалежныя» арганізацыі, і адказ будзе відавочным, чаму даносяць.

Роберт: Нябробам мяшкі ў рукі і пагнаць іх прыбіраць у лясах, саджаць дрэвы, зімой падкармляць жывёл. Хто фінансуе гэтых бараноў!?.

Яна: Лес проста як чалавек, калі мы не клапоцімся пра здароўе, хутка будзе з нас руіна, а эколагі – гараджанчыкі, выкшалцюшкі, і аб усім г...о ведаюць.

Шамбо: У мяне ёсць простае пытанне: ці няма на іх параграфу? І ўсё.

Отус: Хай гэтыя арганізацыі эколагаў прадстаўяць фінансавую справаздачнасць, адкуль яны атрымалі грошы на сваю дзейнасць???

Зыбі: Відаць, не атрымалі дастатковай падтрымкі, як заўсёды, за свае пратэсты. Пушча гіне з-за шкодніка. Ад чыйго імя яны дзейнічаюць? Яшчэ і краіне шкодзяць на міжнароднай арэне. Сорам! А як пушча прападзе, што тады скажуць грамадству?

Ліс: Людзі, ці вы ведаеце, як эколагі справіліся з Лукашэнкам, бо да беларускай Белавежскай пушчы не маюць заўваг.

Натуральнасць: Сапраўды прыгожы план эколагаў – ператварыць Белавежскую пушчу ў Белавежскую пустыню.

Міхал: Караед атакуе таксама Татранскі нацыянальны парк, я быў тыдзень таму, і бачыў зламаныя высушаныя, пакрытыя цвіллю дрэвы на польскім баку, таму што ў Славакіі ўжо даўно прыбралі. Хворых дрэў не ўратуеш, трэба дапамагчы тым, якія можна яшчэ захаваць.

Сталкер: Гэта прыгожы міф: лес можа справіцца ў адзіночку. Ён ідзе ў вуха. На жаль, чалавек так глыбока паўплываў на экасістэму лесу, што не дасць ён рады адзін.

Бдудніца: Так званыя польскія эколагі, марнатраўнікі, якія жыруюць на Польскай Дзяржаве. Акрамя таго, яны аказваюцца здраднікамі. Лепш паадукаваліся б! Вядома, што пры трагічна нізкім узроўні грунтовых вод дрэвы слабеюць, а затым караед празмерна множыцца. Аналагічным чынам, у Бескідзе – там леснікі амаль справіліся з караедам. Яны высеклі вялікія ўчасткі слабога лесу і адначасов пасадзілі змешаны лес, значна больш устойлівы да засухі і караеда.

Пушчалюб: 188 тысяч кубаметраў / 10 гадоў складае 18,8 тыс. кубаметраў у год. Пушча гэта тры надлясніцтвы. Выкажам здагадку, што адно надлясніцтва гэта каля 12 тысяч гектараў. Дзялю масу 18800 кубаметраў / 36000 га, атрымаем 0,52 кубаметр на гектар. Паколькі шмат дрэў у Пушчы мае масу значна большую чым 1 кубаметр, то лёгка зразумець, што гаворка ідзе пра адно дрэва на паверхні 100 х 100 метраў. Давайце не будзем сходзіць з розуму перад эколагамі. Яны спасылаюцца на вялікія лічбы, але хаваюць, што гаворка пра яшчэ большыя плошчы лесу. Выдаленне аднаго дрэва не парушыць структуру пушчы і не прывядзе да яе смерці. А гэтае дрэва на чыюсьці галаву не зваліцца...

Бэка з экалё: Як можна адмаўляць сваю ўласную логіку? Калі сып яловага караеда з'яўляецца натуральным і не зжарэ ён усяе Пушчы, то пэўна няма ніякага парніковага эфекту. А калі ёсць парніковы эфект і ненатуральны сып таго ж караеда спусташае лясы халоднай Канады з-за пацяплення, то можа трэба падтрымаць гэтага брыдкага, злога як воўк з сінімі ікламі паскуду з ПіС, які стаіць у абароне лесу.

Нармалька: Экатэрарысты лётаюць па дапамогу да экалагічнага ЕС. Калі ласка, спытайце ў еўрабюракратаў: а **дзе вашы лясы** і пушчы? Калі пакажуць нам, што маюць яны старэйшыя, дагледжаныя раёны дзікай прыроды лепшыя чым у нас, то можа прыслухаемся да іх парад, але мне здаецца, што дома яны ўсё разбурылі і забетанавалі, а цяпер хочуць нас навучаць.

Дзякую за ўвагу: Пасля таго, як ад маёй бабулі дастаўся мне ў 2011 годзе лес, ляснічы сказаў, што я павінен ссякчы 32 дрэвы (караед!). Я не паслухаўся, і ў 2014 годзе мусіў іх выразаць 87.

Сьверк: Загнаць усю гэта мудрагелістую кампанію працаваць у ляснoй гаспадарцы. Гумавыя чобаты, плашчы ад кляшчоў – і ў лес! Вучыць, дзе бяроза, дзе хвоя, дзе дуб. Пакуль яны – вялікая «ліпа»..

Моніка: Палякі маюць найлепшых леснікоў у Еўропе. Польская лясная гаспадарка заўсёды была на самым высокім узроўні. Што можа ведаць аб гэтым еўрапейская бюракратыя, калі яны не адрозніваюць паміж рыбай і слімаком, а думаюць што морква гэта садавіна. Верагодна, пушча для іх – як поле кукурузы. І ці яны калі-небудзь бачылі гэтую пушчу? 3/4 дрэў памерла з-за караеда. Сама пушча не абароніцца, а калі не вывезуць хворых дрэў, то ў хуткім часе застануцца толькі пнянькі.

Міраслаў Скепка: Усе гэтыя арганізацыі трэба разлічыць за падбухторванне да знішчэння Белавежскай пушчы. Што зараз можна ўбачыць у пушчы, кліча пра помсту з неба! Гэты генацыд лесу можна параўнаць толькі да генацыду габрэяў.

Міра Лукша ■

Dwie drogi Sokólszczyzny

„Światopogląd jednostki w warunkach rozpadu społeczności tradycyjnej" Włodzimierza Pawluczuka to jedna z najważniejszych książek, pozwalających zagłębić się w świat problemów tożsamościowych Białorusinów Podlasia w wieku XX. Opisany przez autora dawny system wartości, oparty na niezmienności pracy w równie niezmiennym środowisku żywym i nieożywionym, został wszak bezpowrotnie utracony. Stanowił punkt wyjścia do wkroczenia w nowoczesność, gdzie jednostka decyduje o sobie w stopniu o wiele większym niż w silnie wiążących z sobą małych, autarkicznych grupach. Wtedy na dobre rozchodzić zaczęły się drogi przyszłych sokólskich Polaków i takich jak oni ich prawosławnych sąsiadów.

Na pewno niezastąpioną krynicą wiedzy dla każdego zainteresowanego będzie tu także wielotomowy „Lud białoruski na Rusi Litewskiej: materyały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877-1905" Michała Fedorowskiego, z jakiego korzystał również Pawluczuk. Materiał obu prac pozwala rozumieć procesy, do jakich z jednej strony doprowadziły wieloletnie zmiany świadomości społeczności katolickiej i prawosławnej, ale i ciąg niesprzyjających wydarzeń ponad ich głowami.

Bo właśnie efektem późniejszych, jakże licznych w wieku XX, dziejowych zawieruch jest to, że dziś białoruska mniejszość w Polsce bije się o przetrwanie wyłącznie w powiatach siemiatyckim, białostockim, bielskim i przede wszystkim hajnowskim. Na północ od Białegostoku bitwa o białoruską tożsamość wśród katolików została już dawno przegrana. Co do tego doprowadziło? Poniżej postaram się przedstawić najważniejsze z przyczyn, zaś pisząc o tytułowej Sokólszczyźnie mam na myśli z grubsza tereny dzisiejszego powiatu sokólskiego.

Zacznijmy od pewnego oczywistego faktu. Podlasie leży na peryferiach białoruskiego (a ukraińskiego w stopniu o wiele większym) centrum życia narodowego, a jednocześnie całkiem blisko silnego żywiołu polskiego. Rzutowało to na ruską ludność tych ziem od bardzo dawna. To jednak nie tłumaczy ostatecznie losów terenów położonych nieopodal Grodna i odwiecznie z nim związanych (Dąbrowa, Sidra). W książce Michała Fedorowskiego znajdziemy sporo cytatów z tych zakątków ziem białoruskich, które znalazły się w późniejszej Republice Białoruś. Ale znajdziemy w niej też niemało białoruskiego świadectwa z terenów dzisiejszego polskiego województwa. Mnie szczególnie zainteresowały rozmowy z mieszkańcami wsi Dryha (Dryga) i Chodorówka (Nowa, Stara) w gminie Suchowola. Widać w nich już chociażby ewidentny wpływ języka polskiego. Od „Mazurów" przejmowano „teraz", a wyrzucano „kali", przejmowano „co" a zarzucano używanie „szto". Działo się to bezwiednie i płynnie dziesiątki lat, co uwidacznia porównanie przykładów gwarowych z okolic Lidy czy Świsłoczy z tymi spod Sokółki. Oto jeden z tekstów mieszkanki Drygi, Pauliny Dzieżko, spisany ok. 140 lat temu przez Federowskiego: *Jednaho razu chłopcy zrabili zakład: jedzin każa że pojdzie u nacze na mahiłki. Pryniesie kuostku czaławieczu i nazad na toje samo miesco odniesie. – Nu dobro! Paszou juon a dwanastoj, prynios i pakazau a jeny każuć: „Nu to adniesi teraz nazad". Juon panuos a jeny nie wieryli, da to paszli nahledam za im. Tak juon zanuos na miesco, aż u tom mamenci jak zrobicie bura, usie kryże pahililisie, mahiły u haru papadnimalisie i taja kuostka zrobiłasie wielka i u haru padniałasie. Tak to juon zawiernuusie, da u nohi z mahiłak i potym z pierepałachu chwareu douho, co aż mało nie umior. Ot jak zakład na licho wywiou.*

Co innego treść wywiadów. Świat starodawnych podań, legend pełnych przestróg, istot nadprzyrodzonych, mitów, nieboszczyków, pojawiających się między nami i doradzających z zaświatów, to coś wspólnego dla ruskiego (i nie tylko) obszaru et-

nograficznego w II połowie XIX wieku bez względu na wyznawaną religię. Pawluczuk, w „Światopoglądzie jednostki…” porównujący katolików z prawosławnymi, zwraca jednak uwagę, że na wsiach katolickich daleko bardziej znacząca była rola Kościoła. Tym większa, im bliżej przełomowego wieku XX. Badacze Sokólszczyzny lat późniejszych, a wciąż jeszcze przed I wojną światową, wskazywali, iż miejscowi katolicy utracili niemal całą spuściznę ludową, jaką Michałowi Fedorowskiemu jeszcze udało się liznąć. Rzecz niepojęta z dłuższej perspektywy historycznej, ale niestety smutnie prawdziwa. Co w zamian? Ostateczne przechodzenie w świat ludowej, nieraz koślawej, niepełnej, ale jednak jednoznacznie katolickiej religijności, łączonej później w oczywisty sposób z polskością. A Kościół rzymskokatolicki poza promowaniem języka polskiego kładł też mocny nacisk na przekazanie słowa Bożego w duchu jedynej i nie współdzielonej z niczym innym prawdy. Tam samym tępił wszystko, co poczytywał za gusła, zabobony, a przy okazji przekazywał wyraźne nakazy i zakazy moralne zgodne z przykazaniami. Nakaz bycia „dobrym katolikiem” jako pewien niepisany moralny wzór zauważali już rozmówcy Fedorowskiego (Paweł Dzieżko, k. Suchowoli): *Dauniej Francuzy byli dobrymi katolikami jak my, a teraz tak papsulisie, że tylko samyje masony*. Był to powolny proces.

Obecne w etnosie przybywającym na Podlasie ze wschodu wierzenia pogańskie nie zniknęły mimo upływu setek lat. Pomalowane cienką warstwą prawosławnej farbki przetrwały w postaci szeptuch, rzucania zaklęć, mitycznych duchów czy też świętych gajów. Trwałość i koegzystencja takich wierzeń tuż obok prawosławia jest widoczna nawet dziś na Polesiu białoruskim i ukraińskim, a w szczątkowej formie w powiecie hajnowskim. Pobożność ograniczano do pełnego przestrachu mistycyzmu Cerkwi i nieodgadnionej tajemnicy Boga.

O ile na przełomie XIX i XX w. Białorusin – katolik z Sokółki, oraz Białorusin – prawosławny z Bielska dzielili podobny mużycki los niejako w opozycji do „Mazurów”, to trudno było mówić o jakiejś jedności tych dwóch grup. Cytując zapisaną przez Fedorowskiego wypowiedź (z nad Biebrzy): *Ruskije trymajuć niby zakon ad Pana Jezusa, papy ich usie żanaty i za toje nie majuć prawa ludziam dawać kamunii rukami a tylko łożeczkaju.* (…) *Nasza wiera liepsza, bo u nas piekniej u kaścieli na arganach hrajuć i śpiewajuć razam; u nas na abrazach biełyje asoby, a u cerkwi murzatyje.*

Wojna miała przynieść dodatkowe problemy. Proste społeczności wiejskie swą wiedzę o świecie czerpały z kontaktów osobistych. Najczęściej w obrębie jednej wsi, a od czasu do czasu od ludzi żyjących w promieniu kilku-kilkunastu kilometrów. Exodus, którego setną rocznicę obchodziliśmy w zeszłym roku, wywrócił tę rzeczywistość do góry nogami. Doświadczenie *bieżeństwa,* czyli przemieszczenie nieogarnionych mas ludzkich o tysiące kilometrów przy jednoczesnym trwaniu pozostałych na miejscu ugruntowało wśród mieszkańców ziem białoruskich przeświadczenie, że „my to jednak nie oni”. Nie mogła tego zmienić nawet wspólnota języka. No bo skoro MY zostajemy, a ONI wyjeżdżają „do Rosiji”, to jakże mówić tu o wspólnocie? Działo się w to w sytuacji, gdy na Sokólszczyźnie w najlepsze trwał proces przechodzenia miejscowej ludności z poziomu tutejszego – katolika na katolika – Polaka, ale była to wciąż świadomość słabo mierzalna, bardzo płytka i świeża. Obserwacja *bieżeństwa* (z bliska czy z daleka) tylko potwierdziła wśród białoruskojęzycznych katolików tę dychotomię.

A co z prawosławnymi? Po powrotach możliwa była odbudowa domów, gospodarki, tkanki ludzkiej, ale powrót do harmonii sprzed swoistego końca świata był już niemożliwy. Katolików i prawosławnych dzieliły zupełnie odmienne doświadczenia. Wraz z bałwochwalczym tumultem rewolucji, którego pokłosie przelało się na ziemie białoruskie, przyszły idee wywrotowe i buntownicze, przyniesione wraz z powracającymi a to z Moskwy, a to z Syberii, a to znowuż z Mińska. Na gruncie polityczno-religijnym doszło do zmiany pozycji prawosławnych, którzy znaleźli się w ramach katolickiego państwa polskiego. Tym samym zatrząsł się porządek rzeczy znany od przeszło stu lat, co w oralnej historii międzypokoleniowej oznaczało wyjście poza ramy porządku wiecznego.

Katolicka część białoruskiego etnosu Sokólszczyzny doznała najsilniejszych przeobrażeń już po wojnie. Katolicyzm, odczytywany wyłącznie jako oddawanie czci Bogu i podległość papieżowi, w dwudziestoleciu międzywojennym stał się instrumentem polonizacyjnym, włączającym orbitujące wokół niego grupy w ramy tej samej mesjanistycznej, pełnej martyrologii i miłości do ojczyzny, ideologii. Carat jawił się katolikom z Sokółki jeszcze nie jako wróg śmiertelny, ale „nie-nasz”, a tym samym jako obrońca ruskości we wszystkich jej przejawach. I choć „tutejszość” na Sokólszczyźnie bardzo długo była kategorią najbliższą sercu tak katolików jak i prawosławnych, to jednak owo współdzielenie losu prześladowanej mniejszości z rdzennymi Polakami („Mazurami”) wytworzyło między mieszkańcem wsi sokólskiej i Łomży przyszłą platformę porozumienia, a utrudniało ją w stosunku do prawosławnych.

Kluczowy stał się też element ciągłego strachu przed bezbożnym (od niedawna) wschodem, co w 1919 i 1920 r. stało się realnym zagrożeniem tak dla dalszego istnienia państwa polskiego, jak i dla katolików jako takich. Ponieważ na Sokólszczyźnie trudno było mówić o elicie białoruskiej, zdolnej oddziaływać na masy, a pamięć o dawnych, wspólnych zrywach uległa zatarciu, w obliczu nawały bolszewickiej z 1920 r. nie odnowiono du-

cha wspólnej walki Rzeczypospolitej Obojga Narodów z Moskalami. Tym co zostało w pamięci i co wtłoczono do państwowej propagandy po zakończonej sukcesem obronie, była raczej Polska jako przedmurze chrześcijaństwa i polskość jako jedyny gwarant przetrwania katolicyzmu. A któryż z prostaczków spod Sokółki życzyłby sobie przyjścia „końca świata" podobnego do tego, jaki spotkał ich prawosławnych sąsiadów? Nikt. Toteż warto było być Polakiem i polskim patriotą, bo tylko to gwarantowało trwanie ich Kościoła.

W największym jednak stopniu o późniejszym charakterze tutejszych relacji zadecydowała efemeryczność Białoruskiej Republiki Ludowej, gdzie białoruskich patriotów katolików bynajmniej nie brakowało. Pierwszy premier BNR Józef Woronko urodził się wszak w Kuźnicy Białostockiej, a wśród powołujących ją do krótkiego życia nie brakowało również pojedynczych mieszkańców tych stron. Po upadku tej inicjatywy przepaść między Białorusinami na Sokólszczyźnie, a tymi z Bielszczyzny, Hajnowszczyzny już tylko rosła, a nie malała. Przyjmując polską optykę prawosławni mogli poczuć się i być odbierani jak piąta kolumna wroga. Niepewna, bo do wczoraj ściśle związana z Moskwą cerkiewną nicią i z czasem coraz pełniejsza elementu wywrotowego. Czy tak było? I tak, i nie. Pawluczuk tłumaczy tę zmianę tożsamościowymi procesami, odmiennie przebiegającymi w głowach jednostek z powiatów katolickich i tych na południe od Narwi, w sposób bardzo przekonujący.

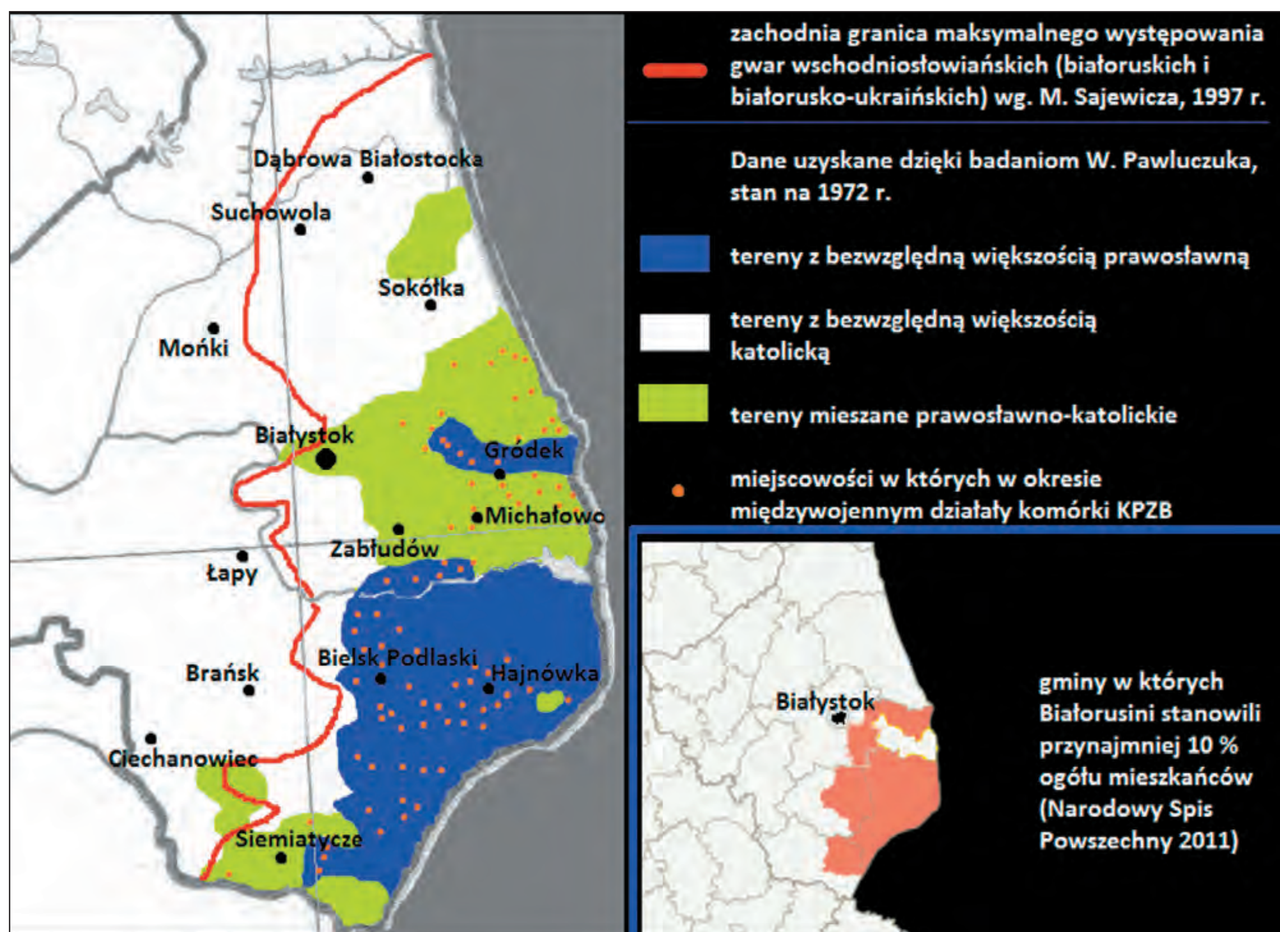
W sytuacji rozpadu dawnej unitarnej społeczności wsi, a przede wszystkim upadku autorytetów lokalnych, pewna część takiej zbiorowości szuka nowych wzorców, nowych celów i nowego sensu. Częściowo mogła i zapełniała tę pustkę nowa religia, a zatem pojawiające się w międzywojniu jak grzyby po deszczu odłamy protestanckie – adwentyści, baptyści, pomniejsze sekty. Orla, Dubicze, Michałowo – tam trafiali na podatny grunt. Częściowo zapełniała ją ostentacyjna ucieczka jeszcze bardziej do wewnątrz, a więc w samo prawosławie – jedyny pewnik w tych niepewnych czasach. Częściowo zaś ukojenie mogła przynieść idea narodowa. Ponieważ jednak emisariuszom idei białoruskiej działanie w nowym terenie, przy mocno odmiennych doświadczeniach, wyniesionych z większych miast, i różnicach językowych, przychodziło z dużym trudem, lepiej było nawiązać do czynników ekonomicznych. Stąd właśnie rosnące niemal z każdym rokiem poparcie dla Hromady i Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi. Walka o coś abstrakcyjnego nie mogła porwać tłumów, ale już walka o społeczną sprawiedliwość, rozumianą jako równy status materialny każdego człowieka, dawała autentyczną nadzieję. Stąd też w latach trzydziestych na Podlasiu zaroiło się od komórek KPZB.

Podczas gdy takie procesy zachodziły w powiecie bielskim i hajnowskim, katolicka ludność białoruska nie podzielała dylematów egzystencjalnych swych braci. Na Sokólszczyźnie przejście odbyło się płynnie. Ze społeczności tutejszej – zapisanej jako katolicy, ale pełnej więzi z dawnym światem, stała się wpierw jednoznacznie katolicka, by w spisach powszechnych z lat 1918-39 określać siebie już jako polska. Pustka pojawiła się na krótko i została błyskawicznie zastąpiona kultem Matki Boskiej oraz żarliwą i pełną posłuszeństwa modlitwą do Pana Jazusa. Przejście było o tyle łatwiejsze, że nikt nie kazał mużykom spod Korycina stać się nagle „Mazurami", czy przyjąć ich język. Nie było to konieczne, ponieważ także „Mazurzy", a więc polskojęzyczna ludność Łap czy Moniek, aspirowali do zjednoczonej w katolicyzmie polskości. Polskości, a więc czegoś ponad podhalańską góralszczyzną, kurpiowszczyzną, czy znowuż lokalnym, wciąż tak różnym pod względem językowym, kolorytem Dąbrowy czy Nowego Dworu.

A może w ogóle problem, nad którym się tu zastanawiamy, jest jakąś *wydumką* środowiska białoruskiego? Może, jak twierdzą dziś wyjątkowo mocno piętnujący każde nawiązanie do białoruskości, a nade wszystko coraz liczniejsi, nacjonaliści z Sokółki, mowa prosta to nie gwara białoruskiego, a tutejsi katolicy byli tak naprawdę Polakami od zawsze? Proponuję znów sięgnąć do Fedorowskiego i oddać głos samym mieszkańcom tych stron. Jan Dzieżko, Dryga: *Mazury, co za rekaju na Polszczy, czasto śmiejućsie z naszych ludziej, co chodziać u każuchu i świci i nazywajuć nas Rusinami, Kapuśniakami, ale jeny samy nie lepszyje, bo na ich nie zabaczysz innaho adzienia jak kupczo, a swaho nie wyrablajuć, bo ich kabiety hultajki*.

Tym, co pozostało jeszcze jako świadectwo dawnego pochodzenia, stały się nazwiska mieszkańców oraz właśnie język prosty. Jeszcze jedno zagranie historii – tym razem semantyczne – która dorzuciła niejeden kamyczek, by sprawę samoidentyfikacji ludności tych ziem ułatwić (utrudnić?). A cóż to znaczy „po prostu"? To znaczy po żadnemu. Prosty znaczy ubogi. Nie szła za tym żadna potencjalna wartość. Pawluczuk zauważa, że już przed wojną młodzież Sokólszczyzny starała się mówić przede wszystkim po polsku. Nie znaczy to, że nie rozumiała albo nie umiała mówić po prostemu (a mówić tak umiał również urodzony dużo później ks. Jerzy Popiełuszko), ale równała do katolików zza miedzy, czyszcząc i tak już bardzo oczyszczoną w zachodnich regionach powiatu gwarę z białorutenizmów.

Efektem było wypchnięcie jakiejkolwiek białoruskości poza świadomość mas, gdyż te tkwiły w coraz mocniej sadowiącej się polskości. Ponieważ jednak Rzeczypospolita w ówczesnych jej granicach pozwalała chcącym i ochotnym uczyć się, pracować i podróżować do Wilna czy do pobliskiego Grodna, toteż życiodajne płyny narodowego odro-

Infografika Mateusz Styrczula

dzenia płynęły w latach 20. i 30. XX w. również na Sokólszczyznę. Były to może strumyczki małe i dość wyobcowane, ale jednak dające nadzieje, że walka nie jest jeszcze stracona. To właśnie w zderzeniu z tymi centrami białoruskiego, katolickiego żywiołu rodziły się wśród tych nielicznych jednostek pytania o to, co naprawdę „rodne".

Prócz wspomnianego już premiera BNR Józefa Woronki warto wspomnieć działających w międzywojniu poetę Franciszka Hryszkiewicza z Suchowoli, księdza i działacza białoruskiego Franciszka Hrynkiewicza oraz jego brata Stanisława, a także wiele piszącego o białoruskich sprawach Dominika Aniśkę ze Słojnik. Postaci te prócz pożądanych cech przypominały jednak nie Kostusia Kalinowskiego z Mostowlan, praojca późniejszej Białorusi, prędzej pewien zaczyn, samotne jaskółki, don kichotów, przyjmowanych przez większość dość obojętnie.

Państwo polskie nie ułatwiało zadania, patrząc na język białoruski w Kościele katolickim podobnie jak dziś na język białoruski w urzędach patrzy Republika Białoruś. Wojna o dusze nie znosi kompromisów. I tu ich być nie mogło.Tyle że nawet przy tak niesprzyjających warunkach i nierównej walce o odrodzenie narodowe prawdziwa katastrofa miała dopiero nadejść. Wraz z fizyczną eliminacją elity białoruskiej w BSRR przez Józefa Stalina, II wojną światową i ponowną zmianą granic katolicka Sokólszczyzna została w 1945 r. odcięta tak od Wilna, jak i od Grodna. Nie mając już innych wzorców niż polskość, białoruskojęzyczni katolicy utracili alternatywę. Zakrawa na ironię losu, że to co ostatecznie przypieczętowało polskość na Sokólszczyźnie przyszło zatwierdzone rękami Sowietów – ruskich, których tak się obawiano. Panbiałoruski ruch w PRL, obejmujący prawosławnych i katolików, stał się od tej pory abstrakcją. Nie takie były życzenia nowych komunistycznych włodarzy Warszawy i Moskwy, zbyt wiele zaszło też w ciągu tych pięćdziesięciu lat, by można to jeszcze jakoś odwrócić. Prawosławni zostali zepchnięci do białoruskiego narożnika niejako siłą rzeczy, choć i tu udało się licznej grupie przejść do obozu Polaków-prawosławnych, ale już katolicy takich dylematów mieć nie mogli.

Rozpad społeczeństw i ich atomizacja, jaką niesie z sobą nowoczesność, każe pytać o korzenie. Jednostki, które w XXI wieku zaspokoiły pierwotne potrzeby piramidy Masłowa, dziś odkurzają stare dokumenty, grzebią w księgach parafialnych, wspominają słowa dziadków. Poszukiwania to całkiem ciekawe i kto wie, kogo w przyszłości jeszcze zaskoczą.

Mateusz Styrczula

Muzyka cerkiewna

Wzorem lat ubiegłych w maju obędą się w naszym regionie dwa festiwale muzyki cerkiewnej. Najpierw – w dniach 9-14 maja w Hajnówce – XXXV Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej, a następnie – od 17 do 22 maja – XXXV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2016" w Białymstoku. Obie imprezy są kontynuacją zapoczątkowanych w 1982 w Hajnówce Dni Muzyki Cerkiewnej. Spory wśród organizatorów doprowadziły do tego, że od 2002 r. organizowane są dwa festiwale.

XXXV Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej 2016 (program)

9.05.2016

Koncert inauguracyjny w wykonaniu Chóru Studentów Moskiewskiego Konserwatorium Narodowego im. Piotra Czajkowskiego, godz.18.00, sobór Świętej Trójcy w Hajnówce

Przesłuchania konkursowe (w soborze Świętej Trójcy w Hajnówce, pocz. o godz. 15.00)

10.05.2016

1. Chór parafii prawosławnej Ścięcia Głowy Jana Chrzciciela w Szczytach (Polska)
2. Chór „Aksios", Synkowicze (Białoruś)
3. Chór parafii prawosławnej św. Archanioła Michała w Orli, (Polska)
4. Chór parafii prawosławnej Wniebowstąpienia Pańskiego w Nowoberezowie (Polska)
5. Chór parafii prawosławnej Narodzenia Najświętszej Marii Panny, Bielsk Podlaski (Polska)
6. Chór „Harmoń", Łosinka (Polska)
7. Dziecięco-młodzieżowy chór „Błahowiest" szkoły niedzielnej soboru św. Szymona Słupnika w Brześciu (Białoruś)

11.05.2016

1. Chór parafii prawosławnej Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Hajnówce (Polska)
2. Chór parafii Świętego Wielkomęczennika Jerzego Zwycięzcy w Białymstoku (Polska)
3. Chór parafii prawosławnej św. Mikołaja, Irpień (Ukraina)
4. Reprezentacyjny chór „Kupalinka" Dziecięcej Szkoły Sztuki w Kobryniu (Białoruś)
5. Chór „Dołgij wieczer", Hajnówka (Polska)
6. Chór Duchowieństwa Diecezji Białostocko-Gdańskiej, Białystok (Polska)
7. Młodzieżowy Chór „Wisson", Mińsk (Białoruś)

12.05.2016

1. Chór parafii prawosławnej Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Siemiatycze (Polska)
2. Chór „Ferchisa", Tbilisi (Gruzja)
3. Katedralny chór soboru Świętej Trójcy, Hajnówka (Polska)
4. Chór dziecięco-młodzieżowy „Polifonia" Politechniki Białostockiej, Białystok (Polska)
5. Kwintet „Preobrażenije", Żytomierz (Ukraina)
6. Chór „Gieorgielebi", Tbilisi (Gruzja)
7. Chór „Polifonia" Politechniki Białostockiej, Białystok (Polska)
8. Zespół wokalny „Pokrow", Kijów (Ukraina)

13.05.2016

1. Studencki akademicki chór „Junist", Sumy (Ukraina)
2. Chór „Freska", Mińsk (Białoruś)
3. Chór katedry Opieki Matki Bożej, Grodno (Białoruś)
4. Chór soboru Zmartwychwstania Pańskiego, Brześć (Białoruś)
5. Chór „Aletheia" parafii prawosławnej Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Jassach (Rumunia)
6. Dziecięco-młodzieżowy chłopięcy chór „Cantus", Moskwa (Rosja)
7. Chór kameralny „Błahowiest", Ryga (Łotwa)
8. Chór kameralny Filharmonii Państwowej w Astrachaniu (Rosja)
9. Akademicki chór studentów Charkowskiej Państwowej Akademii Kultury, Charków (Ukraina)

Koncert Plenerowy „Uczta Folklorystyczna" w Ośrodku Edukacji Leśnej „Jagiellońskie" Białowieża (Żwirownia), godz. 20.30

14.05.2016

godz.13.00 – ogłoszenie wyników, Hajnowski Dom Kultury
godz.15.00 – Koncert galowy w soborze Świetej Trójcy w Hajnówce (ul. Ks. Dziewiatowskiego 15)
godz.18.00 – Koncert galowy w cerkwi Hagia Sophia w Białymstoku (ul. Trawiasta 5)

w dwóch odsłonach

XXXV Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2016" (program)

Inauguracja – 17 maja 2016, godz. 19.00
(Opera i Filharmonia Podlaska, Białystok, ul. Podleśna 2)

Koncert inauguracyjny ***„Muzyka cerkiewna – od źródeł do współczesności"*** w wykonaniu **Chóru Narodowego Radia Ukrainy im. P. Majborody** pod dyr. Julii Tkacz

Przesłuchania konkursowe
(Opera i Filharmonia Podlaska, Białystok, ul. Podleśna 2)

19.05.2016, godz. 17.00

1. Chór psalmistów staroobrzędowych parafii w Jekabpiłs i Rydze (Łotwa)
2. Chór „Św. Zlata Meglenska" – Skopje (Macedonia)
3. Chór Diecezji Koszyckiej – Poráč (Słowacja)
4. Chór prawosławnego soboru św. Tomasza (Zjednoczone Emiraty Arabskie)
5. Chór „Prieobrażenije"– Borisow (Białoruś)
6. Chór Diecezji Australijsko-Nowozelandzkiej – Sydney (Australia)
7. Chór Młodzieżowego Domu Kultury – Białystok (Polska)
8. Chór „Cantus Juventae" Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego – Mińsk (Białoruś)
9. Ukraiński Chór Męski „Żurawli" – Warszawa (Polska)
10. Chór Akademii Muzycznej „Gaudeamus" – Płovdiv (Bułgaria)

20.05.2016, godz. 17.00

1. Dziewczęcy Chór „Wohnyk" – Kijów (Ukraina)
2. Wzorcowy Chór Chłopięcy – Swietłogorsk (Białoruś)
3. Dziecięcy Chór „Raduga" – Tallin (Estonia)
4. Chór Dziecięcej Kapełły Chóralnej – Wielikij Nowgorod (Rosja)
5. Dziecięcy Chór Radia i Telewizji Litwy – Wilno (Litwa)
6. Chór „Radost`" – Moskwa (Rosja)
7. Chór parafii grekokatolickiej – Vranov (Słowacja)
8. Chór „Św. Stefan z Decani" – Nowi Sad (Serbia)
9. Chór Bułgarskiej Akademii Nauk – Sofia (Bułgaria)
10. Chór Politechniki Świętokrzyskiej – Kielce (Polska)
11. Chór Politechniki Gdańskiej – Gdańsk (Polska)
12. Kowieński Chór „Kamertonas" – Kowno (Litwa)

21.05.2016, godz. 15.00

1. Chór „Modo Maiorum" – Warszawa (Polska)
2. Chór Państwowego Koledżu Muzycznego – Grodno (Białoruś)
3. Chór Uczelni Muzycznej im. S. Broka – Daugavpils (Łotwa)
4. Chór Państwowej Wyższej Uczelni Muzycznej „Soniacznyj Strum" – Nikołajew (Ukraina)
5. Chór Rosyjskiej Akademii Muzyki im. Gniesinych – Moskwa (Rosja)
6. Bizantyjski Chór „Domestikoi of Drama" – Drama (Grecja)
7. Państwowy Chór Kameralny Białorusi – Mińsk (Białoruś)
8. Bizantyjski Zespół Męski „Św. Efraim" – Budapeszt (Węgry)
9. Chór Kameralny „Legenda" – Drohobycz (Ukraina)
10. Państwowy Chór „Preludiu" Narodowego Centrum Sztuki Rumunii – Bukareszt (Rumunia)
11. Państwowy Moskiewski Chór Kameralny – Moskwa (Rosja)

Zakończenie festiwalu
22.05.2016 (Opera i Filharmonia Podlaska, Białystok, ul. Podleśna 2)

godz. 14.00 – Ogłoszenie werdyktu jury i wręczenie nagród
godz. 16.00 – Koncert galowy

Na koncercie inauguracyjnym XXXV Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2016" w Białymstoku zaśpiewa Chór Narodowego Radia Ukrainy im. P. Majborody pod dyr. Julii Tkacz – laureat I miejsca w kategorii chórów zawodowych 34. edycji festiwalu

Незвычайная рэканструкцыя

Драўляны макет царскага палацу ў Белавежы, выкананы народным майстрам з Нараўкі, Раманам Маліноўскім, з красавіка г.г. прэзентуецца ў Беларускім музеі ў Гайнаўцы. Вось некалькі здымкаў з экспазіцыі.

(Чытайце таксама на стар. 52)

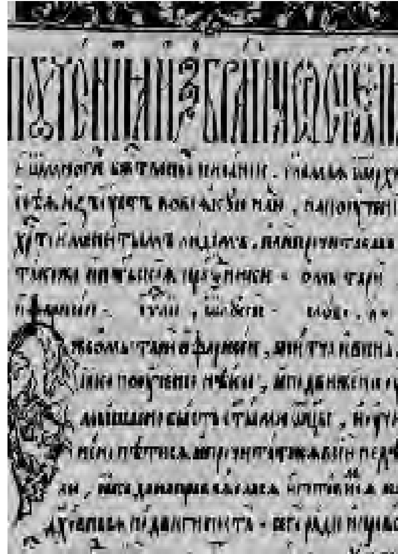

Фота Тамаша Ціханюка
Архіўныя здмкі з: radzima.org

Календарыюм

Травень – гадоў таму

900 – у 1116 г. нашэсьце на землі Дрыгавічоў і Крывічоў дружын кіеўскага князя Уладзіміра Манамаха. Захопнікі здабылі ды разбурылі, між іншым, Друцак, дзе ўсё насельніцтва захапілі ў няволю і загналі на засяленьне паўднёвай Кіеўшчыны.

570 – у 1446 г. быў складзены Беларуска-літоўскі летапіс – першы агульны летапісны збор старабеларускай дзяржавы, які дайшоў да нашых дзён.

475 – у 1541 г. быў створаны паляўнічы запаведнік у Белавежскай пушчы.

380 – 16.05.1636 г. уніяцкае духавенства Бельска з дапамогай польскіх войскаў зьдзейсьніла пагром праваслаўных храмаў у гэтым горадзе.

330 – 16.05.1686 г. быў падпісаны паміж Расіяй і Рэччу Паспалітай „вечны мір”. Расія атрымала Смаленшчыну, Чарнігаўшчыну ды Кіеўшчыну.

330 – у 1686 г. у Зьверках каля Заблудава ў праваслаўнай беларускай сям’і Пятра і Анастасіі Гаўдзеляў нарадзілася немаўлятка Гаўрыіл, замучаны 3 траўня 1690 г. у Беластоку. Кананізаваны праваслаўнай царквой. Ягоныя мошчы знаходзяцца ў саборы сьв. Мікалая ў Беластоку.

255 – 6.05.1761 г. у в. Ясенцы, Лідзкага павету нар. Станіслаў Юндзіл, адзін зь першых дасьледчыкаў флёры й фаўны ў Беларусі.

250 – у 1766 г. беларуская праваслаўная шляхта Случчыны ўтварыла канфедэрацыю, якая дамагалася поўнага ўраўнаньня ў правах з каталіцкай шляхтай.

250 – у 1766 г. у Вялікім Княстве Літоўскім была ўведзена адзіная сістэма мераў і вагаў.

225 – 3.05.1791 г. польскі сойм прыняў канстытуцыю (Ustawa Rządowa), паводле якой была зьнесена аўтаномія Вялікага Княства Літоўскага.

175 – 21.05.1841 г. у Парыжы памёр Юльян Урсын Нямцэвіч (нар. 16.02.1758 г. у Скоках пад Бярэсьцем), удзельнік паўстаньня Т. Касьцюшкі ў 1794 г. і лістападаўскага паўстаньня 1830-1831 гг., паэт, пісьменьнік, мэмуарыст.

135 – 28.05.1881 г. у Шаўлях, Ковенскай губэрні нар. Іван Луцкевіч (пам. 20.08.1919 г. у Закапанэ), выдатны нацыянальны дзеяч, археоляг, этнограф. Выпускнік Маскоўскага ды Пецярбурскага Унівэрсытэтаў. Галоўны стваральнік Цэнтральнага Камітэту Беларускай Сацыялістычнай Грамады, суарганізатар ды член рэдакцыі „Нашай Долі” ды „Нашай Нівы”, заснавальнік Беларускай Віленскай Гімназіі ды Беларускага Музэя ў Вільні.

110 – 1.05.1906 г. у Гародні нар. Аляксандра Бэргман (сапр. Хава Кучкоўская), дзеячка КПЗБ, аўтарка артыкулаў пра беларускі нацыянальны рух і яго дзеячаў, кніг „Rzecz o Bronisławie Taraszkiewiczu” (Warszawa 1977) і „Sprawy białoruskie w II Rzeczypospolitej” (Warszawa 1984), «Слова пра Браніслава Тарашкевіча» (Мінск 1996). У 1935-1945 гг. адбывала ссылку ў гулагах Сібіры як «вораг народу». Пасьля вайны жыла ў Варшаве, дзе памерла 20.06.2005 г. Пахавана на яўрэйскіх могілках у Варшаве.

110 – 18.05.1906 г. у Пецярбургу паўстала беларуская выдавецкая суполка „Загляне сонца і ў нашэ ваконцэ” (праіснавала да 1914 г.). Выдала 38 кніг на беларускай мове агульным накладам больш за 100 тысяч асобнікаў.

90 – 6.05.1926 г. памёр у Вільні Казімір Сваяк (кс. Кастанты Стэповіч), сьвятар, грамадзка-нацыянальны дзеяч, паэт (нар. 19.02.1890 г. у в. Барані Сьвянцянскага павету). Пахаваны ў Вільні на Росах.

90 – 26.05.1926 г. пачало дзейнічаць у БССР Беларускае Літаратурнае Аб’яднаньне „Узвышша”.

85 – 1.05.1931 г. у Слоніме нар. Алег Лойка, паэт, вучоны, пэдагог. Памёр 19.11.2008 г. у Слоніме.

85 – 15.05.1931 г. памёр у Варшаве Леон Пэтражыцкі (нар. 13.04.1867 г. на Віцебшчыне), вядомы праваавед, сацыёляг.

85 – 17.05.1931 г. памёр у турме у Маскве мітрапаліт менскі й беларускі Мелхісэдэк (Міхаіл Паеўскі, нар. У 1878 г. у в. Вітулін непадалёк Белай-Падляшскай, Сядлецкай

губэрні). Быў актыўным прыхільнікам абвяшчэньня Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы.
80 – у траўні 1936 г. выйшаў у Вільні з друку першы нумар грамадзка-палітычнага часопіса, месячніка „Беларускі Фронт". Выданьне цьвёрда прытрымлівалася беларускіх нацыянальных інтарэсаў. Найважнейшую ролю ў ім адыгрывалі кс. Вінцэнт Гадлеўскі, Лявон Вітан-Дубейкаўскі, Мікалай Шкялёнак, Вацлаў Папуцэвіч. Выданьне праіснавала да 1939 г.
80 – 15.05.1936 г. у Вялікім Бары Хойніцкага раёна нар. Барыс Сачанка (пам 5.07.1995 г. у Менску), пісьменьнік, перакладчык з сэрбскай, славацкай, польскай моваў. Адкрывальнік і выдавец літаратурнай спадчыны Беларусаў з цэлага сьвету.
70 – 23.05.1946 г. памёр у менскай турме Кастусь Езавітаў (нар. 17.11.1893 г. у Дзьвінску), нацыянальна-грамадзкі дзеяч, публіцыст, настаўнік. З 1917 г. прымаў актыўны ўдзел у стварэньні беларускага войска. У лютым 1918 г. стаў камэндантам Менску й менскай акругі. Быў членам Рады БНР. З 1921 г. жыў у Рызе. У час нямецкай акупацыі ўзначаліў Беларускае Нацыянальнае Аб'яднаньне ў Рызе. У красавіку 1945 г. затрыманы савецкімі войскамі ў Бэрліне.
55 – 20.05.1961 г. памёр у Варшаве беларускі нацыянальны дзеяч, прадпрымальнік Язэп Гапановіч (нар.10.06.1883 г. у Будславе).
45 – 15.05.1971 г. адкрыцьцё у Лёндане беларускай бібліятэкі й музэя ім. Францішка Скарыны – беларускага грамадзка-культурнага асяродка.
35 – у траўні 1981 г. быў заснаваны арганізацыйны камітэт Беларускага Аб'яднаньня Студэнтаў у Польшчы. 30 траўня 1981 г. 45 членаў-заснавальнікаў накіравала ліст у Міністэрства навукі, вышэйшага школьніцтва і тэхнікі ПНР, дамагаючыся рэгістрацыі арганізацыі.
30 – 16.05.1986 г. у Гародні быў адкрыты Дом-Музэй Максіма Багдановіча.
25 – у днях 25-27.05.1991 г. у Менску праходзіў І Міжнародны Кангрэс Беларусістаў.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Калісь пісалі

Хрыстос Ўваскрос.

Хрыстос Уваскрос! Якая сладасьць
Павінна ў сэрцы нашым быць!
Ці-ж ні вялікая нам радасьць!
Хрыстос Уваскрос! І будзе жыць!
Хрыстос Уваскрос! Як міла слухаць!
Сяньня брат брату й руку жме
Ды ў пацалунку сваю чуласьць
Яму ён з сэрца аддае.
Хрыстос Уваскрос! І ў нас, далёка
Ад Вашых ветлых, мілых хат,
І ў сэрцы чуем мы глыбока,
Што звоніць родны дзесь набат.
Хрыстос Уваскрос! Віншую, брацьця,
Славамі чыстымі, сьвятымі.
Хай там, у кожнай роднай хаце,
Яны Вам будуць дарагімі!

Янка Невук.
„Да злучэньня", 1933, № 4(16), с. 4

Хрыстос ускрос!

Хрыстос ускрос! Хрыстос ускрос!
На цэлы сьвет гудзе так звон.
Надзею нам ў душу прынёс,
Стаптаўшы зло на векі Ён.

Хрыстос ускрос, хоць жыў як Бог –
Навука так яго рачэ. –
На сьвеце цьму разсеяў – змог
І праўда ўсім людзям цячэ.

Хрыстос ускрос для нас – людзей,
Каб даць нам знак, што сам Ён – Бог,
Што любіць нас – сваіх дзяцей,
Падняўшы ўсіх з пад цемры ног.

Хрыстос ускрос за волю ўсіх,
Каб зьдзек людзей прапаў на век,
Каб кожны на'т і з тых "малых"
Зрабіўся-б роўны чалаевек.

Для нас Ён также ўваскрос,
Каб мы таксама аджылі.
Свабоду Ён і нам прынёс,
Каб вольным людам мы былі.

Хрыстос ускрос – гудзяць званы,
А рэха хвалямі плыве,
І радасьць ўсім нясуць яны,
Што праўда Божая жыве.

А ў звоне тым я чую тон:
„Чаму Крывіч яшчэ ня ўскрос?
Ў яго краю чуецца стогн
І мора там плыве ад сьлёз."

О Божа наш, збудзі Ты нас,
Ўскрасі Ты край стаптаны той,
Дзе вораг злу знайшоў папас
І мучыць усьцяж нядоляй злой.

Марвіч
„Шлях Моладзі" 1930, № 4, с. 2

„Вялікдзень”.
(Паводле Раманава).

„Вялікдзень”, альбо іначай „Вялікадня” лічыцца ў нас, беларусаў, як і ў іншых славянскіх народаў, найбольшым сьвятам. Па вёсках гэтае сьвята цягнецца цэлы тыдзень, які так і завецца „Вялікодным”.

Падгатоўка да сьвятаў пачынаецца з серады апошняга тыдня вялікага посту. Мыюць абразы, беляць сьцены, наогул чысьцяць усё. Дзеля гэтага ўвесь тыдзень завецца „чыстым”. У народзе так і кажуць „Чысты чацьвер, чыстая серада” і г. д.

Адначасна з чысткаю, гаспадыні рыхтуюць закускі. Самае галоўнае, гэта пякуць булкі з пшанічнае мукі. Гэтая булка завецца „Паска”.

Апрача „паскі” – абавязкова павінны быць: чорны хлеб з сольлю, сыр, кусок сала і яйкі. Калі гаспадар багацейшы, дык шынка, парася, курыца і г.д. Сьвянціць у царкву, альбо касьцёл, нясуць паску, кусок сала, альбо мяса, сыр і яйкі. Усё гэта завязваюць у чыстую хустку, альбо абрусікі, падчас абраду запальваюць сьвечкі.

У 12 гадзін, калі пачынаецца набажэнства і крэсны ход у царквах, страляюць з стрэльбаў, альбо пушчаюць ракеты, у той час, як засьпяваюць „Хрыстос Воскрэсе”. У некаторых мясцох – пасьля таго, як гаспадар прыходзіць з царквы дамоў, адно яйко абавязкова апушчаюць у ваду, катораю потым усе мыюцца, а яйкам гладзяць твар, каб быць здаровымі і „чырвонымі” ўвесь год. Пачынаюць разгаўляцца так. Старшы з сям’і рэжа яйкі на столькі кавалкаў, колькі чалавек у сям’і і раздае кожнаму па кавалку, якія зьядаюць з сольлю. Потым ядуць сыр, альбо тварог з сьмятанаю, паску, сала і нарэшце мяса. Разгавеўшыся, кладуцца абавязкова спаць, але перад гэтым выходзяць глядзець, як „граець сонца”, бо ў народзе пераконаны, што на „Вялікдзень” сонца таксама радуецца і ўсходзіць іначай, ніж у звычайныя дні.

Выспаўшыся, ідуць на вуліцу, альбо пад царкву ці касьцёл і там граюць у яйкі. Чыё яйко мацнейшае – той „выбіваець” і забіраець выбітае яйко сабе. Пры гэтым бываець і ашуканства. Даюць „каштаваць” – пастукаць у зубы – звычайнае яйко, але потым спрытна замяняюць яго „заліванкамі”, у каторых насок заліты воскам, альбо гіпсам. Гульня з яйкамі цягнецца ўвесь вялікодны твдзень. Пры спатканьні цалуюцца тры разы з знаёмымі, а на першы дзень і з кожным сустрэчным.

У царквах – „царскія вароты” адчынены, а ў народзе вераць, што на Вялікдзень цэлы тыдзень адчынены вароты ў „сьветлы рай” і „хто памірае, той шчасьлівы”, бо пападаець у рай бяз ніякіх перашкодаў. Ёсьць і легенды. Адна з іх кажа, што Хрыстос ад першага дня Вялікадня аж да Вазьнясеньня хадзіў па зямлі і заходзіў у госьці да бедных, няшчасных людзей. На першы і на другі дзень Вялікадня маладыя хлапцы і дзяўчаты ходзяць увечары „хрыстосаваць” і сьпяваюць пры гэтым пад вокнамі, альбо ў хаце розныя песьні.

„Хрыстосаўнікам”, альбо як іх называюць „валачобнікам” даюць паску, сала і яйкі.

Даўней „валачобнікі” хадзілі па 15 чалавек. Адзін з іх лічыўся „пачынальнікам”. Ён сьпяваў усю песьню. Рэшта за кожным ягоным вершам дадавала: „Хрыстос Уваскрос Сын Божы”, альбо „А зялён явар кудравы!” „А зялёны сад вішнёвы!” „А віно-ж наша зеленое!” Часам з „валачобнікамі” хадзіў музыка са скрыпкаю, які акомпаньяваў усяму хору і „механоша”, які насіў зьбіраныя яйкі і закускі.

Назьбіраўшы закусак, хлопцы куплялі гарэлкі і пачыналі гуляць. Калі гарэлкі было зашмат, дык гульня гэтая часта канчалася ня зусім спакойна. Цяпер „валачобнікі” ходзяць дзе-ня-дзе, а заместа іх сьпяваюць валачобныя песьні маладыя хлопчыкі і дзяўчаты.

Чацьвер па Вялікодным тыдні называецца „Вялікдзень памёршых”. У гэты дзень варыцца лепшы абед, малююць сьвежыя яйкі і па абедзе ходзяць на могілкі. Там моляцца за памёршых, а яйкі альбо зарываюць у зямлю, альбо раздаюць бедным.

Вялікодныя сьвяты канчаюцца „Радаўніцаю”, якая бывае ў аўторак на другі тыдзень пасьля „Вялікадня”. У гэты дзень варыцца багаты абед і ўся сям’я ідзе на могілкі ў госьці да памёршых. Пасьля набажэнства п’юць і ядуць усё тое, што прынесена з дому і назад нічога не нясуць, а калі што застанецца, раздаюць бедным. Слова „Радаўніца” паходзіць ад слова „радавацца”. Народ верыць, што ў гэты дзень усе памёршыя радуюцца з Уваскрэсеньня Хрыста.

Вялікодныя сьвяты ня толькі хрысьціянскія сьвяты, але і глыбокая народная традыцыя, якая перайшла да нас ад продкаў, калі славяне ня былі яшчэ хрысьціянамі, а спраўлялі паганскія сьвяты вясны і адраджэньня прыроды.

Вось чаму ў вялікодных песьнях і асабліва ў песьнях валачобнікаў шмат засталося пэражыткаў гэтага старадаўняга, паганскага сьвята, сьвята Вясны.

Падаў В.

„Беларускі Дзень”, № 8, 24.04.1927 г., с. 2-3

Валакаднікі

Слова гэтае, у мясцовасьці (у Баброўні – заўвага Л. Глагоўскай), дзе я прыйшоў на гэты сьвет, азначае тое самае, што ў літэратурнай нашай мове ды ў большасьці беларускіх мясцовасьцяў – валачобнікі.

Ад гэтага слова мае землякі стварылі й дзеяслоў, датарнованы да самога дзеяньня валакаднікаў, і кажуць, што яны ходзяць валакаць або валокаць.

Вось і прышло мне на думку падзяліцца з чытачамі „Бел. Дня” тым, што засталося ў маёй памяці ад беспасярэдняга бачаньня вялікоднага валаканьня або валачобнічаньня ў роднай вёсцы за пэўны пэрыяд з некалькіх гадоў да вялікай вайны.

У вельмі маладыя гады, бо маючы толькі 16 гадоў веку, я пакінуў сваю вёску і, модна кажучы, пачаў пролетарызавацца на розных канцэлярскіх службах, займаючыся па магчымасьці самаадукацыяй ды папісваючы ў газэтах. Апошнія два гады перад вайною прабыў вясковым настаўнікам ў Сакольшчыне, але кожны Вялікдзень, аж да самага 1914 году стараўся прыяжджаць у родную вёску і быць там сьведкаю старадаўнага беларускага нашага звычаю – валаканьня.

Вучонымі дасьледжана, што звычай гэты зусім і нехрысьціянскага нават паходжаньня: ён у нас вядзецца з невядомых паганскіх часоў. Аднак у мае дзіцячыя гады, – гэта я добра помню, – хрысьціянскія мамэнты неяк перакрыжоўваліся з старадаўнімі паганскімі, бо валакаднікі пялі, як песьні аб Уваскрасеньні Хрыста, так і зусім сьвецкія песьні, аб характары якіх пагаворым ніжэй.

Дый што там капацца ў досьледах вучоных? Самое-ж сьвята, калі адбываюцца пад вокнамі нашых сялянскіх хатаў гучныя песьні валакаднікаў, і дасюль яшчэ завецца беларусамі ня йначай, як – Вялікдзень. Праўда, сярод каталікоў-беларусаў я чуў, як завуць яны гэтае сьвята пакасьцельнаму і папольску – Wielkanoc.

Ну, але не бяда: каму дзень, а каму ноч, досіць таго, што сьвята гэтае народ наш лічыць вялікім.

Вось-жа ў гэта вялікае народнае сьвята, на першы дзень яго, і хадзілі па вёсках мае роднае мясцовасьці валакаднікі, як іх там завуць.

Дарэчы сказаць і вёскі там у нас, у лясной глушы горадзенскага павету, вакол і ў нетрах азёрнага лясьніцтва! Якіх толькі назоў яны ня маюць: Баброўня, Вострава, Полымя, Сіні-Камень, Шкленск, Ашуркі, Нівішча, Шчанец, а з іншага боку, у бязьлеснай мясцовасьці: Бандары, Лішчыцы, Стральцы, Канюхі, Галавачы, Асошнікі (або Карашава–казённае), Белякоўшчына, Карашавапанскае, фальварак князя Сьвятаполк-Чацьвяртынскага з дзівачным назовам – Фенкава, хіба ад расейскага якога імя Феня (Тахвіля)!

І вось увесь хіба ўжо раён, па якім з вёскі ў вёску, ад хаты да хаты, уночы з першага на другі дзень Вялікадня, хадзілі ў нас валакаднікі, канчаючы свае валачобныя сьпевы ў сваёй вёсцы, а пачынаючы з суседніх вёсак, поводле свайго выбару. Валакалі хлопцы і дзяўчаты, разам складаючы саматужны вясковы хор, часамі вельмі складны, які сапраўды прыемна было паслухаць.

А калі дадаць да гэтага, што валакаднікі найчасьцей забіралі з сабою і сваіх вясковых музыкаў, пяючы пад скрыпку, а часам і разам з гармонікам (бубен цягаў хтонібудзь з дзяцюкоў пад пахаю не для сьпеваў, а ўжо зусім для іншай мэты), дык можна сабе ўявіць, дзеля чаго валакалі? А проста для самае веселасьці, якую нават і сама зямля-маці выказвала, будзячыся ад нуднага зімовага сну.

Што-ж пялі нашыя валакаднікі? І як яны калісь валакалі?

З раньніх сваіх дзіцячых гадоў я памятаю, што ўсё гэта мела пэўны свой шаблён.

Пад вакно бацькавай (ну, пэўна-ж і матчынай!) хаты падходзіла кампанія моладзі з якой-нібудзь суседняй вёскі, як толькі пачынала, як там у нас кажуць, шарэць і адзін з хлапцоў тройчы голасна вітаў парасейску:

– Хрыстос воскрес?

Гасьцінны гаспадар, ці проста хто-нібудзь з хатніх, таксама тройчы адказваў:

– Воистину воскрес!

Пачуўшы гэтыя адказы, прадстаўнік валакаднікаў ужо зусім пэўным тонам заяўляў пабеларуску:

– Пане гаспадару, пазвольце дом развесяліць.

– Весялеце, весялеце, – адказваў гаспадар з хаты.

Калі валакаднік, які пытаўся пазваленьня, быў добры гаспадароў знаёмы, напр. з свае вёскі, дык пазваленьне часам давалася і ў жартоўнай форме:

– Весялі, весялі, толькі хаты не развалі...

Адмаўляць валакаднікам лічылася ганьбаю для гаспадара і яны заўсёды галасілі пад вокнамі да самае раніцы, зьмяняючы адны адных, партыя за партыяй. Іншы раз чулася ў вёсцы некалькі песьняў адразу пад вокнамі некалькіх хатаў...

Калі цэрамонія пазваленьня канчалася, дык музыкі пачыналі мотыў вялікоднае песьні, хор дружна падхапляў і песьня лілася добрае з паўгадзіны, трасучы, у гэту сапраўды вялікую для вёскі ноч, яе вечную цішу і адбіваючыся магутным рэхам у ваколічным, блізенькім лесе за соннаю Котраю – ракою.

У мае дзіцячыя гады (апошні дзесяткі XIX сталецьця) сьпявалася, відочна вуніяй занесеная да нас, песьня, якую я няраз бачыў ў польскай кантычцы, быўшай у хаце праваслаўных бацькоў:

Wesoły nam dziś dzień nastał,
Którego z nas każdy żądał –
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

І неяк толькі пасьля 1905-6 гадоў першы раз нашая вёска ад валакаднікаў пачула:

Ходил Христос по всей земле
Христос-Воскрес, Сын Божы!
Искал Христос Свае Маці,
Христос Воскрес, Сын Божы!
А знайшоўшы – стал пытаці,
Христос Воскрес, Сын Божы!...

Песьня была гэткаю навіною, што прынёсшых яе валакаднікаў проста замучылі, просячы паўтараць, за што іх пасьля шчодра дарылі.

Словы гэтай песьні ня былі чыста расейскімі, яна была так моцна зьбеларушчана, што пачынаючы з словаў „Сын Божы”, і іншых, вымаўляных так, як яны ў мяне тут напісаны, мела і шмат цікавых родных зваротаў.

Русіфікацыя Беларусі пайшла мацнейшым тэмпам пасьля першае, няўдачнае, праўда, расейскае рэвалюцыі і гэта дало сябе чуць у песьнях валакаднікаў, якія

з тае пары аж да самага 1914 году пяялі звычайна замест польскае – рускую песьню. Пасьля гэтае песьні пяялі яшчэ царкоўны „тропарь”: „Христос воскресе из мертвых”. А пасьля песьні аб Хрысьце адбывалася віншаваньне, якое ў нас перакручвалі на свой капыл у – імшаваньне.

Адзін з валакаднікаў на немагчыма благой польскай мове віншаваў гаспадара, выказваючы яму самыя найлепшыя пажаданьні.

Валакаднікі добра ведалі, ў якой хаце ёсьць дзяўчына-падростак, ці нават такая, што ўжо не адны сваты ў яе безрэзультатна пабывалі.

У кожным выпадку яны датарноўваліся, як кажуць, да абстаноўкі і, згодна з апошняю, пяялі – „Вербу”.

Вербаю або вярбою звалася ўжо зусім сьвецкая песьня валакаднікаў, якая бярэ свой пачатак недзе ў глыбокай паганскай нашай мінуўшчыне. Пазваленьне (пасьля віншаваньня) сьпяваць яе выпрашвалася ўжо куды з меншай цэрамоніяй і сьпявалася яна з гэткімі ўстаўкамі, імпровізованымі, як я казаў, згодна з абстаноўкаю, тут-жа якім нібудзь дзяцюком-запявайлам, што дзівіцца толькі трэ’ было колькі ў нашых вясковых масах ёсьць самародкаў-паэтаў!

З гэтай пасьняю моладзь зьвярталася ўжо не да сур’ёзнага гаспадара з усім яго домам, а толькі да яго дачушкі і чулася, як той казаў, у сваёй роднай стыхіі.

Так! у роднай стыхіі. Бо „вярба” – гэта ўжо песьня і няпольская і няруская, а наша родная – беларуская.

Гэткаю я яе чуў апошні раз у 1914 годзе. Ой, як я быўбы ўдзячны таму, хто даў-бы мне ўзор поўнага тэксту гэтае песьні! І надоўга неадкладаючы, карыстаю з гэтых вось радкоў, зьвяртаючыся да ўсіх сваіх землякоў і наагул да нашае вясковае інтэлігенцыі з вялікаю просьбаю, запісаць яе са словаў каго-нібудзь з цяперашніх ужо дзядзькоў, быўшых валакаднікаў, і прысласць на адрэс „Беларускага Дня”.

У мяне ў памяці застаўся ні то самы канец, ні то штосьблізкае да яго, з гэтае песьні.

Вось ён:

А пайдзем мы на грудочак,
Да віно-ж, віно зелено.
Дый пасядзем у радочак,
Да віно-ж, віно зелено.
Будзем яйкі разьлічаці,
Да віно-ж, віно зелено.
Будзем паненку выхваляці,
Да віно-ж, віно зелено.

Трэба зазначыць, што валакаднікам дарылі за іхнія песьні яйкі, якімі яны пасьля дзяліліся або закусвалі імі гарэлку на агульных ігрышчах.

Варта запісаць песьню, якую у маёй роднай мясцовасьці завуць „вярбою”. Яна – сьведка несьмяротнасьці нашае нацыянальнае культуры ў найцяжэйшых гістарычных акалічнасьцях.

Варта яе запісаць у кожнай мясцовасьці, як яна пяецца і як яе завуць.

Няўжэ-ж мы – дзеці часу нашага беларускага адраджэньня – дапусьцімся да таго, каб родная песьня загінула бяз сьледу?

Раней мне даводзілася чуць „вербу”, сьпяваную ў нас і папольску, але з тым самым прыпевам.

Пасьля „вярбы”, паненцы гаварылася ў нас таксама віншаваньне, але... папольску.

Як валакаюць у нас цяпер – сказаць не бяруся, бо з 1914 г. ніводнага Вялікадня мне не ўдалося правясьці ў родным кутку, дзе гэтак страшэнна шмат чаго зьмянілася.

Краўцоў Макар
„Беларускі Дзень”, № 8, 24.04.1927 г., с. 6-10

„Wialikdzień”

Białoruskie zwyczaje wielkanocne

Wielkanoc po białorusku nazywa się „Wialikdzień”. „Wialikdzień”, sądząc z pieśni i niektórych obrzędów wywodzi się jeszcze z cyklu pogańskich świąt wiosennych. Toteż wypada zastanowić się nad ich całokształtem. Miłość do wiosny z jej darami musiała być u plemion białoruskich wielką. Świadczy o tym kazanie prawosławnego patrona Białorusi św. Cyryla z Turowa (XII w.), w którym kaznodzieja dał w formie poetyckiej wyraz temu kultowi.

Obrzędy wiosenne rozpoczynają się od Zwiastowania, gdyż dzisiaj już tylko miejscami dziewczęta z pagórków lub ze strzech *hukajuć wiasnu* (przywołują wiosnę). Hukanie to trwa do czasu wyjścia w pole na roboty.

Treścią wiosennych pieśni jest pożegnanie zimy, przywoływanie wiosny i życzenia dobrego lata.

Błahasławi, Boża, zimu zamykaci
Zimu zamykaci, wiasnu zahukaci...

W innych pieśniach przedstawia się ożywczy wpływ wiosny na przyrodę, składa życzenia dobrych urodzajów i wogóle dobrobytu, między in. by przyniosła ona „krasnym dzieukam pa wianoczku”. W niektórych miejscowościach dziewczęta zapalają ognisko z paździerzy lnianych i konopnych oraz ustawiają (9 marca) kołyski, na których każdy musi się pokołysać; poza tym istnieje zwyczaj mycia się w łaźni przed świtaniem.

Zwyczaje te są b. dawne, jak o tym świadczą stare dzieła cerkiewne i mają charakter oczyszczający przez ogień, wodę i powietrze. Wiosna przedstawia się w pieśni jako istota żywa (boginia). Charakterystyczną jest pieśń w której wspomina się i córkę wiosny:

Wiesna, wiesna, wieśnianoczka,
I dzie twoja doczka Morianoczka?
– Sidzić u sadoczku,
Szjeć synu saroczku. Uu!

Niedziela przed Wielką Nocą nazywa się – Wierbnica (zwana czasem – białą). Obrzędy są związane ze znanym zwyczajem cerkiewnym. Poświęcona wierzba według wie-

rzeń ludu, usuwa szkodliwe duchy i choroby tak u ludzi, jak i u bydła. Stąd – uderzając wierzbą mówią:

Nie ja bju, wierba bje...
Chwora u les, na wieres.
A zdarouje u kości..
Budź zdarou jak wada,
A raści jak wierba.

Wierzbą uderza się również i bydło. Czyni się to w celach oczyszczających, robiąc zadość tradycji jeszcze z czasów przedchrześcijańskich.

Przygotowania do świąt wielkanocnych rozpoczynają się w środę od porządkowania izb. Na Wielkanoc przygotowują stół, na którym układają bułki, zwane kuliczami, z czteroramiennym krzyżem, zrobionym z ciasta, domowy ser, kawał sadła, farbowane jaja oraz mięsiwo (zależnie od zamożności). Jaja farbują przez gotowanie ich w łupinie cebuli (czerwone) i w pączkach łozy. Święcą wszystko, co jest na stole.

Dawniej, gdy z świątyni rozległy się dźwięki pierwszej wielkanocnej pieśni, rozpoczynało się strzelanie; obecnie zastąpiono je przez ognie sztuczne, wyrażając tym radość ze Zmartwychwstania. W czasach pogańskich hałasem odpędzano duchy nieczyste.

Po powrocie ze świątyni jedno ze święconych jaj (czerwone) wpuszcza się do wody, w której wszyscy się myją, a następnie pocierają twarz jajkiem, by być cały rok zdrowymi. Potem zasiadają do stołu i najstarszy w rodzinie obdziela obecnych pokrajanym święconym jajkiem. Następnie spożywa się inne przygotowane potrawy i udaje się na spoczynek.

W ciągu całego tygodnia wielkanocnego na Białorusi śpiewają pieśni *wielikodnyja* albo *wołoczebnyje.* Charakterystyczną jest, że pieśni tych nie posiadają nawet Ukraińcy, a ze słowiańskich narodów znają je tylko Serbowie.

Pod względem treści pieśni te przypominają ukraińskie *koladki* i *szczedrowki,* jednak przewyższają te ostatnie pełnością obrazu wzrastania roślin, urodzajności oraz podziału roli świętych przy tych procesach.

Oprócz właściwych wołoczebnych pieśni śpiewane są jeszcze i inne, dotyczące zamążpójścia. *Wołoczebnikou* zowią czasem *łałounikami* prawdopodobnie od często używanej przyśpiewki „łałym – łałym – łałym – (lit. wielkan. przyśp. waj łału, łału, łału).

Wołoczebniki składają się nieraz z kilkunastu chłopaków, na których czele stoi paczynalnik śpiewający pieśń, reszta zaś śpiewa tylko refreny, następnie skrzypek i miechonosza, noszący worek z otrzymanymi podarunkami. Pieśni składają się z życzeń i wychwalań gospodarza, gospodyni i ich dzieci, ich urody i dobrobytu. Noszą jak, i *kolady,* piętno starożytności.

Do osobliwości białoruskich należą jeszcze *korohody.* Co ten wyraz oznacza trudno dziś powiedzieć; spotykamy go w starym piśmiennictwie białoruskim XVI w., w biblii Skoryny i wydanym w Nieświeżu kalwińskim katechiźmie. *Korohody* polegają na śpiewaniu w korowodzie pieśni, przeważnie przez dziewczęta.

Środa wielkanocna, zwana „gradową" jest świętowana na intencję odwrócenia gradobicia.

Czwartek tygodnia wielkanocnego nazywa się *miortwych wialikodnia*; w tym dniu odwiedza się mogiły krewnych, przynosząc na nie jaja i inne jedzenie, spożywane na miejscu, jakkolwiek właściwym dniem zmarłych są *radounickije dziedy* (poniedziałek po niedzieli przewodniej).

Do zabaw wielkanocnych młodzieży zaliczyć można taczanie jaj oraz ich bicie (czyje jajko mocniejsze – ten wygrywa).

Ostoja

„Kurier Wileński", nr 109, z dn.20.04.1935 r., s. 8.

Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce

6. (...) Вернемся да студзеньскага паўстання. На мой погляд была гэта палітычная авантура. Лепей было б, каб таго паўстання зусім не было. (...) Студзеньскія паўстанцы змагаліся за далучэнне Беларусі да Рэчы Паспалітай. (...) У 1863 г. незалежная Беларусь не існавала нават як ідэя. (...) Студзеньскае паўстанне мела вызваліць сялян ад прыгнёту і даць ім зямлю і волю". Powyższe wypowiedzi nie wywołały szerszej dyskusji w środowisku białoruskim. Podobnie przez lata 90. milczeniem pomijano K. Kalinowskiego w kalendarzach białoruskich, także w latach rocznicowych (1993, 1994, 1998, 1999). W latach 80. zlikwidowano szkołę w Mostowlanach, a budynek z czasem uległ dewastacji. Tablicę z niej, dwujęzyczną, poświęconą K. Kalinowskiemu, uratował i przechował Bogdan Dudko z Białegostoku. Dom Kultury w Gródku także nie afiszował się swym patronem – nie powstała tam jego izba pamięci z ekspozycją muzealną, a popiersie K. Kalinowskiego, które znajdowało się w jego foyer, pozostając ciągle dziełem anonimowego autora, uległo zniszczeniu i trafiło na śmietnik.

Konstanty Kalinowski istniał w świadomości młodzieży białoruskiej na Białostocczyźnie z racji obecności tej postaci w podręcznikach do nauki języka białoruskiego. Już w podręczniku do klasy czwartej szkoły podstawowej znala-

zło się opowiadanie Mikołaja Hajduka o dziecięcych latach bohatera. Pojawiają się w nim Mostowlany, Jakuszówka, Gościniec Jałowski. Mały Kastuś na przyjazd brata Wiktora deklamował wiersz o Tadeuszu Kościuszce, za co otrzymał od niego w prezencie książki (М. Гайдук, *Прыезд брата. З дзіцячых год Кастуся Каліноўскага*, (w:)Л. Гайдук, М. Гайдук, *У дружнай сям'і. Падручнік роднай мовы для чацвёртага класа*, Warszawa 1969, s. 205-208). Opowiadanie w pozytywny sposób oddziaływuje na wyobraźnię dziecięcą, ukazując bohatera narodowego w wieku szkolnym – rówieśniczym dla uczniów, co także pokazano na ilustracjach do opowiadania. W podręczniku do klasy piątej znalazł się tekst Mikołaja Hajduka o K. Kalinowskim ze zdjęciem popiersia bohatera, wykonanego przez wybitnego białoruskiego rzeźbiarza Zaira Azhura. W tekście „Pałymiany zmahar" autor przedstawił koleje losów K. Kalinowskiego od urodzenia w folwarku Mostowlany po tragiczną śmierć w Wilnie: „Кастусь Каліноўскі (1838-1864) нар. у фальварку Мастаўляны каля Ялоўкі на Беласточчыне. Пасля заканчэння сярэдняй школы ў Свіслачы вучыўся ў Маскоўскім і Пецярбургскім універсітэтах. (...) Скончыўшы універсітэт, Каліноўскі вярнуўся на Радзіму і прыступіў да падрыхтоўкі народнага паўстання, накіраванага супроць царызма і памешчыкаў. Разам са сваім прыяцелем, польскім рэвалюцыянерам Валерыем Врублеўскім у 1862-1863 гадах у Беластоку патаемна выдаваў першую газету на беларускай мове „Мужыцкая праўда". Газета растлумачвала чытачам варожыя адносіны царскага ўрада і памешчыкаў да працоўнага люду, павучала, як трэба рыхтавацца да паўстання. У 1863 годзе Кастусь Каліноўскі ўзначаліў народнае паўстанне ў Беларусі і Літве. Потым кіраваў утвораным паўстанцамі нелегальным „Чырвоным жондам". Ён наведваў паўстанчаскія атрады, пісаў палымяныя адозвы да беларускага народа, выступаў з прамовамі, заахвочваў паўстанцаў ахвярна змагацца за зямлю і волю для працоўных. Будучыню беларускага народа бачыў у еднасці з вольнымі ад царскага і памешчыцкага прыгнёту рускім і польскім народамі. Царскім уладам удалося арыштаваць Кастуся Каліноўскага. Загінуў ён на шыбеніцы ў 1864 годзе ў Вільні" (М. Гайдук, *Палымяны змагар*, (w:)Л. Гайдук, М. Гайдук, *У добры час. Падручнік роднай мовы для пятага класа*, Warszawa 1972, s. 82.). Pod tekstem znalazły się pytania dla uczniów dotyczące zrozumienia i zapamiętania najważniejszych faktów z życia K. Kalinowskiego, w tym o „Mużyckiej Praudzie". W tym podręczniku zamieszczono także fragment poematu Maksima Tanka *Кастусь Каліноўскі*:

„Калісь Кастусём яго звалі ў Мастаўлянах,
У Гарадзеншчыне клікалі Світкай сяляне,
З-пад сіняга Буга па горны Уральскі стром
Цар ахрысціў яго – Бунтаўшчыком.
Галавы яго царскія слугі шукаюць,
Па дарогах хітрыя петлі стаўляюць,
Праклінае кат Мураўёў
І папы медным гулам званоў.
А ён полем шырокім на коніку едзе.
Праз лясы прабіраецца шэрым мядзведзем;
Праз азёры і рэкі плыве шчупаком,
А пад хмарамі кружыць арлом.
Ходзіць ён па шырокай зямлі і склікае,
Малайцоў і дружыну сабе выбірае..."

We wznowionym w 1987 r. podręczniku do klasy piątej zamiast popiersia K. Kalinowskiego znalazła się ilustracja Ewy Brykowskiej, przedstawiająca K. Kalinowskiego wśród powstańców. W ramach zadań dla uczniów miał on również posłużyć do wypowiedzi na temat „Кастусь Каліноўскі – змагар за волю беларускага працоўнага народа".

W podręczniku do klasy szóstej znalazło się opowiadanie Alesia Barskiego o wydawanej przez K. Kalinowskiego gazetce „Mużyckaja Prauda", w której mówi on: „Будзем мець, Васіль, газету, якой яшчэ свет не бачыў!". Zamieszczono w nim także zdjęcie K. Kalinowskiego oraz ilustrację Stanisława Rozwadowskiego „Kalinowski wśród powstańców".

W klasie siódmej uczniom proponowano tekst „Mużyckiej Praudy" nr 4, reprodukcję obrazu S. Huhela i R. Budrewicza „Кастусь Каліноўскі", przedstawiającego bohatera przemawiającego do ludu na rynku oraz poemat Michasia Maszary „Кастусь Каліноўскі":

„Паўстанне згашана, зламана,
Лікуй і цешся, Мураўёў:
Табой заглумлена, стаптана
Надзея вольнасці ізноў.
Пад цяжкім ботам мураўёўскім
Замоўкла Беларусь і Польшча,
І сам на'т грозны Каліноўскі
Ужо цару не страшны больш.
Пануры мур – астрог... і краты
У лёху цёмным і глухім,
Як леў зняволены, „дыктатар"
Сядзіць закуты ў ланцугі.
... Я знаю – гіну не дарма
Паўстане край мой,
Край любімы...
Яму я волю абвясціў.
Цябе, народ,
Цябе, радзіма,
Як я,
Ніхто так не любіў....
– Я з беларускага народу,
яму служыў,
а імя ўнукі успамянуць.
... Падняў змагання сцяг крывавы
За працы люд! За Беларусь!
... Не страшна смерць і вашы кпіны.
Аддаў змаганню я ўсё

I рад для роднае краіны
Аддаць жыццё.
... Я – барацьбіт, а не юдаш!
Усё прыму... пакуты, болі,
Са смерцю нават прымірусь,
Адно – не здраджу я ніколі
Працоўны люд і Беларусь.
... О, Беларусь!
Мая Марыська!
Каханне шчырае маё,
Бывай! –
Расстанне надта блізка.
Бывай змаганне і жыццё!
Бывай, няволя і пакута!
Бывай, народ!
Я ўсё аддаў табе.
Ты разарвеш няволі путы
І жыць пачнеш сабой, сабе.
Народзе, устанеш! –
І парукай
За лёс твой сёння смерць мая.
З няволі, здзеку, крыўд і мукі
Паўстанеш – да жыцця!"

Uczniom klasy siódmej stawiano zadania, dotyczące wiedzy na temat powstania styczniowego, charakterystyki K. Kalinowskiego jako przywódcy narodu białoruskiego w powstaniu styczniowym, umiejętności tytułowania poszczególnych części poematu oraz rozumienia sensu wypowiedzi bohatera w stosunku do narodów rosyjskiego i polskiego.

W podręczniku do klasy ósmej autorstwa Aleksandra Barszczewskiego i Wiktora Szweda uczniom przedstawiono „Mużycką Praudę" nr 1. Postawiono następujące pytania i zadania: 1. Што ведаеш аб студзеньскім паўстанні 1863 года і ўдзеле ў ім Кастуся Каліноўскага?; 2. Прачытай з кнігі „Мой родны кут" абразкі з жыцця Кастуся Каліноўскага; 3. Што гаворыць аўтар аб сялянскім жыцці ў часы паншчыны?; 4. Як адносіцца Каліноўскі да цара, чыноўнікаў і памешчыкаў?; 5. Да чаго заклікае аўтар беларускіх сялян?; 6. Чаму Каліноўскі падпісваўся псеўданімам „Яська, гаспадар"?; 7. Складзі малы слоўнік выразаў, якія зачэрпнутыя аўтарам з народнай мовы і якіх няма ў літаратурнай мове; 8. Якія польскія пісьменнікі пісалі творы аб студзеньскім паўстанні?

W podręczniku do klasy ósmej autorstwa Nadziei Panasiuk, wydanym w 1993 r. uczniom zaproponowano wiersz o K. Kalinowskim autorstwa Piatrusia Brouki:

„На Беларусі
Па вёсках ідуць пагалоскі –
З'явіўся Кастусь Каліноўскі..."

Od uczniów wymagano, by wiedzieli, kim był K. Kalinowski, kiedy żył i działał.

Do 2000 r. nie było podręczników do języka białoruskiego do liceum ogólnokształcącego, wydanych w Polsce. Nauczyciele w Bielsku Podlaskim i Hajnówce korzystali z podręczników białoruskich (wydawanych na Białorusi), w których K. Kalinowski przedstawiany był jako bohater narodowy.

W nowych podręcznikach do języka białoruskiego, po reformie szkolnictwa w Polsce postać K. Kalinowskiego została poważnie ograniczona. W podręcznikach do szkoły podstawowej nie występuje, chociaż w klasie piątej pojawiają się „Слаўныя сыны Радзімы", ale bez K. Kalinowskiego (Т. Русачык, *Вяснянка. Падручнік па беларускай мове для пятага класа*, Warszawa 1999).

Konstanty Kalinowski pojawia się dopiero w podręczniku do klasy drugiej gimnazjum. Zamieszczono w nim portret K. Kalinowskiego, fragmenty „Mużyckiej Praudy" i informacje o tej gazecie: „заклікала беларускіх сялян падтрымліваць польскі нацыяналістычна-вызваленчы рух...". Brakuje w nim nawet informacji, że K. Kalinowski urodził się na Białostocczyźnie.

W nowych podręcznikach do nauki języka białoruskiego w liceum ogólnokształcącym w klasie drugiej proponuje się portret K. Kalinowskiego, notkę o jego życiu (lata życia) i działalności. Przedstawiono go jako: „змагар за разняволенне, роўнасць, нацыянальнае адраджэнне Беларусі, кіраўнік студзеньскага паўстання, публіцыст і пісьменнік, аўтар 7 нумароў газеты „Мужыцкая праўда", шэрагу інструкцый і заклікаў, некалькі лістоў" Zwrócono uwagę, że: „Мужыцкая праўда" – нелегальная лістоўка на беларускай мове лацінскімі літарамі". Zamieszczono fragment nr 1 ulotki oraz „Пісьмы з-пад шыбеніцы: Марыська-чэрнаброва". Wśród zadań dla uczniów wymagano zrozumienia sensu, symboliki, sposobu przedstawiania przez K. Kalinowskiego wizji państwa i społeczeństwa.

W antologii literatury białoruskiej dla szkół średnich zamieszczono notkę biograficzną o K. Kalinowskim, podając lata jego życia oraz podstawowe informacje: „беларускі патрыёт, публіцыст і кіраўнік Студзеньскага паўстання на Беларусі і Літве. Разам з В. Врублеўскім, Ф. Ражанскім і інш. выдаваў (1862-1863) беларускую нелегальную газету „Мужыцкая праўда", у якой заклікаў сялян да антыцарскага паўстання. Артыкулы падпісваў „Яська гаспадар з-пад Вільні". У турме напісаў і перадаў на волю Лісты з-пад шыбеніцы". Pod biogramem znalazła się „Мужыцкая праўда № 3".

Po reformie szkolnictwa w „Zorce" (dodatku do „Nivy") w 2003 r. ukazał się w ramach cyklu „Adkul nasz rod" w czterech odcinkach esej Uładzimiera Arłowa o K. Kalinowskim, który mógł być wykorzystywany jako pomoc dydaktyczna w nauczaniu języka białoruskiego.

W wyniku procesu edukacyjnego oraz lektur białoruskiej „Nivy", „Zorki", kalendarzy białoruskich Białorusini na Białostocczyźnie mieli możliwość przyswojenia wiedzy o K. Kalinowskim, jako o swoim rodaku. *(Працяг будзе)*

Лена Глагоўская

Parafia w środku puszczy

Za kilka miesięcy parafia rzymskokatolicka św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Białowieży będzie obchodzić dziewięćdziesięciolecie swego istnienia. Przypomnijmy jej historię.

Parafia została utworzona stosunkowo późno, bo dopiero w okresie międzywojennym, kiedy na tym terenie pojawiła się większa liczba wiernych. Byli to przede wszystkim przybyli do Białowieży w poszukiwaniu pracy robotnicy leśni i tartaczni oraz urzędnicy wraz z rodzinami.

Nie sposób dzisiaj określić, ilu katolików zamieszkiwało Białowieżę i najbliższe okolice do schyłku XVIII wieku, jeszcze przed utworzeniem parafii rzymskokatolickiej w Narewce. Wiemy, że do tego czasu białowiescy katolicy należeli do parafii w Kamieńcu Litewskim. Parafia w Narewce została erygowana w 1777 roku, do niej też zostali przypisani katolicy z Białowieży i najbliższych okolic. W najstarszych księgach metrykalnych parafii narewkowskiej znajdujemy nazwiska j kilku rodzin z Białowieży.

Zaraz po utworzeniu parafii w Narewce przystąpiono do budowy drewnianego kościoła, konsekrowanego w 1778 roku. W 1866 roku władze carskie dokonały kasacji tej parafii. Białowieża została włączona do parafii w Szereszewie. Pozwolenie na wskrzeszenie parafii rzymskokatolickiej w Narewce uzyskano dopiero w 1908 roku. W 1914 roku odbyło się poświęcenie nowo zbudowanego, drewnianego kościoła. Świątynia ta spłonęła w 1965 roku. Nowy, murowany kościół wybudowany został w latach 1970-1971.

Obecność katolików w Puszczy Białowieskiej w początku XIX wieku potwierdza m. in. Schneider, autor dziennika powstania 1831 roku w Puszczy, który podaje, iż prawie cała puszczańska administracja wyznaje religię „uniatską" (unicką), wśród nich „są jednak katolicy".

Według spisu z 1854 roku do parafii rzymskokatolickiej w Narewce należało 18 osób z Białowieży – przedstawiciele ośmiu rodzin. Znacznie liczniej reprezentowane były okoliczne wsie budnickie – z Pogorzelec (Pohorelca) do parafii w Narewce należały 32 osoby oraz jeden żołnierz rosyjskiego pułku, z Teremisek – 51 osób, z Bud – 57 osób.

W początku XX wieku Gierorgij Karcow, autor monumentalnego dzieła „Biełowieżskaja Puszcza" (1903), określił liczbę katolików mieszkających w Puszczy Białowieskiej na 12 procent.

Tuż przed wybuchem I wojny światowej w samej Białowieży, jak podawali starsi mieszkańcy, mieszkały już tylko dwie rodziny katolickie. Oczywiście w pobliskich osadach (Pogorzelce, Teremiski, Budy, Szczekotowo, Podcerkiew) nadal mieszkało ich kilkadziesiąt.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości liczba katolików w Białowieży zaczęła bardzo szybko się powiększać. Zaczęto odczuwać brak własnej świątyni. Społeczność katolicka nie była jednak jeszcze na tyle liczna, by własnymi siłami móc wybudować kościół. Postanowiono urządzić tymczasową kaplicę w sali jadalnej carskiego pałacu. Pierwsze msze św. zaczęto w niej odprawiać już w styczniu 1921 roku. Obsługę duszpasterską prowadzili księża z Narewki, czasem też z Hajnówki.

Wkrótce okazało się, że jadalnia na potrzeby religijne nie wystarcza. W niedziele i święta modlący się musieli stać na werandzie. Gminę Białowieża w 1921 roku zamieszkiwało już 1492 katolików. W 1924 roku z samej tylko Białowieży podawano liczbę około 1200 katolików. W drugiej połowie lat trzydziestych gminę Białowieża zamieszkiwało blisko trzy tysiące wiernych tego wyznania.

Rycina przedstawiająca kościół w Białowieży, wykonana przez arch. Borysa Zinserlinga w 1927 r. Źródło: „Echa Leśne" nr 7/1933

Utworzenie parafii rzymskokatolickiej w Białowieży stało się koniecznością. Inż. Stanisław Zaniewski – dyrektor Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży – w lutym 1926 roku zorganizował w pałacu carskim wielki bal kostiumowy, z którego dochód został przeznaczony na rozpoczęcie budowy kościoła w Białowieży.

Władze kościelne erygowały parafię białowieską dekretem z 15 sierpnia 1926 roku. Powołany został komitet budowy kościoła, na czele którego stanął proboszcz ks. Józef Dowgwiłło. Władze województwa białostockiego wydzierżawiły komitetowi na dwanaście lat 20 ha ziemi, by dochody z uprawy mógł on przeznaczyć na budowę świątyni.

Ze zbiorów Andrzeja Buszko

Po mszy św. w pałacowej kaplicy. Lata 20.

Rozpoczęto starania o plac pod budowę świątyni. Początkowo zamierzano wybudować ją w Parku Pałacowym lub w najbliższej okolicy, lecz kłopoty z nabyciem ziemi w tym miejscu zamiar ten uniemożliwiły. Sprawę wzięła w swoje ręce komisja, złożona z przedstawicieli Kurii Wileńskiej i Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Wybrała ona miejsce na skraju osady, przy siedzibie Dyrekcji Lasów Państwowych. Były to grunta byłego carskiego łowczego Michała Szpakowicza, który w sierpniu 1915 roku wraz z całą administracją carską został wywieziony do Rosji i stamtąd już nie powrócił.

Prace nad projektem kościoła – dużego, murowanego – warszawski architekt Borys Zinserling ukończył 21 października 1926 roku. Projekt został zaakceptowany przez Kurię Wileńską 25 listopada 1926 roku, a zatwierdzony przez Ministerstwo Robót Publicznych w Warszawie 13 kwietnia 1927 roku. Po tych procedurach formalnych architekt przedłożył komitetowi plany świątyni 3 maja 1927 roku, a ten je zaakceptował.

Do budowy kościoła przystąpiono w czerwcu 1927 roku. Ksiądz Józef nie szczędził sił ani czasu. 3 października 1927 roku przyjechał na pierwszą wizytację arcybiskup wileński Romuald Jałbrzykowski. Uroczyście poświęcił fundamenty kościoła i przy okazji udzielił sakramentu bierzmowania.

W 1929 roku budowę kościoła doprowadzono do poziomu dachu, lecz trudności się piętrzyły. Plany przekraczały realne możliwości małej parafii. Na początku lat trzydziestych tempo robót spadło z powodu kryzysu gospodarczego w kraju, prace mimo to kontynuowano.

Przebywający w kwietniu 1930 roku w Puszczy Białowieskiej prezydent RP Ignacy Mościcki i minister rolnictwa Leon Janta-Połczyński, dowiedziawszy się o trudnościach, z jakimi przyszło się borykać budowniczym kościoła, postanowili udzielić jednorazowej pomocy w wysokości 5000 złotych. Prezydent umorzył także dług za drewno w kwocie 53 tys. złotych i doprowadził do udzielenia kredytu na cegłę na sumę 15 tys. złotych. W budowniczych wstąpiła nowa energia.

Proboszcz uzyskał u arcybiskupa Jałbrzykowskiego pozwolenie na wydanie i rozprowadzanie w granicach archidiecezji wileńskiej pocztówek-cegiełek, które odbito w setkach tysięcy egzemplarzy. Później te cegiełki rozprowadzano już na terenie całej Polski. Akcja przyniosła dobre rezultaty. Z całego kraju wpływały na konto parafii drobne, ale jakże potrzebne datki.

W budowie świątyni pomagała miejscowa ludność prawosławna, która dowoziła materiały i wykonywała niektóre prace niefachowe, a także kupowała pocztówki-cegiełki.

Razem z budową kościoła trwały prace przy plebanii, także według projektu Borysa Zinserlinga. Poświęcenie jej odbyło się 25 czerwca 1933 roku. Ks. Józef założył przy plebanii sad. 15 września 1933 roku została poświęcona kaplica w budującym się kościele.

Konsekracja kościoła miała miejsce 15 października 1934 roku. Dokonał jej abp metropolita wileński Romuald Jałbrzykowski, wystawiając jednocześnie do publicznej czci relikwie jej patronki – św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Uroczystość odbyła się w asyście licznego duchowieństwa, a także w obecności władz administracyjnych i samorządowych oraz tłumu wiernych miejscowych i przybyłych z dalszych tudzież bliższych okolic. Budowa kościoła kosztowała 270 tys. złotych.

Ks. Józef Dowgwiłło równolegle z budową świątyni dbał o ożywienie ducha religijnego swych parafian. Z jego inicjatywy powstały liczne organizacje i stowarzyszenia religijne, założono bibliotekę parafialną, upowszechniano prenumeratę czasopism religijnych, organizowano odczyty, spotkania oraz różne imprezy. Ks. Józef uczył religii dzieci ze szkoły powszechnej i słuchaczy Państwowej Szkoły dla Leśniczych w Białowieży. Nadmierną pracą znacznie nadwerężył swoje zdrowie. Swemu następcy pozostawił zorganizowane już życie religijne i prowizorycznie urządzoną świątynię. Kościół nie posiadał jeszcze głównej wieży i nie był otynkowany.

Po wyjeździe ks. Józefa Dowgwiłły do Moniek, parafię białowieską przejął 15 maja 1935 roku ks. Władysław Paczkowski. Posługę duszpasterską w Białowieży pełnił tylko przez rok.

Po ks. Władysławie, w maju 1936 roku, przyjął obowiązki proboszcza ks. prałat Antoni Skalski. Już w końcu lipcu 1938 roku przyszło mu gościć na terenie parafii dokonującego wizytacji diecezji pińskiej nuncjusza apostolskiego, abpa Filippo Cortesi'ego.

Ks. Antoni nie miał środków i możliwości dokończenia rozpoczętych prac. Wybuch II wojny światowej, okupacja sowiecka, później niemiecka, a następnie trudne czasy powojenne, znacznie utrudniały działania.

W czasie okupacji sowieckiej ówcześni włodarze Białowieży zagrozili ks. Skalskiemu odebraniem nie ukończonego jeszcze kościoła na magazyn. Ks. Antoni zmobilizował parafian i dobudował dużą wieżę. Świątynia została też prowizorycznie otynkowana. Księdza chciano usunąć z plebanii, ale nastąpiło to dopiero podczas okupacji niemieckiej. Budynek został przeznaczony na siedzibę Amtskommissariatu, a księdza przeniesiono do nieistniejącego już budynku mieszkalnego naprzeciwko kościoła.

Ks. Antoni Skalski prowadził parafię do śmierci 13 listopada 1953 roku. Został pochowany na placu kościelnym obok matki Anastazji i brata Szymona (ojca sławnego pilota gen. Stanisława Skalskiego).

Po księdzu Antonim posługę duszpasterską w Białowieży pełnili okresowo ks. dr Józef Czarniawski, ks. Edward Borys, ks. Alfred Mikołajewicz i ks. Mikołaj Wojnarowski.

13 listopada 1955 roku proboszczem parafii białowieskiej został ks. Marian Cierpik. Z miejsca wziął się za bieżące remonty plebanii i kościoła. Świątynia została zradiofonizowana, a drewniane tabernakulum zmieniono na metalowe. Plac kościelny i plebanię ogrodzono siatką.

W 1957 roku Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku przydzieliło parafii rzymskokatolickiej w Białowieży 15 ha gruntów, z zabranych wcześniej miejscowej parafii prawosławnej na rzecz Skarbu Państwa. Jednakże po pięciu miesiącach, w wyniku dochodzenia w

Ze zbiorów Technikum Leśnego w Białowieży

Pierwszy proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Białowieży – Józef Dowgwiłło

tej sprawie, przydzielone grunta parafii odebrano, nie mogła ona bowiem potwierdzić, iż wcześniej posiadała je na własność.

W latach sześćdziesiątych w kościele ułożono posadzkę. W 1970 roku świątynia otrzymała nowy dzwon, ofiarowany przez nauczycielkę Helenę Szemplińską. W tym okresie odnotowano ożywienie religijne w parafii. Zorganizowane zostało Koło Żywego Różańca, odbyły się pierwsze Misje Parafialne, a także pierwsza peregrynacja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Ks. Cierpik zorganizował dla parafian wycieczki na Jasną Górę oraz do Krakowa, Wieliczki i Zakopanego.

Po ks. Marianie parafię objął 28 sierpnia 1972 roku ks. Wincenty Grzybowski. Przeprowadził on gruntowne zmiany w wystroju świątyni, wybudował między innymi ołtarz soborowy.

Dzieło ks. Wincentego kontynuował ks. Konrad Pochodowicz, który objął parafię w 1975 roku. W czerwcu tego roku biskup Henryk Gulbinowicz poświęcił i oddał do użytku dom rekolekcyjny na pięćdziesiąt osób. Ks. Konrad przystąpił do remontu i wykańczania świątyni, prace te ukończono w 1976 roku. W marcu 1980 roku kościół oraz plebania zostały wpisane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku do rejestru zabytków.

Ks. Konrad wprowadził do kościoła elementy korzenioplastyki, wykonane przez leśnika Stanisława Banacha. W prezbiterium zawieszono drewnianą figurę Chrystusa na dużym jesionowym krzyżu. Oryginalny ołtarz główny, w kształcie krzewu gorejącego, zaprojektował i wykonał Leszek Brasławski z Białegostoku. Ks. Konrad zmarł nagle 29 września 1980 roku. Białowieża czekała dwa miesiące na nowego proboszcza. Jego obowiązki, w październiku i listopadzie 1980 roku, pełnił ks. Stanisław Fiedoruk.

Nowym proboszczem białowieskiej parafii został ks. Franciszek Wiatr. Posługę duszpasterską rozpoczął 30 listopada 1980 roku. Duży nacisk położył na działalność duszpasterską wśród dzieci i młodzieży. Kontynuował też prace rozpoczęte przez swego poprzednika. Kościół został wymalowany od wewnątrz, powstała stołówka oazowa, a w świątyni odsłonięto tablicę pamiątkową, poświęconą zmarłym Żyrowiakom, czyli nauczycielom i absolwentom Państwowej Średniej Szkoły Rolniczo-Leśnej w Żyrowicach k. Słonima. Kościół wzbogacił się też o obraz Matki Boskiej Żyrowickiej. W 1984 roku parafia gościła arcybiskupa Myrosława Marusyna, watykańskiego sekretarza Kongregacji Kościołów Wschodnich.

Ks. Franciszek opuścił parafię białowieską 1 lipca 1986 roku. Zastąpił go ks. Stanisław Gudel, który był tu-

Fot. Zofia Ruprecht

Ołtarz w białowieskim kościele. Kwiecień 2011 r.

taj proboszczem przez pięć lat. W tym czasie odbyły się II Misje Święte. Parafię nawiedziła kopia Cudownego Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej.

Ks. Stanisław Gudel pożegnał Białowieżę 20 lipca 1991 roku, a już następnego dnia parafia otrzymała nowego proboszcza – ks. Ryszarda Paszkiewicza. Ks. Ryszard pracę duszpasterską w Białowieży prowadził zaledwie rok. Odszedł z początkiem lipca 1992 roku. Największym wydarzeniem za jego czasów było przekazanie pod opiekę parafii odnowionego sztandaru przedwojennej szkoły w Żyrowicach. Poświęcony sztandar umieszczony został w specjalnej gablocie w bocznej kaplicy.

Następny proboszcz, ks. Stanisław Łukaszewicz, kierował parafią od 5 lipca 1992 do czerwca 1994 roku. Współpracował z miejscowym kołem łowieckim, które w listopadzie 1992 roku podarowało kościołowi obraz św. Huberta – patrona leśników i myśliwych, ufundowany przez myśliwego Marka Draba. Obraz upiększono wspaniałym porożem jelenia. Dzięki ofiarności parafian wykonano nowe, dopasowane do wystroju, stacje Drogi Krzyżowej (płaskorzeźby w drewnie lipowym). Do kościoła wstawiono oryginalne, choć tylko dekoracyjne, konfesjonały z potężnego pnia lipy.

Kolejnym białowieskim duszpasterzem został ks. Jerzy Buzun. Swoje obowiązki rozpoczął 12 lipca 1994 roku. Dokonał generalnego remontu plebanii, szczególnie piętra, dzięki czemu grupy oazowe i turyści-pielgrzymi uzyskali komfortowe warunki bytowe. W latach 1998-1999 przeprowadzony został remont dachu kościoła i wybudowano nowy budynek gospodarczy. Proboszcz wprowadził cykliczne nabożeństwa, starał się rozwinąć kult św. Teresy od Dzieciątka Jezus także poza swoją wspólnotą. Zapoczątkował też piękne koncerty bożonarodzeniowe jako ekumeniczne spotkania katolicko-prawosławne. Ważnymi zdarzeniami w tym czasie były peregrynacja obrazu patronki świątyni, III Misje Święte i odpust jubileuszowy. W sierpniu 1997 roku parafia wzbogaciła się o organy elektroniczne, przekazane jej przez miejscowy Dom Dziecka, a w marcu 1998 roku o obraz św. Józefa Kaliskiego, namalowany przez malarkę Halinę Woźniak z Kalisza. W kwietniu 1997 roku parafię odwiedził biskup pomocniczy białostockiej archidiecezji Edward Ozorowski, profesor Katedry Historii Teologii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W lecie tego samego roku uczestnicy Zjazdu Rodziny Żyrowickiej przekazali do kościoła urnę z ziemią z Grobów Katyńskich oraz kopię płaskorzeźby obrazu Matki Boskiej Kozielskiej, ofiarowaną przez Koło Miłośników Ziemi Słonimskiej. Rok 1997 zapisał się w annałach parafii także otwarciem kaplicy rzymskokatolickiej w budynku po byłym hotelu robotniczym w Grudkach. W grudniu 1998 roku na wieży kościoła zainstalowana została antena przekaźnikowa sieci telefonii komórkowej Era GSM.

Pożegnanie ze swoimi wiernymi ks. Jerzy Buzun urządził 27 lipca 1999 roku. Następcą ks. Jerzego został ks. Andrzej Kondzior. Białowieską parafię objął 25 lipca 1999 roku i kierował nią przez sześć lat. W tym czasie parafię nawiedził Krzyż Święty, pobłogosławiony przez Ojca Świętego Jana Pawła II przed jubileuszem Roku Pańskiego 2000. Powstało też Koło Żywego Różańca, które działa nieprzerwanie do dzisiaj.

Po ks. Andrzeju Kondziorze, który w lecie 2005 roku został przeniesiony do Juchnowca, obowiązki białowieskiego proboszcza objął 3 lipca 2005 roku ks. Andrzej Matel. Jego posługa duszpasterska w Białowieży trwała około trzech lat. Okres ten zapisał się wieloma ważnymi wydarzeniami w życiu parafii. Do nich należy zaliczyć koncert pieśni o Puszczy Białowieskiej, zorganizowany w kościele

Fot. Andrzej Buszko

Plebania białowieska. Wrzesień 2015 r.

w styczniu 2006 roku przez Fundację „Muzyka Cerkiewna” w Hajnówce oraz Rejonowy Wydział Kultury w Kamieńcu na Białorusi. W maju 2006 roku w kościele zapoczątkowane zostały doroczne koncerty pod nazwą „Białowieskie Dni Muzyki Sakralnej”. Wykonawcami są znakomite chóry polskie i zagraniczne. Imprezę organizuje wspomniana już Fundacja „Muzyka Cerkiewna” we współpracy z białowieską parafią.

Popularna w tym czasie w Polsce akcja sadzenia dębów „papieskich” nie mogła ominąć białowieskiej parafii. „Papieski” dąb posadzono przy kościele 14 maja 2006 roku. W grudniu tego samego roku zaczęła ukazywać się gazeta parafialna „Posłaniec Miłości”, która wychodziła do maja 2007 roku. Redagowała ją Elżbieta Laprus. W 2007 roku w kościele zainstalowane zostały siedemnastogłosowe organy, pochodzące z Norymbergi. W kwietniu 2008 roku do parafii w Białowieży zawitał obraz Jezusa Miłosiernego.

Posługę duszpasterską w Białowieży ks. Andrzej Matel zakończył 28 czerwca 2008 roku, a dzień później parafię objął ks. Bogdan Popławski. W maju 2009 roku w kościele odbył się pierwszy koncert organowy, inaugurujący cykl „Białowieskich Koncertów Organowych”. W tym samym miesiącu w kościele odsłonięto tablicę upamiętniającą deportowanych w 1940 roku leśników i ich rodziny. Tablicę ufundował białostocki Zarząd Oddziału Związku Piłsudczyków, a jej projekt opracował Stanisław Wakuliński. Obok tablicy ustawiono rzeźbę „Rozdarcie”, przekazaną przez leśnika Sławomira Smyka. W 2010 roku w parafii zawiązała się grupa Matek w Modlitwie. W marcu 2015 roku parafia przeprowadziła Pierwszą Puszczańską Nocną Drogę Krzyżową z Białowieży do Hajnówki. Ks. Popławski zorganizował dla swych parafian dwie pielgrzymki zagraniczne – do Ziemi Świętej i Śladami św. Franciszka.

Przed wojną parafia rzymskokatolicka w Białowieży wchodziła w skład diecezji pińskiej (dekanat wołkowyski) archidiecezji wileńskiej. Po wojnie przeszła do archidiecezji białostockiej (dekanat Białystok-Dojlidy). Do parafii, liczącej obecnie około sześciuset wiernych, wchodzą Białowieża, Grudki, Podolany, Pogorzelce, Wojciechówka, Zastawa-Krzyże i Zwierzyniec. Parafia nie posiada własnego cmentarza, korzysta z cmentarza administrowanego przez parafię prawosławną św. Mikołaja w Białowieży.

Piotr Bajko ■

Ён родам быў з Беласточчыны

З Мінска прыйшла сумная вестка – 4 красавіка не стала старэйшага беларускага літаратара, навукоўца, перакладчыка, літаратуразнаўца Уладзіміра Казберука. Не стала майго старэйшага сябра, дарадчыка, шчырага і сумленнага чалавека з вёскі Бандары Беластоцкага ваяводства, дзе ён нарадзіўся 29 жніўня 1923 года ў сялянскай сям’і.

Крытыкаў і даследчыкаў літаратуры не так часта песцяць на старонках літаратурных выданняў, як, напрыклад, паэтаў, празаікаў ці драматургаў. Яны заўсёды застаюцца ў цяні. Пaціху працуюць, а пасля выдаюць файныя і каштоўныя кнігі, вартыя свайго часу.

Шмат зроблена ў літаратуразнаўстве, крытыцы, перакладчыцкай дзейнасці было і Уладзімірам Казберуком. У беларускай літаратуры ён з’яўляўся адным з грунтоўных даследчыкаў праблем беларускага рамантызму. Варта толькі прыгадаць па гэтай тэме кнігі Уладзіміра Казберука: „Традыцыі польскага рамантызму ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя” (Мінск, 1972), „Рамантычны пошук: Назіранні над беларускім рамантызмам пачатку XX стагоддзя” (Мінск, 1983). Па кнігах Уладзіміра Міхайлавіча да сённяшніх дзён настаўнікі-філолагі ў Беларусі вывучаюць творчасць Якуба Коласа. Гэта кнігі „Якуб Колас у школе” (Мінск, 1967, 1975), „Паэма Якуба Коласа «Новая зямля» (Мінск, 1979), „Якуб Колас (жыццё і творчасць)” (Мінск, 1962) і іншыя. Па творчасці Якуба Коласа дакастрычніцкага перыяду Уладзімір Казбярук абараніў кандыдацкую дысертацыю.

Даследчык шмат пісаў пра польска-беларускія ўзаемаадносіны. Вынікам гэтага сталі яго працы „Традыцыі польскага рамантызму ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя” (Мінск, 1972), „Славянскія літаратуры і праблемы беларускага параўнальнага літаратуразнаўства” (Мінск, 1982).

Вельмі цікавыя і да сённяшніх дзён не згубілі сваёй актуальнасці яго даследчыя артыкулы пра Максіма Горкага, Янку Купалу, Алеся Гаруна, Францішка Багушэвіча, пра Янку Купалу і Марыю Канапніцкую, пра беларускія вершы Адама Міцкевіча, пра невядомыя вершы Зофіі Тшашчкоўскай і г.д. Ніколі не абмі-

Фота з архіва аўтара

Уладзімір Казбярук (29.08.1923 – 4.04.2016)

наў Уладзімір Казбярук творчасць беластоцкіх літаратараў, шмат напісана ім было пра Алеся Барскага, Віктара Шведа і, наогул, пра літаратурную Беласточчыну.

Сяды-тады, жывучы ў розных гарадах, мы ліставаліся. Гэта яму было прасцей і цікавей. Неяк на пытанне: над чым цяпер працуеце, спадар Казбярук адказаў, што „рыхтую да друку дзённікі Максіма Танка для поўнага збору твораў, а таксама кнігу ўспамінаў пра яго". І, калі размова пайшла пра нашу перапіску, дык скажу, што ў кожным пісьме Уладзімір Казбярук прыгадваў і падказваў мне людзей з Беласточчыны, пра якіх неабходна шукаць звесткі і пісаць артыкулы, бо час сатрэ іх не толькі з памяці, але і з нашай гісторыі. А ў адным са сваіх лістоў ён мне нагадаў цікавыя і загадкавыя прозвішчы. Уладзімір Міхайлавіч пісаў: „Я вельмі шкадую, што вам не ўдаецца знайсці звесткі пра аднаго чалавека і ўшанаваць яго памяць. У навучальным 1940/41 годзе я быў вучнем 10-га класа Свіслацкай сярэдняй школы, дзе перад самай вайной атрымаў атэстат сталасці. Вучань 9 класа гэтай школы Лейба Фарбэр кіраваў струнным гуртком, які прымаў удзел у абласной алімпіядзе мастацкай самадзейнасці ў Беластоку. Там удзельнікаў алімпіяды, сярод якіх быў і я, 22 чэрвеня 1941 года застала вайна. Сам Фарбэр іграў на мандаліне так хораша, што мог ачараваць любога чалавека, нават і найбольш абыякавага да музыкі. За ўсё сваё жыццё такой ігры на мандаліне я не чуў – ні па радыё, ні ў канцэртных залах, ні ў грамафонных запісах. Калі б ён застаўся жывы, ён бы моцна праславіўся. Гэта і пра яго Якуб Колас пісаў:

Колькі талентаў звялося,
Колькі іх і дзе ляжыць,
Невядомых, непрызнаных,
Неаплаканых нікім....

У іншым пісьме Уладзімір Казбярук пытаўся: „Ці ёсць у вас звесткі пра доктара Мікалая Марцінчыка? Перад вайной ён жыў у Нараўцы. Па даручэнні Р. Р. Шырмы, сюды да яго прыязджаў Максім Танк па грошы на беларускія выданні. Пасля вайны ён жыў у Гародні. Калісьці Зоська Верас паведамляла мне, што ў яе асабістым архіве захоўваліся матэрыялы, звязаныя з жыццём і дзейнасцю Міколы Марцінчыка. Думаю, што ён заслужыў, каб недзе добрым словам успомніць яго".

І такіх прыкладаў з пісем можна прывесці шмат. Па іх адчувалася, што ён любіў сваю родную Беласточчыну, сваіх людзей, сваю мову і культуру.

Уладзімір Казбярук заўсёды высылаў мне свае новыя выданні. А кнігу „Нашы вытокі" (Мн. 2007) выслаў ажно два асобнікі з аўтографамі. На адным напісаў: „Сяргею Мікалаевічу Чыгрыну з найлепшымі пажаданнямі. У. Казбярук". На другім асобніку пакінуў такі аўтограф: „Паважанаму Сяргею Мікалаевічу Чыгрыну з найлепшымі пажаданнямі, з падзякай за кніжку і добразычлівую памяць. 16.10.2008. У. Казбярук".

Памяць пра Уладзіміра Казберука застанецца ў нас назаўсёды, бо ён аддана працаваў на ніве нашай літаратуры, гісторыі і культуры. І нас, маладзейшых, вучыў, як трэба працаваць і шчыра любіць сваю зямлю.

Сяргей Чыгрын

Гутарка

Мікола Півавар:
„Не хапае падтрымкі дзяржавы"

Мікола Півавар з пасёлка Лужасна Віцебскага раёна не толькі даследуе гісторыю і культуру Віцебшчыны, але і сам шмат вандруе па родным краі са студэнтамі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава. Ва ўніверсітэце ён працуе выкладчыкам. Вучыць студэнтаў любіць свой родный край і даследаваць яго гісторыю. Сам напісаў і выдаў шэраг кніг пра даследчыкаў Віцебшчыны, пра турыстычна-краязнаўчыя паходы. Пра гэта наша гутарка для Czasopisu.

Спадар Мікола, ці цікавіцца сёння моладзь краязнаўствам і гісторыяй?

– Як і ва ўсе часы, людзі, натуральна і моладзь – розныя. Ёсць тыя, што лікавяцца, ёсць, каму ўсё абыякава. Калі параўноўваць з кан-

цом 1980-х – пачаткам 1990-х гадамі, калі адбывалася адраджэнне нацыянальнай культуры, то не. Зараз заціўша. А яно так і натуральна. Усё развіваецца па спіралі, ці па ходзе маятніка. Былі ўсплёскі напачатку ХХ стагоддзя, і асабліва „залатога дзесяцігоддзя савецкага краязнаўства”. Новы ўсплёск –1960-я гады, разам з „адлігай”, якія праявіліся ў стварэнні таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, пошукавага руху. Апошні – апошняя чвэрць ХХ стагоддзя. Хаця сказаць, што цяпер заціўша ў краязнаўстве, не выпадае. Адсутнасць цэнзуры, развіццё тэхнічнага прагрэсу (лазерныя друкаркі, вярстальныя праграмы), электронныя выданні прывялі да пашырэння кола ўдзельнікаў краязнаўчага руху, выдання соцень кніг, стварэння сайтаў, інфармацыйных рэсурсаў.

І ўсё ж, чаго сёння не хапае пры вывучэнні і даследаванні беларускага краязнаўства?

– Няма каардынацыйнага цэнтра. Не хапае падтрымкі дзяржавы. Нават не падтрымкі, а проста, каб не перашкаджалі. Падручнік „Историческое краеведение Белоруссии” выдадзены ажно ў 1980 годзе. Гісторыка-краязнаўчая практыка ёсць толькі для педагагічнай спецыяльнасці на гістфаках, і то не на ўсіх, і тая ўжо закрываецца. Няма друкаванага органа. „Краязнаўчая газета” – цудоўнае выданне, але гэта не ўзровень краіны. Павінны быць часопіс, бюлетэнь, хаця б узроўню „Помнікі гісторыі і культуры Беларусі”, які некалі выдаваўся таварыствам аховы помнікаў, а потым стаў „Спадчынай”. Не хапае сістэмнасці, навуковасці. У Беларусі краязнаўства так і застаецца справай піянераў і пенсіянераў. Дасюль няма ні слоўнікаў, ні тым больш энцыклапедый абласных гарадоў і саміх абласцей. У другой палове 1980-х гадоў выйшлі слоўнікі „Віцебск”, „Брэст”, „Гомель” і г.д., але ж трыццаць гадоў прайшло, шмат заідэалагізаванай інфармацыі састарэла.

У 2010 годзе выйшла з друку Ваша ўнікальная кніга „Краязнаўцы Віцебшчыны”. А крыху раней – пра даследчыкаў віцебскай даўніны. Як успрыняла творчая супольнасць Вашы выданні? Наогул, як сёння жывецца і працуецца такім асобам, як Вы, на Віцебшчыне?

– Выданне кніг „Даследчыкі полацка-віцебскай даўніны XVI – XIX ст.” і „Краязнаўцы Віцебшчыны другой паловы XX – пачатку XXI стагоддзя” навуковая супольнасць успрыняла досыць прыязна. Асабліва апошняй, бо яна тычыцца сучаснікаў. У многіх рэспубліканскіх газетах і часопісах з’явіліся станоўчыя рэцэнзіі. Не абышлося і без лыжкі дзёгцю. Не разабраўшыся ў канцэпцыі выдання, Міхась Маліноўскі з Баранавіч абвінавраціў у неаб’ектыўнасці і нават пісаў майму начальству, „як можа працаваць з дзецьмі такі нягоднік, які да гэтага яшчэ і нежанаты”. Пакінем такія закіды на ягоным сумленні. Да таго, я ўжо жанаты і маю двое дзяцей.

Спадар Мікола, што сабой сёння ўяўляе Віцебшчына краязнаўчая?

– Віцебшчына краязнаўчая вельмі неадназначная. Свой росквіт яна ўжо, здаецца, перажыла. „Віцебскі фенамен” звязаны з дзейнасцю Алега Куржалава на пасадзе кіраўніка аддзела беларусазнаўства і краязнаўства Віцебскага абласнога цэнтра пазашкольнай працы – ужо гісторыя. Ён стварыў у вобласці сістэму школьнага краязнаўства, асноўнымі элементамі якой сталі з дзесяткі школьных музеяў, семінараў, абменаў досведам, конкурсаў. Нейкім чынам яму ўдалося стварыць тое, што я назваў „пазітыўнай канкурэнцыяй”, калі на конкурс прыязджаюць аднадумцы, высокай кваліфікацыі і прыехаць з прадуктам нізкай якасці не выпадае. Трэба мець ці кнігу ці знаходку ўнікальную, ці нешта іншае, каб было перад сябрамі не сорамна. Да гэтага далучалася моладзь, пабачыўшы цікавыя ўзаемаадносіны, цікавых людзей, своеасаблівы дух, далучаліся і іншыя. Не ўсе прыжываліся, але прыток „новай крыві” быў. Пераемнасць, новыя імёны, тэмы, метады. Напрыклад, першымі ў краіне зрабілі краязнаўчы курс у Оршы. Спачатку „Мой родны край – Аршаншчына”, потым „Оршеведение” Віктара Жукоўскага, затым – „Чашніказнаўства” Віктара Грыбко, і сёння – „Чароўны край – Пастаўшчына” Ігара Пракаповіча.

На тыя конкурсы стараліся прыехаць незалежна, выпадае ці не, бо гэта такая падпітка энергіяй, ад сустрэчы з аднадумцамі, новым і старым-добравядомым. Вынікам

Фота з архіва аўтара

Мікола Півавар

працы былі не толькі лепшыя вынікі Віцебскай вобласці па краіне на ўсіх выступленнях, конкурсах рэспубліканскіх, але існаванне асяродкаў краязнаўчык па школах рэгіёну. Куржалава звольнілі ва ўзросце 58 гадоў. Не мне судзіць, чыя там віна, аддзел аб’ядналі. Ёсць людзі, але няма той плённай працы, што была пры Куржалаве. Няма „пазітыўнай канкурэнцыі”, няма рэкрутацыі моладзі, пераемнасці традыцыі.

Відавочна старэнне сярэдня-

га віцебскага краязнаўцы. Тым не менш, дзе-нідзе працуюць краязнаўчыя курсы на Віцебшчыне. Ёсць В. Ермалёнак, І. Пракаповіч, Л. Нікіціна. Стаў большым аматарскі сектар. Робяць кніжкі. У Паставах працуе рэсурсны цэнтр „Памежжа”. Там выдае добрыя кнігі Міхал Гіль, Уладзімір Скрабатун на Глыбоччыне, тамсама таленавіты хлопец з Докшыччыны Кастусь Шыталь вельмі добра піша. Амаль нічога не чуваць пра былыя школьныя музеі. Тыя што ствараюць – у асноўным пра „вайну”, без аўтэнтычных экспанатаў.

Ведаю, што Вы часта наладжваеце розныя краязнаўчыя навуковыя канферэнцыі, сустрэчы, прэзентацыі. Чым можаце пахваліцца, напрыклад, за мінулыя два гады?

– Вандроўкі, амаль у мінулым, бо вымагаюць шмат арганізатарскай працы. Калега і сябра Раман Воранаў з’ехаў у Мінск. Шмат часу забіраюць дзеці. Хаця, час ад часу, выбіраемся: на „Каласавіны І, ІІ”, на Валожыншчыну і Святую гару, у „Край герояў” на Ушаччыну. Сярод дасягненняў – гісторыка-краязнаўчыя практыкі, якімі кірую больш за 5 гадоў. Два тыдні летам са студэнтамі гістарычнага факультэта ездзім па Віцебшчыне, навучаемся краязнаўчай працы. Гэта справа ўзаемавыгадная. Сам узбагачаешся, шмат што бачыш, папаўняю сваю калекцыю цікавінак у наваколлях Віцебска. Праўда, сёлетняя практыка пад пагрозай. Кіраўніцтва інстытута гісторыі НАН прапанавала кіраўніцтву ВДУ правесці ўсе практыкі на археалагічныя раскопкі. Педагагічная справа адымае шмат часу. Дыпломы, семінарскія. Затое, і былыя вучні ёсць ужо і ў гарвыканкаме, на пасадзе помніказберагаючай. Можа і прыгадзіцца дасled працы. Выдаў кніжку „Віцебскі раён” у серыі „Жамчужыны Беларусі”. Падлічыў, нарэшце, колькі музеяў у Віцебску. Апісаў іх, гісторыю музейнага будаўніцтва з XVI стагоддзя па сучаснасць у кнізе „Музеі Віцебска на пачатку XXI стагоддзя”.

Над чым сёння, спадар Мікола, працуеце, што ў творчых планах і марах?

– Сеў аднойчы, напісаў тэмы, на якія я б хацеў стварыць кнігі. Атрымалася, нешта за 70. Добрую кнігу можна пісаць ад двух да 10 гадоў, зразумеў, што варта дзяліцца. Хацеў бы ўкласці кніжку пра роднае Лужасна, пра турыстычныя маршруты ў наваколлях Віцебска, пра гісторыка-культурнае жыццё вобласці і краіны ў другой палове XX стагоддзя па сённяшні дзень, укласці слоўнік „Гісторыкі Віцебска ці Віцебшчыны”, дапаможнік па Віцебску для дзяцей, грунтоўнае турыстычнае выданне па Віцебшчыне. У марах плану скласці энцыклапедыю Віцебшчыны, звод „Краязнаўцы Беларусі”. Даўно задумаў, таму збіраецца матэрыял для гісторыка-культурнага (турыстычнага) атласа Віцебшчыны. Структуру дапаможніка па краязнаўстве ўжо некалькі разоў складаў і ўдакладняў з улікам досведу Украіны, Польшчы, Расіі. Відаць, аднаму ўсё гэта не асіліць. Варта стварыць творчы калектыў і выдаць такі падручнік. Найлепшы, як казаў – 1980 года выдання. З гатовых ёсць кніжак з пяць, але пытанні фінансавання як былі, так і застаюцца найбольш важнымі ў выдавецкай справе. Ужо напісаны і падрыхтаваны да друку такія выданні, як „50 музеяў Віцебска”, „Па Дзвіне ад мяжы да мяжы” (праўда, хутка састарэе кніжка, бо з будаўніцтвам 4-х ГЭС рэльеф зменіцца), кніжка пра І. А. Вашчылу, самага маладога поўнага Георгіеўскага кавалера, які стаў ім у 16 год і іншыя.

Сяргей Чыгрын

70 lat LO w Michałowie

Mikołaj Hajduk jako uczeń LO w Michałowie

Każdy, kto chociaż raz w swoim życiu spotkał Mikołaja Hajduka i odbył z nim dłuższą rozmowę, na długo zapisał go w swojej pamięci. Niekonwencjonalny sposób bycia, bystry refleks, dźwięczny głos, dynamiczna dystylacja – mowa ciała, bogata wiedza faktograficzna… I stanowcze, a nieraz wręcz uparte udawadnianie swoich racji – to tylko niektóre cechy jego osobowości.

Był trudnym partnerem do dyskusji. Śmiało wypowiadał swoje poglądy, ale też wymagał od rozmówcy zajęcia stanowiska. Nie krył satysfakcji w wypadku zgodności poglądów, irytował się, kiedy występowała różnica zdań. Widział to, czego inni nie dostrzegali. Był wielbicielem Ziemi Michałowskiej. Już w szkole średniej dał się poznać jako indywidualista. Chadzał przede wszystkim własnymi drogami.

Właśnie na jednej z takich dróg (z Kobylanki do Michałowa) spotkałem go po raz pierwszy w roku szkolnym 1950/51. Obaj byliśmy uczniami Li-

ceum Ogólnokształcącego w Michałowie. Mikołaj – klasy najstarszej, jaką wówczas była klasa XI, ja najmłodszej – VIII. A ponieważ maturzyści „nosili się” wysoko, traktowali „pierwszaków” *per noga* i zgodnie z obowiązującym do dzisiaj zwyczajem nie nawiązywali z nimi bliższych kontaktów, nasze relacje były sporadyczne.

Ot, po prostu „znaliśmy się tylko z widzenia”.

Dłuższy dialog z Mikołajem nawiązałem przypadkowo, w nietypowej sytuacji. W listopadowy, mżysty poranek 1950 r., w drodze do szkoły, tuż przed Michałowem, zobaczyłem zmagającego się z rowerem młodego mężczyznę średniego wzrostu, którym okazał się Mikołaj Hajduk. Pomogłem mu wyciągnąć nogawkę spodni spod łańcucha zębatego koła i dalej już pieszo poszliśmy do szkoły.

Moje zdziwienie wzbudziło jego niestandardowe zachowanie. Mikołaj nie klął, chociaż miał ku temu powody, nie było też biadolenia z powodu zniszczonych spodni i skrzywionego koła roweru. Martwił się przede wszystkim, czy zdąży na pierwszą lekcję, którą tego dnia był język białoruski. Powiedział mi, że pochodzi z pobliskiej wsi Kobylanka i nie krył entuzjazmu, że może kształcić się nieopodal miejsca zamieszkania. Rozmowa ożywiła się, kiedy dowiedział się, że mieszkam w Nowej Woli *vis a vis* jego kuzynów o takim samym nazwisku. I w ten oto sposób stałem się jego kolegą, chociaż dzieliła nas duża różnica wieku.

Z jego monologu wynikało, że naukę w klasie ósmej rozpoczął w pierwszym dniu funkcjonowania LO w Michałowie (oficjalnie 1 września 1947 r. *de facto* kilka tygodni później) wraz z kilkudziesięciuosobową grupą pierwszych w dziejach ziemi michałowskiej licealistów, których niektórzy michałowianie nazywali „studentami”. Było to jedyne liceum ogólnokształcące w powiecie białostockim i jedno z pierwszych w kraju, funkcjonujące w środowisku wiejskim (w świetle podziału administracyjnego kraju Michałowo było wsią, lecz michałowianie gród ten najczęściej nazywali miasteczkiem, zaś ludzie starsi używali też nazwy Niezbudka; w 1946 w Michałowie mieszkało 1414 osób, cztery lata później liczba mieszkańców wzrosła do 1576 osób). Jego osobliwością był język białoruski, na lekcje którego uczęszczała zdecydowana większość uczniów.

Na potrzeby nowo otwartego LO adaptowano, stojący w oddali od centrum Michałowa, budynek przy ul. Szkolnej (obecnie ośrodek zdrowia), gdzie początkowo uczyli się również uczniowie starszych klas Publicznej Szkoły Powszechnej. Każda klasa miała swoją stałą salę, gdzie odbywały się lekcje ze wszystkich przedmiotów. Klasy młodsze (VIII i IX), liczące po czterdziestu uczniów, mieściły się na parterze, a klasy starsze (X i XI), mniej liczne, uczyły się na I piętrze.

W okresie rozruchu LO borykało się z dużymi trudnościami. W szkole nie było centralnego ogrzewania, wody, kanalizacji i WC. Ponuro wyglądały podłogi pociągnięte szarym pyłochłonem, od którego „puchły” gumowe podeszwy butów. Pamiętam stare ławki z otwieranymi pulpitami i oryginalnymi kałamarzami. Rarytasem był podręcznik, luksusem wieczne pióro, a marzeniem zegarek. Dokuczliwy był brak światła elektrycznego w wielu domach. Wymienione niedogodności niwelował etos pracy nauczycieli i niespotykany później zapał do nauki uczniów. A gdy przejściowo go zabrakło, rodzice przestrzegali swoje pociechy zawołaniem *ucz się, bo będziesz harować tak, jak my…*

Pierwsi licealiści wwiększości byli przerośnięci. Mikołaj rozpoczął naukę w klasie VIII w wieku 17 lat. Przychodzili do liceum po ciężkich doświadczeniach z okresu wojny i okupacji niemieckiej i niechętnie poddawali się rygorom dyscypliny szkolnej. W większości była to młodzież ambitna, z rozbudzonymi aspiracjami intelektualnymi, o silnej motywacji do zdobycia wykształcenia, która po prostu chciała wyrwać się z kręgu biedy przygranicznej wsi i żyć lepiej od swoich rodziców.

Mieszkali w Michałowie bądź okolicznych wsiach, a mianowicie Kobylance, Lesance, Nowej Woli, Pieńkach, Oziabłach, Topolanach i innych. Do szkoły chodzili pieszo lub dojeżdżali rowerami, zaś zimą byli także dowożeni saniami przez rodziców. A było wówczas po czym jeździć. Zimy były mroźne i śnieżne. Po ulicy śmigały sanie dwojakiego rodzaju – robocze dwuczęściowe oraz jednoczęściowe z ozdobnymi płozami i opar-

Будынак ліцэя, у якім у 1947-1951 гг. вучыўся Мікола Гайдук

Мікола Гайдук (29.05.1931-2.09.1998) – выдатны беларускі пісьменнік, журналіст, краязнавец, педагог. Пастаянна публікаваўся ў „Часопісе”. На здымку: Мікола Гайдук у чэрвені 1950 г. у міхалоўскім ліцэі атрымоўвае дыплом „Przodownika nauki i pracy społecznej”. Артыкул прысвечаны 85-й гадавіне з дня нараджэння нашага незабыўнага аўтара

ciem dla pasażerów. Właśnie takimi saniami pan Roman Hajduk podwoził, ale tylko w czasie dużych mrozów i zamieci, swego syna do szkoły. Wtedy obaj nakładali kożuchy, futrzane czapki i chyba walonki wyrabiane w Waniewie, skąd pochodziła matka Mikołaja.

Za czasów szkolnych juniora Hajduka zajęcia lekcyjne odbywały się sześć dni w tygodniu, po sześć-siedem godzin dziennie. Plan nauczania LO obejmował łącznie siedemnaście przedmiotów obowiązkowych, a wśród nich także niewystępujące dzisiaj, jak astronomia, geologia, logika, rysunek oraz przysposobienie wojskowe. Przedmiotami obowiązkowymi były również język łaciński i język rosyjski. Ponadto każdy uczeń obligowany był do udziału w zajęciach Szkolnego Koła Sportowego oraz zdobycia odznaki „Bądź Sprawny do Pracy i Obrony”. Tak więc dzień pracy ówczesnego licealisty wynosił średnio dziesięć godzin.

Mikołaj był uczniem zdolnym, łączył w sobie dwie bezcenne wartości – talent i pracowitość, graniczącą z pracoholizmem. Preferował przedmioty matematyczno-przyrodnicze, ale był też uzdolniony pod względem humanistycznym. Jego artykuły pisane ręcznie (miał ładny charakter pisma) ukazywały się w gazetce szkolnej. Pamiętam tekst o udziale uczniów w pracach przy budowie szkoły, w którym *ad persona* wychwalał przodowników pracy i krytykował symulantów.

Należał do niekwestowanych liderów społeczności uczniowskiej, ale nie spoufalał się zbytnio z kolegami. Mimo to wybrano go na przewodniczącego samorządu szkolnego. Z tego tytułu na uroczystościach szkolnych zasiadał nieraz za „stołem prezydialnym” i reprezentował młodzież w komisji przydzielającej stypendia dla uczniów znajdujących się w trudnych warunkach materialnych lub wyróżniających się w nauce i pracy społecznej. Działał również w licznych organizacjach społecznych, funkcjonujących na terenie szkoły, takich jak ZMP, LOK, TPPR, PCK. Często przemawiał na uroczystościach i zebraniach szkolnych. Był erudytą. Unikalną formą pracy wychowawczej były ogólnoszkolne apele i klasowe przeglądy prasy, tzw. „prasówki”, przygotowywane kolejno przez uczniów. Oczywiście najczęstszym mówcą był Mikołaj. Jeśli pamięć mnie nie zawodzi, Mikołaj opowiadał się po stronie PRL.

Dużym wydarzeniem w dziejach szkoły i życiu Mikołaja była uroczystość zakończenia roku szkolnego 1949/50, w czasie której wyeksponowano moment wręczania pierwszych dyplomów „Przodownika nauki i pracy społecznej” dwóm najlepszym licealistom – Mikołajowi Hajdukowi i Jerzemu Ziniewiczowi. Z tej okazji Michałowo przybrało odświętny wygląd. Przyjechali wysocy urzędnicy z Ministerstwa Oświaty, włodarze województwa białostockiego i multum gości niższego szczebla. Nie zabrakło także Polskiej Kroniki Filmowej.

Godzi się wspomnieć, że klasa, w której uczył się Mikołaj, miała charakter pionierski, albowiem przez cały czas była klasą najwyższą w szkole, a uczniowie tej klasy zawsze byli najstarszymi wśród uczniów. To właśnie Mikołaj i jego koleżanki i koledzy jako pierwsi przeszli cały cykl kształcenia (cztery lata) od klasy ósmej do klasy jedenastej i zostali pierwszymi maturzystami.

Z pierwszego rocznika maturalnego państwowy egzamin dojrzałości zdało 14 abiturientów. Uroczystość wręczenia pierwszych matur odbyła się w czerwcu 1951 roku w sali kina, mieszczącego wówczas obok targowicy wiejskiej (obecnie park miejski). Pierwsze świadectwa dojrzałości otrzymali Halina Ciwoniuk, Mikołaj Hajduk, Raisa Kuniec, Zenaida Kuniec, Barbara Kulesza, Anatoli Markiewicz, Aleksander Markiewicz, Julian Monach, Lidia Nazarko, Maria Połocka, Władysław Rybiński, Wiera Tomaszuk, Konstanty Wawrzyniak i Jerzy Ziniewicz.

Ranga ówczesnej matury była bardzo wysoka. Zapewniała ona pracę w administracji publicznej, urzędach i instytucjach, biurach zakładów pracy oraz w szkołach podstawowych, przy czym w tych ostatnich trzeba było uzupełnić wykształcenie pedagogiczne. Jednocześnie była przepustką na wyższe uczelnie, ale po uprzednim zdaniu egzaminu wstępnego.

Bazyli Niedźwiecki

Успаміны з 1999 г.

***2.* Польшча.** У другой палове 1999 г. прэм'ер-міністрам быў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры ім у 1999 г. павялічылася беспрацоўе ў Польшчы з 10,4% у снежні 1998 г. да 13,1% у снежні 1999 г. і паменшылася інфляцыя з 11,6% у 1998 г. да 7,3% у канцы 1999 г. Сярэдні заробак да снежня 1999 г. узрос з 1239 зл. да 1707 злотых, пры курсе амерыканскага долара пры канцы снежня 1999 г. роўным 3,95 зл. за долар. Аднак натуральны прырост насельніцтва паменшыўся з 0,5 праміля ў 1998 г. да 0,0 праміля ў 1999 г. толькі дзяцей нарадзілася, колькі людзей памерла.

У 1999 годзе было невялікае далейшае аслабленне гаспадарчай дынамікі ў Польшчы. Згодна са статыстыкай, айчынная прадукцыя вырасла толькі на 4,1% у параўнанні да 1998 года, калі яна вырасла на 4,7 %. Ды ўзрост быў большы, чым у дзяржавах на ўсходзе і на поўдні Польшчы. Аднак прадукцыя прададзеная ў 1999 годзе вырасла на 4,3 %, а ў 1998 годзе толькі на 3,5 %. Цэны тавараў выраслі на 9,8 %, дзяржава не атрымала планаванага даходу. Налічваў ён толькі 125,8 мільярдаў зл. – 97,3 % планаванага даходу. 34% прадпрыемстваў мелі страты. Сярэдняя пенсія пенсіянераў налічвала 873 зл.

1 ліпеня Саюз Левых Дэмакратаў стаў палітычнай партыяй і старшынёй яго выбралі Лешка Мілера.

З 1 верасня прайшла ў Польшчы рэформа асветы, якая змяніла праз тры гады двухступенную сістэму асветы з 1968 г. на трохступенную. У сувязі з рэформай навука ў пачатковай школе зменшылася з 8-мі год да 6-ці год. Пасля трэба было тры гады вучыцца ў гімназіі, якую хоча сённяшні ўрад ПіС зліквідаваць. Пасля гімназіі вучні маглі далей вучыцца:

•Тры гады ў агульнаадукацыйным ліцэі,

• У 3-4-гадовых прафесійных тэхнікумах,

• У 2-3-гадовых асноўных прафесійных школах,

•А ад 2002 г. тры гады ў прафіляваных ліцэях.

Выпуснікі ліцэяў і тэхнікумаў маглі прыступаць да экзаменаў на атэстат сталасці, а выпускнікам аснаўных прафесійных школ трэба было яшчэ закончыць двухгадовы агульнаадукацыйны ліцэй, каб прыступіць да экзаменаў на атэстат сталасці.

10 верасня прынялі Крымінальны фінансавы кодэкс, які ўступіў у сілу 17 кастрычніка.

18 верасня ў Шчэціне паўстаў Многанацыянальны паўночна-ўсходні корпус.

28 верасня паўстаў Стабраўскі ландшафтны ларк.

7 кастрычніка быў ухвалены Закон аб польскай мове.

28 лістапада прэзідэнт Аляксандр Кваснеўскі налажыў вета на дзяржаўны закон, які абніжаў стаўкі падаткаў.

19 снежня прайшоў I з'езд партыі Саюза Левых Дэмакратаў. Лешак Мілер астаўся старшынёй партыі, а Анджэй Цэлінскі стаў яго намеснікам.

Беларусь

Як я пісаў ва ўспамінах з першай паловы 1999 года, фінансавы крызіс у Расіі моцна адбіўся на гаспадарцы Беларусі. ВУП упаў да 3,4% у 1999 годзе, а курс беларускага рубля за амерыканскі долар па афіцыйнаму курсу павысіўся 1 студзеня 1999 г. да 320 тысяч рублёў. А 31 снежня 1999 года 1 амерыканскі долар каштаваў ужо 1 мільён беларускіх рублёў. А былі яшчэ неафіцыйныя курсы валют, дзе амерыканскі долар каштаваў многа больш. Пачаўся абмен капюр на новыя капюры. У красавіку Нацбанк выпусціў капюру ў 1 мільён рублёў. Мінімальная зарплата вырасла да мільёнаў рублёў, дык усе беларусы сталі мільянерамі. Старыя купюры ў 100, 200, 500 рублёў сталі няважнымі, нават банк іх не прымаў. Па беларускай статыстыцы сярэдні заробак у Беларусі быў 34 871 899 рублёў у снежні 1999 г. і 1 студзеня 2000 г. прайшла дэнамінацыя беларускага рубля. 1000 на 1, аднялі тры нулі. І 31 студзеня 2000 г. сярэдні заробак налічваў 36 659 рублёў.

Як я ўжо пісаў раней, што год 1999 быў нешчаслівым для Беларусі, бо А. Лукашэнка, як упэўнена падае апазіцыя ў Беларусі, зліквідаваў пры дапамозе насланых ім бандытаў яго грозных сапернікаў на пасаду прэзідэнта Беларусі:

1. Віцэ-спікера Вярхоўнай рады 13 склікання, старшыню Цэнтральнай выбарчай камісіі Віктара Ганчара,

2. Бізнесмена і грамадскага дзеяча Анатолія Красоўскага.

3. Экс-кіраўніка МУС, які стаў апазіцыйным палітыкам, Юрыя Захаранку.

4. Аператара ГРТ Змітра Завадскага.

Аб лёсе іх нічога невядома, бо міліцыя і пракуратура А. Лукашэнкі не старалася іх знайсці нават нежывых. Не старалася і не стараецца высветліць іх лёсу. Улады на пытанне, дзе яны, толькі пацiскаюць плячыма.

13 ліпеня дайшло да арышту рэктара Гомельскага медыцынскага інстытута Юрыя Бандажэўскага. Прафесара абвінавачвалі ў тым, што ўзяў хабар, а арыштавалі яго за ягоныя даследаванні на тэму ўздзеяння радыяцыі на арганізм чалавека, якія не былі згоднымі са сцвярджэннямі беларускіх улад, што няма небяспекі для людзей, якія жывуць на тэрыторыях забруджаных чарнобыльскай аварыяй. Баранілі Бандажэўскага ўлады розных дзяржаў, міжнародныя праваабаронныя і навуковыя арганізацыі.

22 ліпеня некалькі тысяч апазіцыянераў дэманстравала ў Мінску супраць наступнага тэрміну паўнамоцтваў

на пасадзе прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі. Бо яго пяцігадовы тэрмін на пасадзе прэзідэнта пасля выбараў кончыўся. Не прызнавалі яны прадаўжэння яго паўнамоцтваў па сфальшаваным ім рэферэндуме 1999 года.

Усіх пратэстаў рабочых і насельніцтва і рэпрэсій улады А. Лукашэнка супраць іх якія прайшлі ў 1999 годзе на Беларусі не магу апісаць, бо заняло бы гэта больш чым 10 старонак месячніка. Таму падаю толькі самыя важныя.

У дзяржаве раней прайшоў першы перапіс насельніцтва, паводле якога у Беларусі жыве 10 млн. 43 тыс. людзей,130 нацыянальнасцяў, беларусамі лічыць сябе 81,2% насельніцтва, а рускімі толькі 24,1 %. Не вельмі многа, бо згодна са сфальшаваным А. Лукашэнкам рэферэндумам у 1995 г. быццам бы за рускай мовай галасавала 4 017 273 выбаршчыкаў або 83,3 %.

Дайшло да пагаднення А. Лукашэнкі з Газпромам і ў лістападзе пачаў працаваць газаправод „Ямал-Еўропа" і ў час гадавіны кастрычніцкай рэвалюцыі прэзідэнт А. Лукашэнка і кіраўнік Газпрома Рэм Вярхіеў адкрылі беларускі адрэзак газаправода.

8 снежня прэзідэнт А. Лукашэнка і прэзідэнт Расіі Б. Ельцын падпісалі дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі.

Расія

21 ліпеня ў Інгушэціі выйшаў закон, згодна з якім там мужчына мог мець 4 жонкі.

26 ліпеня грузавы самалёт Іл-76ТД не мог падняцца ўгару, урэзаўся ў будынкі і загарэўся. Лётчыкаў выцягнулі жывымі з самалёта.

7 жніўня чачэнскія баявікі Шаміля Басаева і Хатаба ўвайшлі ў Дагестан і ў Батліхскім раёне захапілі некалькі вёсак. Баі між імі і расійскім войскам цягнуліся да 23 жніўня. Баевікоў выгналі ў Чачню.

9 жніўня Прэзідэнт Расіі Барыс Ельцын аб'явіў аб адстаўцы ўрада Сяргея Сцяпашына і назначыў выканаўцам абавязкаў прэм'ер-міністра ўрада Уладзіміра Пуціна. У сваёй прамове Б. Ельцын аб'явіў тады малавядомага У. Пуціна сваім пераемнікам.

9 жніўня Прэзідэнт Расіі падпісаў указ аб назначэнні выбараў дэпутатаў у Дзяржаўную Думу трэцяга склікання на 19 снежня.

10 жніўня пачалася выбарчая кампанія дэпутатаў у Дзяржаўную Думу.

16 жніўня Уладзімір Пуцін быў зацверджаны на пасаду прэм'ер-міністра Урада Расіі.

28 жніўня прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-29 з касманаўтамі Віктарам Афанасьевым, Сяргеем Аўдзеевым і французскім касманаўтам Жан-Пьерам Аньерэ.

29 жніўня пачаўся з'езд выбарчага блока „Отечество – Вся Россия".

29 жніўня пачалася аперацыя ліквідацыі вахабітскага фарпосту ў вёсках Карамахі і Чабанмахі ў Кадарскай зоне Дагестана.

31 жніўня ў Маскве ў гандлёвым цэнтры „Ахотнічы рад" пад Манежным пляцам наступіў выбух, ад якога згінуў адзін чалавек, а 40 асоб было параненых.

4 верасня выбух гузавік ГАЗ-52 у дагестанстанскім горадзе Буйнакс каля 6-павярховага будынку з жыхарамі. Згінулі 64 асобы, а 146 было параненых. У другім грузавіку ЗІЛ-130 міліцыя выкрыла бомбу і не дапусціла да выбуху.

5 верасня чачэнскія баевікі ўвайшлі з Чачні ў Дагестан і заатакавалі Навалакскі раён.

7 верасня Расійскае войска затрымала чачэнскіх баевікоў у Дагестане 5 км. перад Хасавюртам.

8 верасня наступіў выбух у падвале 9-павярховага будынку ў Маскве па вуліцы Гур'янава ў раёне Печатнікі. Згінула 100 асоб, а пацярпела 690 асоб.

13 верасня ранкам наступіў выбух у 8-павярховым доме з жыхарамі ў Маскве на Кашырскай шашы. Згінула 124 асобы, а 99 было параненых.

14 верасня расійскае войска выгнала чачэнскіх баевікоў з Дагестана.

16 верасня ў горадзе Волгадонску Растоўскай вобласці каля 9-павярховага дома з жыхарамі выбух грузавік ГАЗ-53 са снарадамі, які разбурыў частку дома і 37 іншых дамоў. Згінула 19 асоб, а 88 асоб пацярпела.

18 верасня расійскае войска заблакавала граніцу Чачні з боку Дагестана, Стаўрапальскага краю, Паўночнай Асеціі і Інгушэціі.

22 верасня жыхары Разані заўважылі людзей, якія неслі цукравыя мяшкі ў падвал дома, выкрылі, што ў мяшках быў не цукар, а выбуховае рэчыва. Не дапусцілі да тэракту.

22 верасня расійская авіяцыя нанесла ўдар па аэрапорце ў Грозным.

23 верасня расійская авіяцыя пачала бамбіць сталіцу Чачні Грозны і наваколле.

30 верасня бронетанкавыя часткі расійскай арміі ўвайшлі з боку Стаўрапальскага краю і Дагестана на тэрыторыю Наўрскага і Шалкоўскага раёна Чачні.

18 кастрычніка расійскае войска фарсіравала Цярэк і заняла тэрыторыю Чачні.

21 кастрычніка ад расійскага ракетнага абстрэлу Грознага згінула 140 асоб, а некалькі соцень асоб было параненых.

11 лістапада палявыя камандзіры Чачні браты Ямадаевы і муфцій Чачні Ахмад Кадыраў аддалі без бою федэральнаму войску горад Гудэрмес, другі па велічыні ў Чачні.

7 снежня федэральнае войска заняло трэці па велічыні горад Чачні Аргун.

11 снежня ў Маскве адкрылі новую станцыю метро „Дуброўка".

19 снежня прайшлі выбары ў Дзяржаўную Думу трэ-

цяга склікання. У выбарах галасавала 66 840 603 выбаршчыкаў (61,85 %). У Думу выбралі кандыдатаў КПРФ (24.27 %) – 67 мандатаў, Міжрэгіянальнага руху, Адзінства (Мядзведзь) (23,32%) – 64 мандаты, Блок – Бацькаўшчына – Уся Расія (13,33 %) – 37 мандатаў, Саюз правых сіл (8,52%) – 24 мандаты, Блок Жырыноўскага (5,98 %) – 17 мандатаў, Яблыка (5,93%) – 16 мандатаў.

23 снежня наступіў выбух у будынку раённага суда ў Санкт-Пецербурзе, які параніў 3 асобы.

24 снежня федэральныя сілы пачалі штурм сталіцы Чачні – Грознага.

31 снежня першы прэзідэнт Расіі Барыс Ельцын а 12 гадзіне аб'явіў па тэлебачанні народу аб сваёй адстаўцы з пасады прэзідэнта і падпісаў адпаведны ўказ. Раней ён падпісаў закон аб выбарах прэзідэнта і аб федэральным бюджэце на 2000 год. Далейшае выкананне абавязкаў прэзідэнта перадаў Уладзіміру Пуціну. Тады Уладзімір Пуцін падпісаў указ аб гарантыях былому прэзідэнту Б. Ельцыну, які падаўся ў адстаўку.

Іншыя дзяржавы

5 ліпеня Куба падала на ЗША іск на суму 181 мільярдаў долараў за страты, якія яна панесла за час 40-гадовай эканамічнай блакады.

5 ліпеня ў паўднёвай Сербіі ў горадзе Лесковац 20 тысяч жыхароў пратэставала супраць прэзідэнта Слабодана Мілошавіча.

23 ліпеня наступіў у ЗША 93 старт (STS-93) па праграме Спейс Шатл і 26 палёт шатла Калумбія з касманаўтамі камандзірам Эйлен Колінз, Джэфрым Эшбім, французскім касманаўтам. Першы раз жанчына Эйлен Колінз была камадзірам шатла. Быў вынесены тады шатлам Калумбія на арбіту Зямлі касмічны тэлескоп Чэйндра.

23 ліпеня ва вёсцы Старо-Гранко ў Косаве косаўскія тэрарысты закатавалі 14 сербскіх фермераў.

23 ліпеня Мухамед VI стаў каралём Марока.

31 ліпеня разбіўся на паверхні Месяца штучны спадарожнік Месяца прадукцыі ЗША, Лунар Праспектар, падчас няўдалай спробы выкрыцця вады на Месяцы.

11 жніўня наступіла поўнае зацьменне сонца ў Францыі, Румыніі і Турцыі. У Польшчы было відаць частковае зацьменне сонца.

17 жніўня ад землятрусу ў паўночна-заходняй Турцыі згінула больш чым 17 тысяч асоб. 44 тысячы было параненых.

19 жніўня ў Бялградзе 150 тыс. дэманстрантаў патрабавала адстаўкі прэзідэнта Слабодана Мілошавіча.

22 жніўня на аэрадроме ў Ганконгу разбіўся падчас віхуры кітайскі самалёт МД-11. Згінулі 3 асобы, а 208 было параненых.

30 жніўня ў рэферэндуме ва Усходнім Тыморы большасць прагаласавала за незалежнасцю Тымора ад Інданезіі.

31 жніўня ў катастрофе Боінга 73 у Буэнас-Айрэсе згінула 65 асоб, а 37 было параненых.

7 верасня ад землятрусу ля Афінаў згінула 143 асобы, а больш чым 500 было параненых. 50 тысячам асоб землятрус разбурыў дамы.

9 верасня з ініцыятывы Муамара Кадафі, на спатканні кіраўнікоў афрыканскіх дзяржаў у Сірце (Лівія) была створана Арганізацыя афрыканскага адзінства (ААА), у якую ўключыліся 53 афрыканскія дзяржавы.

21 верасня ад землятрусу на Тайване пацярпела больш чым 2 тысячы ахвяр.

26 верасня ад выбуху склада піратэхнікі ў мексіканскім горадзе Селая згінула 56 асоб, а было параненых амаль 300 асоб.

30 верасня ад аварыі на ядзерным аб'екце Такаймура ў Японіі згінулі 2 асобы.

5 кастрычніка сутыкнуліся два цягнікі ў Лондане. У катастрофе згінула 31 асоба, а 523 асобы былі паранены.

12 кастрычніка згодна са статыстыкай ААН нарадзіўся шасцімільярдны грамадзянін Зямлі.

12 кастрычніка ў Пакістане генерал Первез Мушараф арыштаваў прэм'ер-міністра Наваза Шарыфа і распусціў парламент.

27 кастрычніка ад тэракта ў армянскім парламенце гіне 8 асоб і ў тым ліку прэм'ер-міністр Варган Саркісян.

30 кастрычніка пасля 24 гадавой акупацыі Інданезіяй Усходняга Тымора інданезійскае войска яго пакінула. Усходні Тымор стаў незалежнай дзяржавай.

31 кастрычніка самалёт Боінг-767 егіпецкай авіякампаніі ўпаў у Атлантычны акіян. Згінула 217 асоб.

2 лістапада недалёка Ялты ўпаў у пропасць пасажырскі аўтобус. Хоць упаў ён у 80-метровую пропасць, згінулі толькі 2 асобы, а 2 былі параненыя. 22 асобы мелі толькі лёгкія раны.

12 лістапада ў землятрусе ў Турцыі згінулі 894 асобы, а 4948 асоб было параненых.

14 лістапада ў другім туры выбараў ва Украіне прэзідэнтам другі раз быў выбраны Леанід Кучма.

19 лістапада Кітай выслаў у космас касмічны карабель Шэнзгоў 1 без людзей.

19 лістапада ў Швейцарыі пачаў працаваць найдаўжэйшы ў свеце вузкарэйкавы тунэль Верэіна (19 058 м.).

24 лістапада ў паўночна-ўсходнім Кітаі затануў паром, згінула больш чым 250 асоб.

26 лістапада ў Паўночным моры ў затануўшым нарвежскім пароме згінула 20 асоб.

3 снежня сеў на Марсе зонд Марс Поляр Ляндэр, які аднак страціў сувязь з Зямлёй.

17 снежня ААН прыняла дзень 12 жніўня Міжнародным днём моладзі.

18 снежня ў бомбавым тэракце ў Шры Ланцы, здзей-

сненым Тамільскімі тыграмі, у Каломбе прэзідэнт Шры Ланкі Чандрыка Кумаратунга быў лёгка паранены, аднак згінула там 26 іншых асоб.

20 снежня партугальская калонія Макау перайшла пад адміністрацыю Кітая.

22 снежня парламент Украіны выбраў Віктара Юшчэнку прэм'ер-міністрам урада.

22 снежня наступіла катастрофа Боінга-747 каля Лондана.

24 снежня 5 пакістанскіх тэрарыстаў захапілі індускі самалёт, які ляцеў з Катманду ў Дэлі з 193 асобамі.

25 снежня ў катастрофе самалёта Як-42 каля Валенсіі (Венесуэла) згінулі 22 асобы.

26 снежня віхар зваліў амаль 18 500 дрэў у парку ля Версальскага Палаца пад Парыжам у Францыі.

28 снежня Сапармурат Ніязаў быў аб'яўлены прэзідэнтам Туркменіі да канца свайго жыцця.

29 снежня прэзідэнт Туркменіі Сапармурат Ніязаў падпісаў закон аб ліквідацыі смяротнага пакарання ў Туркменіі.

31 снежня Панама прыняла ўправу над Панамскім Каналам.

31 снежня вызвалілі на афганскім аэрадроме ў Кандахары індыйскіх пасажыраў з захопленага ісламскімі пакістанскімі тэрарыстамі індыйскага самалёта 24 снежня, калі ў Індыі выпусцілі з турмы 3 семінарыстаў з Кашміра.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

Makieta carskiego pałacu w Muzeum Białoruskim

Makieta pałacu carskiego w Białowieży robi niesamowite wrażenie, nie tylko dlatego, że jest odtworzona w dużej skali i z niezwykłym oddaniem detalu, ale przede wszystkim ze względu na wyjątkowość obiektu.

Pałac carski w Białowieży zbudowany został w latach 1889-1894 przez cara Aleksandra III. Architektem był hrabia Mikołaj de Rochefort. W architekturze pałacu łączyły się – na sposób eklektyczny – motywy rosyjskie, szwajcarskie, elementy średniowiecznego czy też renesansowego zamku, jednak ta, w swoim czasie, najwspanialsza carska rezydencja myśliwska nie była kopią żadnego innego budynku, ale ma wiele indywidualnych rozwiązań. W 1944 r. wycofujące się wojska niemieckie spaliły pałac, zaś w 1963 został zupełnie rozebrany. Gdyby zachował się do naszych czasów, z pewnością byłby jednym z najciekawszych zabytków Podlasia, głównie ze względu na egzotykę, ponieważ w niczym nie przypominał tradycyjnej architektury tego regionu.

Makieta Romana Malinowskiego

radzima.org

Fot. Agnieszka Tichoniuk

Pałac w Białowieży na zdjęciu archiwalnym w oryginale oraz jego makieta, wykonana przez Romana Malinowskiego

wykonana została w skali 1:22. Wymiary makiety to 250 cm x 120 cm, wysokość 110 cm. Zbudowana z materiałów naturalnych – sklejka drewniana, drewno liściaste, łuska świerkowa odpowiednio spreparowana, drut, karton, klej. Stworzenie takiej makiety było nie lada wyzwaniem, ponieważ nie zachowały się rysunki techniczne, jedynym dostępnym źródłem informacji były archiwalne zdjęcia w albumach i na stronach internetowych. To na ich podstawie autor makiety sporządził szczegółowe obliczenia techniczne, szkice, wyliczył skalę i rozplanował pracę. Zajęło mu to ponad dwa lata.

Pałac carski to nie jedyna makieta, jaką wykonał pan Roman. Swą niezwykłą pasję zaczął od małych form. Robił makiety wiejskich drewnianych domów z zapałek. Pierwszą z nich wykonał w 2008 roku. Później przeszedł do budowy miniatur znanych sobie domów, obiektów z wyobraźni oraz zabytków architektury podlaskiej. Ta ostatnia kategoria wydaje się być najwartościowsza. Jako pierwsza powstała makieta spalonego w 1965 r. drewnianego kościoła Jana Chrzciciela w Narewce. Później przyszedł czas na pałac carski, zaś teraz na ukończeniu jest makieta murowanej cerkwi św. Mikołaja w Narewce. Świątynię tę zbudowano w latach 1865-1867 w stylu eklektycznym. Cerkiew wpisana jest do rejestru zabytków. Warto, aby Roman Malinowski dalej podążał tą drogą, odtwarzając w mikroskali wartościową architekturę Podlasia, szczególnie tę nie istniejącą. Może w następnej kolejności powstaną makiety dworców kolejowych w Hajnówce czy Narewce lub też makieta wyjątkowej drewnianej synagogi z Zabłudowa.

Makietę białowieskiego pałacu carskiego oglądać można w Muzeum Białoruskim w Hajnówce od kwietnia. Z okazji wystawy został wydany katalog, prezentujący osobę twórcy i jego dzieła. Trafił on do bibliotek w całej Polsce.

Agnieszka Tichoniuk

Projekt zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Roman Malinowski urodził się 10 lutego1952 r. w Rogalikach koło Ełku. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Narewce dostał się do Liceum Plastycznego w Supraślu, jednak w 1970 r. wyjechał do Brna (Czechy) na zaoczne kursy obróbki drewna. Tam nauczył się zawodu stolarza, frezera, tokarza. Pracował w Białymstoku jako malarz pokojowy, później jako kierowca w Narewce. Obecnie rencista – oddaje się pasji tworzenia. Recykling artystyczny – tak można nazwać to co robi. Tworzy makiety historycznych obiektów praktycznie z odpadów. Miał wystawę makiet w Narewce, większość prac znajduje się w prywatnych galeriach w Szwajcarii. TVP realizuje również film o Romanie Malinowskim

Дзікі абед

Наесціся лопуху

Лопух (Arctium) – двухгадовая расліна, якая належыць да сямейства складанакветных. Можна знайсці яго на сухіх лугах, у цяністых месцах лісцянога лесу, уздоўж дарог, канаў з вадой. Расліна ў першы год вегетацыі вытварае купу лісця, якія выходзяць з кораня, у другі год вырастае ёй сцябло і парасткі з кветкамі. У нас расце чатыры віды дзікага лопуху: лопух вялікі, малы лопух, лопух балотны і лопух гаёвы. Усе віды маюць аднолькавае выкарыстанне. Лісце лопуху можна пераблытаць з гіганцкімі лісцямі белакапытніку ружаватага.

Ядомыя сырыя ліставыя хвосцікі, дробна нарэзаныя могуць быць дададзеныя ў супы і салаты. Падыходзяць для засолкі. Карані лопуху ядомыя ў сырым выглядзе, можна іх сушыць, запякаць і смажыць. Карані найлепш браць восенню першага года вегетацыі і паўгода пазней, вясной, перад тым як вырасце сцябло – у сакавіку-чэрвені. Малыя, у некалькі сантыметраў карані лепш за ўсё есці сырымі, таму што яны не валакністыя як старэйшыя. З вялікіх кавалкаў можна рабіць фры або запякаць у жары вогнішча. З кораня лопуху робяць таксама піва.

Карані найлепш памыць і аскрэбці лязом нажа; пасля мыцця злёгку яны зменяць свой колер. Нарэзаць невялікімі палоскамі і кінуць у гарачы алей у патэльні. Пасля амаль 10 хвілін кавалкі зменяць свой колер на залаціста-жоўты. Трэба быць асцярожным, бо лёгка могуць прыгарэць. Фры з каранёў можна прыправіць соллю і перцам. Яны смачныя, злёгку эластычныя, ін-

тэнсіўныя на смак і, перш за ўсё, пажыўныя. Збор каранёў хуткі і эфектыўны, што з’яўляецца найбольшай перавагай гэтай стравы

Можна таксама спячы маладыя карані лопуху, змазаныя аліўкавым алеем, змяшаным з любімымі зёлкамі, загорнутыя ў жар вогнішча.

Салата з пясчанкі (зоркаўкі) з цыбуляй

Інгрэдыенты: зяляніна пясчанкі – 50 г, зялёная цыбуля – 50 г, яйка – 1 шт., смятана – 10 г, соль, прыправы.

Спосаб падрыхтоўкі: перабраную і прамытую зяляніну пясчанкі і зялёнай цыбулі шаткуем. Палову варанага ўкрутую яйка дробна сячэм, астатнюю палову яйка наразаем дзелькамі для ўпрыгожвання. Пашаткаваную зяляніну і зялёнай цыбулі злучаем з дробна ссечаным яйкам, запраўляем смятанай, солім да смаку. Салату выкладваем у салатнік, упрыгожваем дзелькамі варанага яйка і галінкай кропу.

Салата з лісця лебяды з хрэнам

Інгрэдыенты: лебяда (маладое лісце) – 75 г, шчаўе – 15 г, бульба (вараная) – 30 г, хрэн (цёрты) – 15 г, алей – 5 г, яйка – 1/2 шт., 3-працэнтны воцат – 3 г, соль. Спосаб падрыхтоўкі: падрыхтаваныя лебяду і шчаўе закладваюць на 1-2 хвіліны ў кіпячую ваду, адкідваюць на друшляк, шаткуюць. На страву ўкладваюць кружочкі варанай бульбы. Масу з лебяды і шчаўя кладуць на кружочкі бульбы, паліваюць алеем з воцатам і цёртым хрэнам, упрыгожваюць дзелькамі варанага яйка.

Салата з канюшыны

Інгрэдыенты: канюшына лугавая – 50 г, крапіва – 50 г, цыбуля – 25 г, кісліца звычайная – 25 г, смятана або маянэз – 20 г, соль.

Спосаб падрыхтоўкі: падрыхтаваную зяляніну і нераспушчаныя бутоны канюшыны, лісце крапівы, цыбулю, кісліцу звычайную дробна нарэзваем, змешваем і злёгку расціраем драўлянай лыжкай, запраўляем смятанай або маянэзам, солім да смаку.

Салата з заячай капусты з бульбай

Інгрэдыенты: бульба (вараная) – 125 г, заячая капуста – 25 г, алей – 10 г, соль.

Спосаб падрыхтоўкі: галінкі заячай капусты перабіраем, мыем, шаткуем. Вычышчаную бульбу варым да гатоўнасці, астуджаем, наразаем кубікамі, пасыпаем нашаткаванай зялянінай заячай капусты, запраўляем раслінным алеем, солім да смаку.

Салата з чырвонай капусты і трыпутніка

Інгрэдыенты: чырвоная капуста – 50 г, трыпутнік – 25 г, яйка – 1 шт., алей – 10 г, соль.

Спосаб падрыхтоўкі: яйка, зваранае ўсмятку, асцярожна чысцім ад шкарлупіны. Акуратна разразаем на дзве часткі і ўкладваем на талерку. Нашаткаваную капусту злучаем з дробна нарэзаным трыпутнікам, солім. Атрыманую масу ўкладваем на палавінкі яек і паліваем раслінным алеем.

Салата з бульбы з мелісай

Інгрэдыенты: бульба (вараная) – 75 г, зялёная цыбуля – 10 г, меліса – 10 г, смятана – 10 г, соль.

Спосаб падрыхтоўкі: вараную бульбу, нарэзаную кубікамі, змешваем з дробна нашаткаванай зялёнай цыбуляй, дробна нарэзанай мелісай і запраўляем смятанай. Солім да смаку.

Сыць Божа!

Міраслава Кастанчук

Папраўка

У папярэднім нумары (с. 25) на здымку дрэнна пазначаны Язэп Драздовіч. Ён сядзіць у першым радзе другі справа. Вышэй за ім у белай кашулі пад гальштукам Мар’ян Пецюкевіч. За памылковы подпіс перапрашаем. (**рэд**.)

Rozkažu vam pravdu...

Jak to było z mojim imjom

Halina Maksimjuk

Urodiłasie ja v Knorozach na pecê. Tak prynajmi rozkazuvała mniê mama. Baba Jaryna, mamina mama, use pudsmichałasie, što mniê velmi spišałosie, bo naveť ne dała mami korôv podojiti. Nu bo i pravda, čoho ž pchatisie tak rano na sviêt, u pjať časôv? Po dvoch nedilach pryjiêchav po nas tato i zabrav do Ploskuv, do svojich baťkôv. I tam začalisie narady, jak že ž mene nazvati. Mama velmi chotiêła nazvati Zosieju. Ne viêdaju čom jôj siête imje podobałosie, može tomu, što jeji chryščona dočka tak nazyvałasie, ale tak to vže byvaje – štoś nam podobajetsie i vsio.

– Mania, chaj bude Mania –poprobuvała provesti svoju liniju baba Loksa. – I Marusioju možna było b nazyvati, i Manioju, i Maryjoju – tłumačyła mniê, koli ja vže była bôlša i koje-što ponimała.

Ale moja mama ne chotiêła, bo para chatuv od nas žyła odna takaja Mania, što ne zusiêm miêła v poradku z hołovoju. Mami prosto podumałosie, što i ja mohu byti takaja sama. I budut mene durnoju Mancioju obzyvati.

– Žadnoji Mani ne bude! – oburyłasie mama. – Ja ne choču!

– Tož to choroše imje – złôsno dovodiła baba. – Što tobiê v jôm ne podobajetsie? Ne bude i ne bude! Mania i vsio! Marusiečka! Tak hože!

– I čuť za łoby ne vzialisie našy baby – rozkazuvav mniê ne odin raz tato. – Ja vže dumav, što rozdilati prydetsie. A died sidiêv koło stinôvki, kuryv paperosa i tôlko pud nosom smijavsie.

– Zosia maje byti! Poprobuj ono zapisati Manioju! – hovoryła mama do baťka, kotory same zbiravsie jechati do Chrabołôv, kob mene zapisati i pryvezti metryku.

Tato siêv na rover i pojiêchav. Pravdu kažučy, to jomu ne podobałosie žadne z tych imen, kotory proponowali mama z baboju. Za tych para kilometruv vôn prydumav štoś zusiêm novoho. Postanoviv, što ne bude ni Mani, ni Soni. Baby trochu pokryčat i vsio. Bo papiêr bude i nichto na siête ničoho ne poradit. I tak zrobiv. Zapisav mene Halinkoju.

Skôl jomu takoje pryjšło do hołovy, vôn nikoli mniê ne skazav. Bo jak było z mojeju sestroju, to ja dokładno pomniu, ja była vže velika, vôsim liêt miêła, nu, napevno siêm z połovinoju. Tato pryjšov i zapytavsie mene, čy bude Ania čy Hania? Ja dobre znała, čom akurat takije imena pryjšli jomu do hołovy. U televiziji same pokazuvali film *Czterej pancerni i pies*, i byv akurat toj odcinok, u kotorum Grigorij ne môh zdecydovatisie, kotoru z blizniat vybrati – Aniu čy Haniu. Ja, złôsna na ciêły šviêt, što ne vrodivsie mniê brat, i to staršy, vybrała Aniu, ne bačyvšy po pravdi žadnoji raznici pomiž dvoma siêtymi imenami.

Nu, ale voročajučysie do mene...

Tato pryjiêchav dochaty i podav mami moju metryku. Mama podiviłasie, pročytała i až pokrutiła hołovoju.

– Čy ž ty? Pieťka, zdurêv? A čom tut napisane, što vona dočka Jana? Tož ja jijiê ne maju z testiom, ono z toboju!

– Nu što ty? – tato vyrvav metryku z maminych ruk.

A tam jak vôł stojało: *córka Jana*. Tato, ničoho vže bôlš ne kažučy, siêv znov na rover i pojiêchav nazad do Chrabołôv.

– Tam ja poradočno operdoliv tuju užendničku, u kotoroji v pokoji, koli vypisuvała tvoju metryku, sidiêło dwoch facetuv, i vona z jimi chachotała – rozkazuvav mnie para liêt puzniêj. – Vona perekresliła Jan i vpisała Piotr. Tohdy to najiêzdivsie jak durny. Połovina hrudnia, zimno jak cholera, a ja na tôm roverovi... Ech! Dobre što same była odliha, to prynajmi sniêh rozstav.

Baba vsio-taki ne pohodiłasie z tym, što mene ne ochrystili tak jak vona chotiêła, i nazyvała mene ne Halinkoju, a Haliênkoju, što dovodiło moju mamu do strasnoji nervaciji.

– To vy zviête jijiê Galoju – poradiła mojôj mami hospodynia, u kotoroji my tohdy žyli, uže v Biêlśku.

Mama perehovoryła vsio z tatom i, pravda, stali mene nazyvati Galoju. Ale na moju babu Loksu ne było môcnych. Vona daliêj zvała mene Haliênkoju albo Haloju, jak jôj odvinuło. A mama nadaliêj nervovałasie.

Ja sama často prosiła babu, kob nazyvała mene Halinkoju, ale vona nijak ne dałasie perekonati. A sama dobre znała jak to je, bo ne lubiła, jak jijiê nazyvali Loksoju. Moja baba napravdu nazyvałasie Aleksandra, a Loksoju jijiê nazvali v bieženstvi, u Rosiêji. I tak vže zostałosie do kuncia žycia

A ja sama, koli pudrosła, odnoho dnia skazała i baťkam, i koležankam, što ne choču byti žadnoju Galoju, bo maju velmi choroše imje Halinka i choču teper, kob tak vsiê mene nazyvali, i vsio. Jak zadumała, tak i vsio proveła. Koli chtoś nazyvav mene Galoju, ja naohuł ne odzyvałasie. Ja była velmi vperta i konsekventna. I takim sposobom do diś ja je Halina, a dla nekotorych to j Halinka. I mušu vam pryznatisie, što svoje imje ja velmi lubiła i lublu, ne zhadujučy dvoch epizoduv u mojôm žyci, koli raz chotiêła byti Edytoju (same *Klosa* ohladała) a druhi raz – Monikoju (pevno, jakujuś knižku pročytała). Dobre, tatu, ty vydumav, jiêdučy roverom do Chrabołôv!

Praha, 15 kviêtnia 2016

P.S. A tuju metryku z perekreślanymi imenami maju do diś.

Barbara Goralczuk

Radość

Ticho, ticho, wstaje Słońcie,
Nad Zemlioju mhła,
Sinie nebo, jakby more –
Roste wsia dusza.

Idem z cerkwi perszym świtom,
Chocz nohi boliat,
Prywitali my molitwoj,
Woskresszoho Chrysta.

Joho chwała nad Zemlioju,
Joho spokój w nas,
Hryech obmyw sweju krowlieju,
Tiażki kryż puodniaw.

Wsiomu Świetu pryniuos Paschu,
Chto wieryt, chto nie,
My dostali tuju łasku,
Wuon życie nese.

Teper oczy jasny szczaściom
Sercia jak śloza,
W każduom z nas Chrystos Spasitiel
Bliszczyt jak świecza.

Po zakończeniu I wojny światowej Puszcza Białowieska i Białowieża znalazły się w granicach odrodzonego Państwa Polskiego. Zarówno puszcza jak i osada przedstawiały sobą opłakany widok. Większość budynków mieszkalnych i gospodarczych w Białowieży spalili jeszcze w sierpniu 1915 roku odchodzący stąd kozacy. (...) W połowie grudnia 1922 roku, po utworzeniu Urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej, Maurycy Potocki został urzędnikiem etatowym jego kancelarii...

Дзеяч беларускага нацыянальнага руху, паэт, літаратуразнавец Ігнат Дварчанін (1895-1937) быў родам з вёскі Погіры Слонімскага павета (цяпер гэта Дзятлаўскі раён). У свой час ён скончыў гісторыка-філалагічны факультэт Пражскага ўніверсітэта а ступенню доктара філасофіі. Пражскі перыяд жыцця Ігната Дварчаніна характарызуецца актыўнай грамадскай дзейнасцю. Ён быў старшынёй Аб'яднання прагрэсіўных... (далей у наступных нумарах)

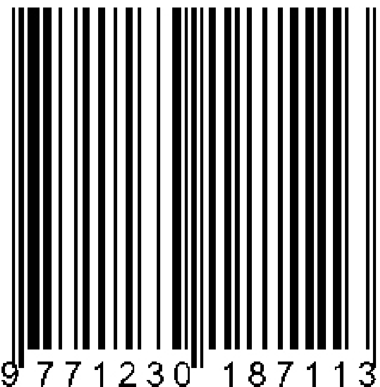
Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis", 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.

Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława Łuksza, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 5 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Numer złożono 25 kwietnia 2016.